

KOMPROMISSENE RIKE

Hva kan vestlige universiteter tåle
før de kutter kontakten med Kina?

Side 18–23

Slepp til Plan B

Ein kan ikkje innføre Plan S hals over hovud.

John-Arne Røttingen tykkjer sektoren er uventa lite budde på Plan S. Det kan det vere grunnar til.

«Eg har ikkje ein Plan B. Eg har ein Plan S.» Dette vart forskingsminister Iselin Nybøs refreng i debatten om open tilgang til forskning i fjor haust. Med mogeleg unntak for ein ørliten joleferie, har diskusjonen gått vidare – ikkje om vi bør gå i retning open tilgang, men om tempoet i gjennomføringa er for høgt. I september slutta Noreg seg til planen om at offentleg finansiert forskning skal vere ope tilgjengeleg. Då var det berre snaue halvanna år til fristen i 2020, og for å seie det varmt, sette dette press på alle ledd i norsk forskning. Rekk ein å ta – iallfall dei mest nødvendige – omsyna til forskarane og forskinga? Har forskarane grunn til å slutte seg til Plan S-toget i det tempoet det dampar av garde?

Forskringsrådet har fått og teke rolla som pådrivar og innpiskar, og før jol arrangerte dei i samarbeid med ulike universitet fleire debattmøte om Plan S. Det kunne sjå ut til å vere på tide. Diskusjonen på møta og i media var prega av til dels høg temperatur og mange åtvaringar. Dersom forfattarbetaling skal erstatte abonnementsutgifter som finansiering av tidsskrift – korleis sikre at det finst nok pengar til dette, og pengar i det heile for forskarar utanfor institusjonane? Forlagskonserna som gjev ut dei fleste viktigaste tidsskrifta i dag tek seg

Har forskarane grunn til å slutte seg til Plan S-toget i det tempoet det dampar av garde?

altfor godt betalt, men noko av verdiskapinga og kvalitetssikringa dei står for må uansett gjerast. Fagfellevurdering er til dømes ei oppgåve for høgkvalifiserte folk, og tida dei bruker må betalast av nokon. Kva gjer forskarane på felt som ikkje har (gode nok) open-tilgang-tidsskrift? Det kan byggast opp, men av kven, og kor fort? Hindringar for internasjonalt samarbeid med land som ikkje er ein del av Plan S – eg kan til dømes nemne USA – gjev òg ein grunn til uro. I eit innlegg i Universitetsavisa har NTNU-professor Knut Holtan Sørensen problem med å ta tidsplanen seriøst. Han meiner at ingen norske universitet enno har gjort vesentlege praktiske førebuingar. Eg gjer som Holtan Sørensen og oppsummerer denne sekvensen med «hastverk er lastverk».

John-Arne Røttingen har på stutt tid vorte ein tydeleg forskingspolitisk figur. Direktøren i Forskringsrådet er ein slags nasjonal strateg og eit lokomotiv i denne saka. Han har òg vore på turné til dei største universitetsbyane på dei

nemnde debattmøta, og sa til Universitetsavisa at han kjende på «en viss overraskelse over at en del norske forskningsmiljøer ikke synes å ha tenkt mer nøye gjennom hva dette betyr for den enkelte forsker og vedkommendes forskningsmiljø til tross for den åpne høringen i 2016 om det som nå er regjeringens nasjonale mål og retningslinjer.»

Eg deler ikkje overraskinga over at universiteta – frå forskarar til institutt, fakultet, administrasjon og styre – i ei tid med fusjonar, effektiviseringskutt, krav til høgare kvalitet i undervisinga, for å nemne noko, har hatt avgrensa med overskot til å ta inn over seg praktisk gjennomføring av Plan S og overskoding av konsekvensane. Sorry, Mac. Men han gjev nokre stikkord her eg kan bruke, for dei sirklar inn eit nytt stridstema. Den opne høyringa om open tilgang 2016, som han siktar til: Er den tilstrekkeleg som høyring eller konsekvensutgreiing i samband med Plan S? Ja, meiner Røttingen. Nei, meiner jussprofessor Hans Petter Graver.

Etter press frå forskingsmiljøa vart det ein ny innspelsrunde no, med frist 1. februar. Men: Denne går ikkje grunnleggande til verks, for premissen er innføring av Plan S. Dermed har det òg kome eit krav om ei konsekvensutgreiing, slik at alt det fundamentale kan kome fram. Forskerforbundet har òg sin eigen innspelsrunde blant lokallaga. Ikkje veit eg kva konklusjonen vert – dette vert styresak i januar. Men ut frå det eg veit no, meiner eg ein bør slutte seg til kravet om konsekvensutgreiing. Ikkje så kjapt og tøft, men fornuftig og reflekterande. Om lag som forskning, altså.

Godt nyttår!

Sjå eiga sak om Plan S på side 8.

Redaktør
Kjetil A. Brottveit

18: Dilemmaet Kina

Samarbeid med Kina er attraktivt for mange vestlige universiteter. – Kinas forskere er ikke frie, sier Torbjørn Færøvik som reagerer på norsk-kinesisk forskningssamarbeid.

26: En moderne klassiker

– Det er minst like viktig å kunne latin i dag som for århundrer siden. Latinforsker Thea Selliaas Thorsen leser klassiske verk med nye briller.

30: Å lage et organ

Kan insulin produseres av kunstig vev i kroppen? Forskere ved Rikshospitalet jobber mot målet.

4: Tid for guttedag

Hvordan få flere menn til å studere helsefag? Nå arrangerer NTNU en egen guttedag, forteller prorektor Anne Borg.

6: 80 millioner til reklame

Store statlige summer går til lærestedenes konkurranse mot hverandre. – Problematiske, sier Aksel Tjora, styremedlem ved NTNU.

10: Delt museumsansvar

Skal staten eller fylkene råde over museene? Politikken skal bli mer nasjonal, men bevilgningene i stor grad gå gjennom fylkene, ifølge ny utredning.

12: Alt som rager bak

Den europeiske satsingen på «fremragende forskning» har gitt et snevert syn på hva som er god kvalitet, konkluderer nederlandsk institutt.

14: Flere psykisk syke

Ta kontakt med studenter som faller ut. Dette er ett av rådene for å fange opp studenter som blir psykisk syke.

Faste sider

33: Gjesteskrivent

36: Bøker

38: Kronikk

40: Debatt

44: Tilbakeblikk

45: Informasjon fra
Forskerforbundet

Forskerforum

Nr. 1/2019 – 51. årgang

Fagblad om forskning og høyere utdanning. Forskerforum blir redigert etter redaktørplakaten og er medlem i Fagpressen.

UTGIVER: Forskerforbundet, Postboks 1025 Sentrum, 0104 Oslo. Telefon: 21 02 34 00

ANSVARLIG REDAKTØR: Kjetil A. Brøttveit, kjetil.brøttveit@forskerforum.no

REDAKSJONSSEKRETÆR: Aksel Kjær Vidnes, aksel.vidnes@forskerforum.no

JOURNALISTER: Johanne Landsverk, johanne.landsverk@forskerforum.no,

Julia Loge, julia.loge@forskerforum.no, Jørgen Svarstad, jorgen.svarstad@forskerforum.no

KONTAKT REDAKSJONEN: redaksjonen@forskerforum.no

ANNONSER: Arne Aardalsbakke, Telefon: 900 43 282, E-post: annonser@forskerforum.no

Design: Concorde Design. Forsidefoto: NTB scanpix, Heiko Junge. Trykk: Rolf Ottesen.

ISSN 0800-1715. Opplag: 22 240

– VI HAR EN JOBB Å GJØRE MED LIKESTILLING

Som én av tre kvinner i sitt fagmiljø måtte Anne Borg sitte i all verdens komiteer for å fylle kjønnsknoten. Nå mener hun oppmerksomheten må rettes mer mot mennene.

Mens jentene får tilleggs poeng når de søker seg til en rekke av NTNUs utdanninger, får ikke guttene tilsvarende på studier der gutter er underrepresentert. I stedet arrangerer NTNU en guttedag (som altså varer i to dager) etter mal fra tidligere års jentedager. Målet er å få videregående elever av et bestemt kjønn til å interessere seg for bestemte fag. NTNUs prorektor for utdanning Anne Borg trengte aldri noen jentedag eller kjønns poeng for å skjønne at realfag var hennes vei i livet. Men det hjalp med en likestilt mann for at hun skulle kunne få den karrieren hun fikk.

– Hvorfor trenger gutter en egen dag på NTNU?

– NTNU har hatt jentedag rettet særlig mot teknologistudier i en del år. Det har vært et veldig populært tiltak, og vi ser en bedring i jenteandelen på teknologi over tid. Etter at NTNU fusjonerte med de tidligere høyskolene i Gjøvik, Ålesund og Sør-Trøndelag, har vi fått en stor bredde av helseutdanninger, som er veldig kvinneorienterte. Så i år har vi satt i gang et prosjekt med en guttedag i helse- og sosialfag.

– Dere gir to kjønns poeng til jenter som søker ulike studier innenfor ingeniørfag, teknologi og maritime fag. På sykepleierutdanningene er kjønnsbalansen verre enn på ingeniør. Hvorfor får ikke gutter kjønns poeng, som jentene har fått, når de søker seg til kjønnsdelte studier?

– Vi har hatt kjønns poeng for kvinner på teknologiutdanningene i mange år. Det er bare et par år siden lovverket ble endret slik at det ble mulig å gi tilleggs poeng for gutter også. Men institusjonene kan ikke selv velge å innføre tilleggs poeng; vi må søke Kunnskapsdepartementet. Retningslinjene fra departementet sier at vi må prøve andre tiltak først. Hvis de tiltakene ikke hjelper, vil vi vurdere å søke om å få innføre kjønns poeng.

– Jeg får inntrykk av at det er mer snakk om kjønnsdiskriminering av menn den siste tiden. Er det noe i det, at menn ikke har blitt like mye prioritert på områder der kvinner ville blitt prioritert dersom de var i mindretall?

– Lovverket har vært rettet mot likestilling for kvinner inntil for rimelig

kort tid siden. Det er et likestilt lovverk nå, for eksempel når det gjelder tilleggs poeng. Jeg tror bevisstheten er i ferd med å endre seg. Men vi har en jobb å gjøre med å gi menn innpass i det som tradisjonelt har

vært kvinneorienterte yrker. På samme måte som vi har hatt en jobb å gjøre med å få kvinner inn i mannsdominerte fag.

– Er det noen annen motivasjon til å øke andelen gutter på helsefag annet enn at rett skal være rett?

– Et mer balansert arbeidsmiljø er bra. Og jeg ser ingen argumenter for at gutter ikke skal ha en like stor rolle innenfor helsefag som kvinner har. Det er viktig at begge kjønn er

representert, og pasienter av begge kjønn bør møte helsearbeidere av begge kjønn.

– Handler det ikke også om hva unge folk har lyst til å bli?

– Ja, det gjør jo det, og de skal selvfølgelig velge etter egne interesser. Vi skal bidra til at de tar så opplyste valg som mulig. Når vi jobber med rekruttering, handler det om å informere om hva slags yrker utdanningene åpner for. Mange opplever i ulike sammenhenger å bli møtt med en holdning om at det å være sykepleier handler om å skifte bleier på pasienter. Sykepleieryrket er noe helt annet enn det.

– Du tror ikke gutter og jenter tar valg basert på ideen om at gutter liker ting og jenter liker mennesker?

– Hvis man tror at ingeniørfag ikke har med mennesker å gjøre, har man en snever fortolkning av hva disse fagene handler om. De handler blant annet om å bidra med løsninger for samfunnet til det beste for mennesker. Og i dag har sykepleieryrket store teknologiske innslag, som gjenspeiler behovene i dagens sykehus- og helsesektor.

– Så den skjeve rekrutteringen til de tradisjonelt kjønnsdelte fagene handler utelukkende om at gutter og jenter har mangelfull informasjon om hva studiene og yrkene innebærer?

– Nei da, jeg tror ikke det. I mange tilfeller er det også snakk om rollemodeller. Det vi har sett på fagområder der kvinner er underrepresentert, er at rollemodeller er viktig for de valgene de unge gjør. Rollemodeller gjør at man kan identifisere seg med ulike typer yrker.

– Jentedager. Guttedager. Kan vi ikke få studere sykepleie og partiklene våre i fred uten å være kjønn?

– Haha. Generelt er rekrutteringsarbeidet vårt så kjønnsnøytralt som mulig, men samtidig har vi en oppgave i å bidra til bedre kjønnsbalanse i arbeidslivet, og da er jente- og guttedager et virkemiddel. Dette er et tiltak man kan velge eller ikke velge å være med på. De som har deltatt på jentedagen, har syntet at det var et veldig positivt tiltak. Mange har tenkt på teknologistudier allerede, og jentedagen har bidratt til at de ble sikrere i valget sitt.

– Jo. Men jeg får en bismak når fysikk skal bli presentert feminint og sykepleie mandig. Reklamer rettet mot menn i kraft at de er menn sikrer som regel at jeg ikke kjøper produktet. Du opplever det ikke som fremmedgjørende å kjøpe utdanning?

– Jeg er ikke spesielt glad i reklamer som spiller veldig på kjønn selv. De bygger opp under noen forskjeller som er unødvendig å bygge opp under.

ANNE BORG

Aktuell med: NTNU arrangerer 31. januar–1. februar sin første «gutedag» for at gutter i videregående skal skjønne at helse- og omsorgsyrker kan være noe for dem.

– Jeg ser ingen argumenter for at gutter ikke skal ha en like stor rolle innenfor helsefag som kvinner har.

■ – Det er viktig at folk velger å studere fordi de er interessert i det, ikke fordi naboen sier det er eller ikke er en jentejobb, sier Anne Borg.

FOTO: JULIE GLOPPE SOLEM/NTNU

Jeg liker ikke å underbygge veldig tradisjonelle kjønnsrollemønstre som jeg mener vi med fordel kan komme vekk fra. Det er viktig at folk velger å studere fordi de er interessert i et fag, og ikke fordi naboen sier det er eller ikke er en jentejobb. Jeg skulle ønske vi var mer bevisste på de barrierene. Det har vel litt med mitt valg i livet å gjøre også.

– **Ja, du er selv en av NTNUs skarve 25 prosent kvinnelige professorer. Det er lavest i landet, sammen med NMBU. Er det noe du erger deg over, eller er det helt tørre, rasjonelle grunner til at det er sånn?**

– Det er nok delvis et resultat som følge av den profilen NTNU har, og at det tar tid å endre. Men jeg må si at jeg er utålmodig etter å få opp kvinneandelen blant professorene. Og det er en del fagmiljø hos oss som har vært flinke til å jobbe med økt rekruttering av kvinner. Men hovedprofilen trekker ned.

– **Hva legger du i det?**

– Teknologiområdet har færre kvinnelige professorer enn andre områder, noe som bidrar til at NTNU har en lavere andel kvinnelige professorer enn andre universiteter. Vi har en jobb å gjøre, og vi må være bevisst på å oppmuntre kvinner til å søke stillinger, og bidra med tiltak som motiverer kvinner for en akademisk karriere.

– **En jobb å gjøre, ja. På Fakultet for ingeniørvitenskap på NTNU er det 145 professorer. Ni prosent av dem er kvinner. Er det gode grunner til det?**

– Jeg tror vi også må se litt på gjennomsnittsalderen til disse professorene. Det tar noen år å kvalifisere seg. Hvis du har få kvinner som studenter og doktorgradsstudenter, så har du færre å rekruttere fra. Så kan du si at vi også rekrutterer internasjonalt, og der er det det samme bildet – kanskje enda verre enn i Norge innenfor ingeniørfag. Samtidig må jeg si at de dyktige damene som går ut fra NTNU, er veldig attraktive i næringslivet. Det er kjempebra, men det er ikke alltid at vi ved universitetene klarer å konkurrere.

– **Du er selv professor i fysikk, med utdannelsen din fra NTNUs forløper NTH. Hvordan var kjønnsfordelingen da du studerte?**

– Da jeg begynte på NTH i 1977, kom jeg fra en reallinje med 5 jenter og 25 gutter til et kull med 12–13 jenter av rundt 70. Det var overraskende mange jenter, men mange gikk over til andre esivilingeniørstudier, så vi var bare 4 som avsluttet på teknisk fysikk den gangen.

– **Hvordan har det vært for deg å være en av få kvinner i et mannsdominert fagmiljø?**

– Jeg har gjennomgående opplevd et godt arbeidsmiljø. Jeg har ikke følt at det har vært noen utfordring. Men i de tidligere årene, da jeg først begynte i vitenskapelig stilling, var vi bare to, og etter hvert tre kvinner på instituttet. Siden vi også hadde et lovverk som sa at vi skulle ha kvinner i alle mulige komiteer, fikk vi en utfordring. Det rådet jeg fikk, var å prioritere komiteer og arbeid hvor jeg hadde viktig innflytelse.

– **Skjønner. Det er interessant.**

– Men du. Jeg trodde du skulle spørre meg om hvordan jeg fikk det til?

– **Å ja, hva tenker du på?**

– Da jeg valgte en karriere, hadde jeg en mann som bidro til at jeg kunne få det til. Han tok permisjon fra sin jobb og ble med da jeg dro på postdoktoropphold i utlandet. Vi delte svangerskapspermisjoner oss imellom. Med vårt første barn var han mer hjemme enn meg. Det har vært viktig for meg å ha en som støttet opp om min karriere. Det var jo sånn det var for de mannlige generasjonene før meg – konene var med, så mennene kunne utvikle karrieren sin.

– **Så den eneste forskjellen er at du var kvinne, for du gjorde det samme?**

– Ja. For meg har det alltid vært åpenbart at jeg skulle ta en utdanning og gjøre det jeg hadde lyst til.

➤ AV AKSEL KJÆR VIDNES

STÅR FOR 40 PROSENT AV STATEN

Statlige universiteter og høyskoler bruker nær 600 kroner per studiesøker.

REKLAME

I 2017 hadde staten en samlet utgift til reklame på 223 millioner kroner. 80 millioner ble brukt av universiteter og høyskoler. Den viktigste reklameutgiften for de fleste er studentrekruttering, og til sammen brukte universitetene og høyskolene 593 kroner på reklame for hver person som søkte via Samordna opptak i 2017.

NTNU-styremedlem Aksel Tjora reagerer på at staten bruker så mye på at ulike institusjoner skal konkurrere mot hverandre om de samme menneskene.

– Det er et nullsumspill, sier Tjora og viser til at det er omtrent det samme antallet studenter uansett. Det er NTNU som bruker mest penger av alle, men målt opp mot antall søkere eller hvor mange som ble tatt opp, ligger NTNU forholdsvis lavt. Det virker ikke betryggende på Tjora.

– Nei, jeg blir bare mer bekymret, sier han.

HOLDNINGSKAMPANJER

Universitetene er ikke de enhetene i staten som bruker mest på reklame, ifølge Direktoratet for økonomistyring. Aller mest brukte Barne-, ungdoms- og familiedirektoratet (Bufdir) (25 millioner kroner) og Statens vegvesen (16 millioner). Men disse pengene brukes annerledes enn når universitetene konkurrerer seg imellom.

«Statens vegvesen har over mange år brukt betydelige summer på å kommunisere trafiksikkerhet. Dette er holdningsarbeid, ikke markedsføring. Avsender er underordnet budskapet», skriver Vegvesenet til Forskerforum.

Bufdir opplyser at deres hovedutgift var kampanjen for å få flere fosterhjem.

REKRUTTERING

– Med alle de utdanningsmulighetene som finnes i dag, er det viktig å bruke noen penger på å informere om ulike studietilbud, sier prorektor for utdanning ved NTNU, Anne Borg. Hun bekrefter at rekruttering en viktig del av reklameutgiftene, men hun har en innvending:

FOTO: JULIA LOCE

■ Challenge-kampanjen i 2019 koster rundt ni millioner kroner. Borg understreker at det ikke er en rekrutteringskampanje.

NTNU
Kunnskap for en bedre verden

– Det er relativt lite av det som jeg vil kalle reklame.

I tillegg til kampanjene betaler de blant annet studenter for å reise på skolebesøk og delta på utdanningsmesser. Sammen med studiekatalogen utgjør dette rundt en femtedel av reklameutgiftene i 2017. Hun er heller ikke enig i at statlige institusjoner bruker statlige midler på å konkurrere seg imellom.

– Vi samarbeider med de andre universitetene om skolebesøk – ikke for å konkurrere, men for å vise bredden i studietilbud, sier Borg.

– Hva får dere igjen for dette?

– Det er et vanskelig spørsmål å svare direkte på, men vi er opptatt av å få gode søkere til studiene våre, som har gjort et valg basert på god informasjon, sier Borg.

REAGERER PÅ INNHOLD

Tjora har full forståelse for at staten betaler for nøkternt informasjonsarbeid om studier, for å fortelle framtidige studenter om hvilke tilbud universitetet har, og hvordan det undervises, om de ulike steders spesialiteter, for eksempel NTNUs utstrakte samarbeid med både offentlige og private arbeidsplasser. Men han har reagert på at NTNU bruker mye penger på å formidle noe som ikke forteller hva NTNU faktisk kan tilby studenter eller ansatte.

– Min kritikk av NTNUs kampanje er at jeg oppfatter det som en overfladisk kampanje. Det er kampanjer som er veldig fancy-pancy og med mange effekter, men hvor innholdet er en veldig liten del av det, sier Tjora.

– Man kan gjerne vise fram innovative og framtidsrettede undervisningsopplegg. Men de bør heller formidle aktiviteten på instituttene enn å lage trailer for en Hollywood-actionfilm.

STADIG MER

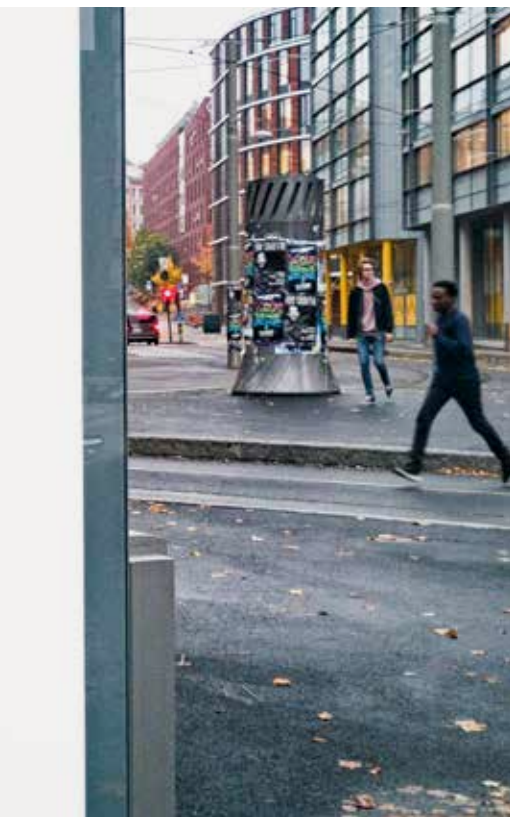
Sektorens samlede reklameutgifter øker. I 2016-tallene mangler tre institusjoner som nylig

FOTO: STATENS VEGVESEN

■ Vanlig bruk av statlige reklamekroner er omtrent slik: Innholdet er vektlagt – ikke avsenderen.

S REKLAMEUTGIFTER

ble slått sammen, men selv om man holder disse utenfor, økte utgiftene med elleve prosent.

– Hvis staten skal finansiere at de ulike institusjonene konkurrerer mot hverandre, slik at de bruker statlige penger på stadig mer fancy kampanjer, så synes jeg at det er problematisk, sier Tjora.

Hans Geelmuyden i reklameselskapet Geelmuyden-Kiese reagerer ikke negativt.

– Alle må kommunisere, alle er i en konkurransesituasjon, det gjelder i høyeste grad universitetene, som konkurrerer om studentene, sier Geelmuyden.

Geelmuyden forteller at en kampanje for å få flere til å søke lærerutdanning, skal ha økt rekrutteringen med 50 prosent på ett år. Han mener at omdømme «i høyeste grad» påvirker utdanningsvalg, og at kommunikasjon bygger omdømme.

OMDØMMEVINNERE

Forskning og høyere utdanning har et godt rykte på seg, viser den siste av Kantar TNS' årlige omdømmeundersøkelser. I offentlig sektor er NTNU den eneste virksomheten med «særdeles sterkt omdømme». Universitetet i Bergen (UiB) havner på tredje plass, Universitetet i Oslo (UiO) på femte og UiT – Norges arktiske universitet på sjette. Det eneste universitetet som ikke har et sterkt omdømme, er Oslomet.

Roar Hind, avdelingsleder i Kantar, mener pressedekning har mye å si.

– Det er få saker i mediene som er veldig negative for universitetene. Noen klager kommer i blader som få leser, men det er sjelden de negative sidene havner i massemediene. Det er en viktig faktor, en feil ved et helseforetak får alvorlige konsekvenser og kommer i riksmidia, sier Hind.

Men han har ikke forskning som sier noe om reklame påvirker universitetenes omdømme.

UREGELMESSIGE TALL

Siden 2013 har alle statlige virksomheter ført regnskap på samme måte, blant annet for å gjøre det mulig å sammenligne dem. Denne saken er basert på «artskonto 732 Reklame», som inneholder underkategoriene studieannonsering, profileringsartikler, sponsing og overordnet profilannonsering. Kunngjøringer, stillingsannonser og representasjon hører hjemme andre steder. Det gjør også en god del trykksaker. Det varierer også hvorvidt utgifter til reklamebyrå føres som kjøp av tjenester eller reklame. Derfor er ikke tallene alltid like sammenlignbare. For eksempel ser det ut som om Oslomet brukte lite på reklame i 2017, bare 1,9 millioner, eller 19 kroner per søker. Men til sammen brukte universitetet om lag seks millioner kroner på markedsføring, opplyser

– Alle må kommunisere, alle er i en konkurransesituasjon, det gjelder i høyeste grad universiteter, sier Hans Geelmuyden.

Foto: NTB Scanpix

Julie Backer, som leder seksjonen for profilering, omdømme og rekruttering ved Oslomet.

En annen feilkilde er at deler av reklameutgiftene dekkes av andre inntekter. Handelshøyskolen (NHH) har sektorens største reklameutgifter per søker, 464 kroner per søker gjennom Samordna opptak. Men selv om 80 prosent av de samlede inntektene er Kunnskapsdepartementets bevilgning, er fortegnet motsatt i reklamebudsjettet, der er nesten 80 prosent finansiert av andre inntektskilder. I stor grad er det etter- og videreutdanningen som betaler for å rekruttere flere til dette tilbudet. Det offentlige har dermed bare finansiert 1,3 millioner av de 5,8 millionene Handelshøyskolen brukte på reklame, men det framkommer ikke av tallene i statsregnskapet.

UiB bruker ikke denne regnskapsposten i det hele tatt. Derimot har Forskerforum fått en oversikt over hvor mye universitetet har brukt på studentrekruttering de siste ti årene. Det viser at budsjettet har økt med 73 prosent på ti år, fra 3,3 millioner i 2008 til 5,7 millioner i 2018. Samtidig har antallet søkere økt, slik at summen per søker bare har økt fra 60 kroner til 66 kroner, som også er lavere enn den generelle prisstigningen.

✦ AV JULIA LOGE

LÆRESTEDENES REKLAMEUTGIFTER

Navn	Reklame 2017	Søkere 2017	Reklame per søker
NTNU	14,4 millioner	169 658	85 kr
UiT	11,5 millioner	65 067	177 kr
UiO	8,9 millioner	142 811	62 kr
HVL	6,6 millioner	64 201	103 kr
NHH	5,8 millioner	12 498	464 kr
USN	5,7 millioner	63 197	90 kr
UiA	5,0 millioner	55 575	91 kr
Nord	4,3 millioner	44 095	98 kr
INN	3,8 millioner	47 066	80 kr
HVO	3,1 millioner	14 777	212 kr
UiS	2,6 millioner	51 618	51 kr
HiØ	2,0 millioner	23 718	86 kr
Oslomet	1,9 millioner	103 537	19 kr
HiM	1,8 millioner	7 804	233 kr
NMBU	1,0 million	23 900	42 kr

Kilder: Direktoratet for økonomistyring. Database for statistikk over høyere utdanning.

– PLAN S FOR VIKTIG TIL Å HASTE GJENNOM

Over tusen personer krever konsekvensutredning av Plan S.
Jusekspertene mener Forskningsrådet bryter loven.

ÅPEN TILGANG

Ifølge Plan S, som Norge har sluttet seg til, skal all forskning Forskningsrådet finansierer, som hovedregel publiseres i tidsskrifter med åpen tilgang (se faktaboks).

Dette vil få store konsekvenser for norske forskere. Mange vil trolig måtte velge bort sine foretrukne tidsskrifter. På mange fagfelt blir det svært begrensede muligheter til å publisere i kvalitetstidsskrifter: 97 prosent av de internasjonalt ledende tidsskriftene har nemlig ikke åpen tilgang. Fagfolk frykter også at Plan S vil ødelegge for internasjonalt samarbeid og gjøre det vanskeligere å rekruttere talenter fra utlandet. Plan S vil dessuten få store konsekvenser for forfatteres opphavsrettigheter.

– NOKSÅ OPPSIKTSVEKKENDE

I Norge har over tusen personer underskrevet et opprop som krever konsekvensutredning av Plan S. Jusprofessor Hans Petter Graver mener at Forskningsrådet bryter loven siden de ikke sender Plan S på ordentlig høring eller konsekvensutredning. Han viser til forvaltningsloven og den såkalte utredningsinstruksen.

– Jeg synes det er nokså oppsiktsvekkende at et statlig organ så klart overser bestemmelser som skal sikre demokrati, rettssikkerhet og rettigheter til berørte personer og selskaper, sier han.

Førsteamanuensis Jon Christian F. Nordrum er enig. Han skrev doktoravhandling om blant annet utredningsinstruksen.

– Jeg er i utgangspunktet helt enig i at dette er et tiltak som skal utredes etter utredningsinstruksen. Og det er sannsynligvis en forskrift fordi det setter generelle kriterier for tildeling av støtte. Da må man følge saksbehandlingsreglene i forvaltningsloven.

EDVARD MOSER OG KRISTIN HALVORSEN

Riktignok er Forskningsrådet i gang med en såkalt innspillsrunde om Plan S, der berørte får uttale seg. Men dette er ikke en høring om hvorvidt Plan S skal innføres, for det har Forskningsrådet allerede bestemt at den skal.

Blant dem som har underskrevet oppropet om konsekvensutredning, er både dekaner, nobelprisvinner Edvard Moser, Forskerforbundets leder Petter Aaslestad (som gikk av ved nyttår) og Cicero-direktør og tidligere kunnskapsminister Kristin Halvorsen.

– Plan S får konsekvenser for forskningens kvalitet, forskningsresultatenes spredning og forskningsmiljøenes utvikling, ikke minst med den tidsplanen som er lagt til grunn. Dette er en omfattende reform som kan få store konsekvenser for norsk forskning, og da er det all grunn til å gjennomføre grundige og åpne prosesser i forkant, uttaler Aaslestad til Forskerforum.

Plan S er sendt på intern høring i Forskerforbundets lokallag. Forskerforbundet støtter målet om åpen tilgang til forskningsresultater, understreker han.

– Målet med en konsekvensutredning må være å sikre at dette skjer på en best mulig måte.

HØRING I 2016

Men Forskningsrådets administrerende direktør John-Arne Røttingen mener han har sitt på det tørre. For det første har et advokatfirma gjort en gjennomgang som konkluderer med at Forskningsrådets kontraktsvilkår ikke har status som forskrifter, og at forvaltningsloven dermed ikke gjelder her. Han viser også til at da regjeringen skulle vedta mål og retningslinjer for åpen tilgang, ble en rapport om åpen publisering, med forslag til prinsipper, sendt på høring. Dette var i 2016. Plan S er en videreføring av retningslinjene for åpen tilgang som regjeringen har vedtatt, sier Røttingen.

Det var forskere ved instituttet PRIO som tok initiativ til oppropet om konsekvensutredning. PRIO-direktør Henrik Urdal minner om at det ikke var noen Plan S i 2016.

– Den store bekymringen er ulikheten som skapes når noen få land stiller seg bak et konkret initiativ, mens resten av verden står utenfor. Det er dette man må konsekvensutrede, sier han.

♦ AV JØRGEN SVARSTAD

FOTO: JØRGEN SVARSTAD

■ Hans Petter Graver (t.h.) vil ha konsekvensutredning av Plan S. F.v. UiO-rector Svein Stølen og NFR-direktør John-Arne Røttingen.

Plan S

- Plan S er en europeisk erklæring for åpen publisering. Den er støttet av EU-kommisjonen, Det europeiske forskningsrådet (ERC) og 13 nasjonale forskningsråd fra tolv europeiske land.
- Organisasjonene bak Plan S finansierer mellom tre og fire prosent av verdens forskningsproduksjon.
- Fra første januar 2020 må all forskning finansiert av Forskningsrådet publiseres i tidsskrifter med åpen tilgang.
- Ifølge forslaget er det lov å publisere i lukkede tidsskrifter hvis du umiddelbart etter publisering også gjør artikkelen tilgjengelig i et såkalt åpent vitenarkiv.
- En veileder som konkretiserer hovedprinsippene for Plan S, ligger nå ute for innspill og tilbakemeldinger, med frist 1. februar.

– VIL KVIKTE SEG MED DEI SMÅ

Nye krav til instituttsektoren vart handsama av Forskningsrådet før jul.
– Eit forsøk på å kvitte seg med dei små, seier direktøren i Telemarksforsking.

INSTITUTT – Det blir dramatisk for oss om dette forslaget går igjennom. Det uttalte direktør Karl Gunnar Sanda i Telemarksforsking då rapporten «En målrettet og effektiv instituttpolitikk» vart presentert. I rapporten oppsummerer Forskningsrådet evalueringane i instituttsektoren og kjem med tilrådingar til regjeringa om instituttpolitikken i framtida. Rapporten har vore på høyring, og ikkje minst har det kome reaksjonar på forslaget om å auke talet på forskarårsverk frå 20 til 40 for institutt som får basisløyving frå staten.

Etter høyringsrunden har administrasjonen i Forskningsrådet kome med ei presisering av forslaget: «Forskningsrådet mener at kravet til antall FoU-årsverk for å få statlig basisfinansiering bør heves frå 20 til 40 årsverk, for å tydeliggjøre en grense for når fagmiljøets robusthet skal vurderes. Det må gjøres en skjønnsmessig vurdering om et institutt er stort nok til at det skjer reell kompetanseoppbygging i organisasjonen, om det publiseres vitenskapelig og om instituttet hevder seg i konkurransen om oppdrags- og bidragsmidler.»

– Vi meiner dette forslaget ikkje er dramatisk, seier divisjonsdirektør Anders Hanneborg i Forskningsrådet.

– Dei aller fleste institutta som i dag er under 40 forskningsårsverk vil tilfredsstille kravet, fordi dei har ei såpass smal innretning og gode fagmiljø at dei vil kunne hevde seg i konkurransen. 40 årsverk er ei grense for når ein bør vurdere om fagmiljøet er robust nok.

STRESSELEMENT

Men Karl Gunnar Sanda saknar ei grunnleggjving for å heve grensa til 40.

– Dette er eit forsøk på å kvitte seg med små institutt. Telemarksforsking leverer godt, også når det gjeld publisering, og difor vil vi ikkje bli ramma av dette no. Men eg reagerer på at Forskningsrådet ikkje har anna grunnleggjving for forslaget enn frasen om «robuste fagmiljø». Vi er 30 forskarar som utfører 23 forskarårsverk, og vi oppfattar oss som robuste, seier Sanda.

– Etter dei nye reglane vil vi heile tida vere underlagt såkalla «skjønnsmessig vurdering». Eg skjønner ikkje kvifor ein skal innføre eit slikt krav, og det vil bli eit stort stressselement for mange av institutta.

Sanda meiner institutta sjølve må velje kor store dei skal vere.

– Om vi prøver å vekse til 40 årsverk, vil vi også få ein del stordriftsulempar, med fleire formelle strukturar og behov for mellomleiarar. Dessutan skal marknaden kunne tole det vi har å tilby, så det er ikkje berre å auke aktiviteten.

FOTO: TELEMARFSORSKING.

■ Telemarksforsking i Bø har 30 forskarar som utfører 23 forskarårsverk.

KREV MEIR PUBLISERING

Forskningsrådet foreslår også at alle institutt må produsere minst eitt publiseringspoeng per forskarårsverk i gjennomsnitt over tre år, under føresetnad av at basisløyvinga aukar til 15 prosent av omsetninga. Også dette forslaget har ført til reaksjonar.

Lars Holden, som er styreleiar i Forskningsinstituttene, seier 75 prosent av institutta i dag ikkje oppfyller kravet om eitt publiseringspoeng per forskningsårsverk i året.

– I forslaget blir fagleg kvalitet berre målt på éin ting, nemleg publikasjonar. Men det viktigaste målet på kvalitet er faktisk om institutta får oppdrag frå næringslivet. Dette er eit mykje viktigare krav enn publiseringspoeng, seier Holden.

Trass i reaksjonane har administrasjonen i Forskningsrådet valt å oppretthalde forslaget.

VILLE IKKJE TA STILLING

Då rapporten var oppe i hovudstyret i Forskningsrådet 13. desember, meinte fleire at det var uheldig med einsidig vekt på publisasjons-

poeng som kvalitetsindikator. Enkelte meinte også at kravet om 40 forskarårsverk er formulert for rigid.

Fleire av høyringssvara frå universitet og høgskular har vore kritiske til tilrådingane i rapporten, ikkje minst når det gjeld opptrapping av basisfinansieringa.

– I hovudstyret sit personar med ulike interesser i sektorpolitiske saker, og det kom ein diskusjon om styret bør ta stilling til denne typen politiske spørsmål, eller om slike råd bør gjevast direkte frå administrasjonen, seier Hanneborg.

Hovudstyret tilrådde difor at administrasjonen heller enn styret burde stå som avsendar av rapporten. Administrasjonen sender rapporten til Kunnskapsdepartementet (KD) i lag med alle høyringssvar og kommentarar frå hovudstyret. Det vart ikkje fatta vedtak i saka.

Rapporten vil vere ein del av grunnlagsmaterialet til KD i arbeidet med å utvikle ein meir heilskapleg instituttpolitikk. Dette arbeidet skal ferdigstillast til sommaren.

♦ AV JOHANNE LANDSVERK

– Eg forstår ikkje formålet med kravet om 40 forskarårsverk, seier Karl Gunnar Sanda ved Telemarksforsking i Bø. Foto: Telemarksforsking

FYLKA KAN FÅ STØRRE ANSVAR

Meir museumsansvar kan bli overført til fylkeskommunane. – Men den nasjonale museumspolitikken blir tydelegare, meiner museumsdirektør.

MUSEUM

– Fylka skal fordele meir pengar, men dei må i større grad enn før rette seg etter ein nasjonal museumspolitik.

Slik samanfattar museumsdirektør Ole Aastad Bråten ved Valdresmusea signala frå styresmaktene om kva som skal skje med musea i samband med regionreforma. Mange i museumssektoren har vore skeptiske til forslaget frå det såkalla Hagen-utvalet om å overføre ansvaret for dei fleste musea under Kulturdepartementet til dei nye fylkeskommunane. Då den nye kulturmeldinga vart lagd fram, kom det få svar. Men Kulturdepartementet la samtidig fram *Utgreiinga av oppgave- og ansvarsfordelingen mellom forvaltningsnivåene på kulturområdet*, som går gjennom forslaga frå Hagen-utvalet om overføring av oppgåver. Utgreiinga kjem med tilrådingar bygde på faglege vurderingar, medan dei politiske vala går fram av kulturmeldinga.

VIL HA DIALOG MED FYLKA

I utgreiinga tilrår departementet at fylkeskommunane vil kunne få større ansvar for musea. Framleis skal det vere ei form for tredeling av finansieringa mellom kommune, fylke og stat. Men i utgreiinga skriv Kulturdepartementet at det kan vere relevant å gjere endringar i den prosentvise fordelinga mellom stat og region, slik at hovudansvaret ligg hjå fylkeskommunen: «Dette vil innebære at staten overfører deler av tilskuddsmidlene for gitte virksomheter til fylkeskommunen.» Kva for verksemdar dette gjeld, står det ingenting om. Departementet legg opp til dialog og vil samarbeide med kvar einskild fylkeskommune om kor stor del av finansieringa som skal vere statleg eller regional.

– TYDELEG NASJONAL STYRING

Utgreiinga framhevar samtidig at den nasjonale politikken skal styrkast.

– Kulturmeldinga gjer det ganske klart at sjølv om fylkeskommunane skal få meir innverknad over ressursane, skal den nasjonale museumspolitikken bli tydelegare, seier museumsdirektør Bråten.

Han er ikkje veldig bekymra for at fylkeskommunane får eit større ansvar for musea.

Bråten viser blant anna til at departementet vil gjennomgå kulturlova med sikte på at ho skal vere eit styringsverktøy for oppgave- og ansvarsfordelinga mellom forvaltningsnivåa på kulturfeltet.

– Kulturlova skal bli skjerpa, og staten vil gjennom Kulturrådet framleis ha ei tydeleg styring over museumspolitikken. Kulturmeldinga legg også vekt på armlengds avstand-prinsippet, det vil seie at politikarane ikkje skal blande seg inn i programmering og museumsfagleg

arbeid. Det har vore ein tendens til dette i mange fylke. No må også fylkespolitikarane ta omsyn til dette i større grad enn før, meiner han.

Ole Jakob Furset i Kulturrådet stadfestar dette.

– Det vil bli overført eit større ansvar til fylkeskommunane. Samtidig ønskjer ein å behalde det nasjonale perspektivet, seier Furset, som er seksjonsleiar for museum i Kulturrådet.

– Det skal også i større grad vere nasjonale føringar når det gjeld innsamling og bevaring av dokumentasjon og formidling, noko som er svært viktig for musea.

Kulturrådet skal også behalde same posisjonen som i dag.

– Ansvaret for den nasjonale kulturbyggordninga og utviklingsmidlar skal fortsatt ligge hjå oss, seier han.

– HØG KOMPETANSE I REGIONEN

Direktør Arne Julsrud Berg ved Mjøsmuseet er glad for at fylkeskommunane får større ansvar.

– I utgreiinga er det klare teikn på at regjeringa har lytta til Hagen-utvalet som ville flytte fleire oppgåver og finansiering til dei nye regi-

– Staten vil gjennom Kulturrådet framleis ha ei tydeleg styring over museumspolitikken.

OLE AASTAD BRÅTEN

FOTO: ANNE MARTE FOR

■ – Eg er ikkje veldig bekymra for at fylkeskommunane skal få eit større ansvar for musea, seier Ole Aastad Bråten.

FRYKTAR HALVERING

Kulturdepartementet tilrår at talet på museumseiningar bør ned frå 62 til 25–30. Dette møter motbør i sektoren.

onane. Dette handlar om ei demokratisering av kulturarven, meiner Berg. Han er ueinig med dei som har vore skeptiske til å flytte meir ansvar til regionane, ut frå faglege vurderingar.

– Eg jobbar i ein region som er svært offensiv på museums- og kulturvernområdet. I den nye fylkeskommunen, som no skal heite Innlandet, vil det vere eit svært høgt kompetansemiljø innanfor kulturminneforvaltning. I regionen vil det jobbe om lag hundre personar med høg kompetanse innan museum og kulturminnevern. Å seie at det faglege blir borte ved å flytte ut fleire oppgåver, er eg sterkt ueinig i.

NY MUSEUMSMELDING

Stortinget har bede regjeringa om å gjennomføre ei heilskapleg vurdering av museumsreforma. På bakgrunn av dette er det også sett i gang eit arbeid med ei ny stortingsmelding om museumssektoren. Ho er venta i 2021.

♦ AV JOHANNE LANDSVERK

MUSEUM

I dag er det 62 museum i Det nasjonale museumsnettverket med støtte frå Kulturdepartementet. I ei ny utgreiing signaliserer departementet at talet på museum bør ned til under det halve. I *Utredning av oppgave- og ansvarsfordelingen mellom forvaltningsnivåene på kulturområdet* skriv Kulturdepartementet at det «legger til grunn at det bør gjennomføres ytterligere konsolideringer, slik at antallet i løpet av det kommende tiåret reduseres til 25–30». Utgreiinga vart lagd fram samtidig med den nye kulturmeldinga.

– Det er svært overraskande at Kulturdepartementet tilrår ein så stor reduksjon i talet på museum før museumsreforma er evaluert, og før neste museumsmelding kjem i 2021, seier Liv Ramskjær, generalsekretær i Museumsforbundet.

Stortinget har nemleg bede regjeringa å om å evaluere museumsreforma, som i hovudsak vart gjennomført i tidsrommet 2000–2008. Målet med reforma har vore å etablere sterkare fagmiljø og større einingar. Medan det i Noreg var 350 frittstående museum i 1990-åra, er det i dag 62.

– Museumsforbundet ønskjer ikkje ei ny, omfattande konsolideringsbølge, seier ho.

– LETT Å BLI BEKYMRA

Ramskjær seier at musea ønskjer ro til å jobbe med faglig utvikling etter mange år med omorganisering og bygging av nye organisasjonar.

– For nokre museum kan konsolidering vere det rette, og det spørst også kva for økonomiske insitament som ligg i forslaget. Men mange stader blir det no veldig store regionar, og det er ikkje sikkert det er føremålstenleg for eit museum å bli størst mogleg, seier ho.

Også museumsdirektør Ole Aastad Bråten ved Valdresmusea er overraska.

– Eg stussar over at departementet kjem med eit så konkret tal før vi har fått den nye museumsmeldinga, og før museumsreforma er evaluert, seier Bråten.

– Det er lett å bli bekymra for store konsolideringar, og det er ressurskrevjande å gå inn i forhandlingar og drøftingar med fleire ulike institusjonar. På den andre sida kan det vere ein del å hente på å bli større. Uansett må ikkje musea sitje på gjerdet framover, men legge gode strategiar og følgje godt med på kva som skjer, meiner han.

– MÅ GJERE OPP STATUS

John Olsen er direktør ved Vest-Agder-museet, og i tillegg styreleiar i Museumsforbundet.

– Ei ny konsolideringsbølge vil motverke profesjonaliseringa og kompetansen som er bygde opp dei siste tiåra i museumssektoren, seier Liv Ramskjær.
Foto: Johanne Landverk

Også han meiner at evalueringa av museumsreforma må på plass før styresmaktene kjem med eit nytt tal på kor mange museum Noreg bør ha.

– Vi må først gjere opp status og sjå kva gevinstar og utfordringar vi har fått med den førre museumsreforma, seier Olsen.

– Det er viktig at desse vurderingane blir gjorde i samanheng med, eller som ei oppfølging av, ei ny museumsmelding, noko departementets utgreiing om oppgave- og ansvarsfordelinga mellom forvaltningsnivåa også legg opp til, seier han.

Som direktør ved Vest-Agder-museet er han likevel ikkje framand for å inngå tettare samarbeid med andre museum i regionen.

– Det har vore klart ganske lenge at dei to Agder-fylka blir slått saman til i éin fylkeskommune. Vest-Agder-museet har lenge hatt eit tett samarbeid med Aust-Agder museum og arkiv, og det er naturleg å utvide dette samarbeidet.

– Vil det bli eitt museum i Agder?

– Vi diskuterer ikkje samanslåing i dag, men vi har hatt eit fellesmøte mellom dei to styra for å diskutere ytterlegare samarbeid, og for å sjå om vi kan finne fellesprosjekt for alle musea i fylket.

VIL IKKJE LEGGE NED MUSEUM

Statssekretær Frida Blomgren (V) i Kulturdepartementet skriv i ein kommentar til Forskerforum at målet ikkje er færre museum, men meir robuste einingar med fagleg breidd som gjer det mogleg med spesialisering og eit godt samarbeidande fagmiljø.

– Vi har ikkje noko ønske om å legge ned museum, slik ein kan få inntrykk av. Difor er det ikkje lagt nokon fast tidsplan for dette, men dette er spørsmål og problemstillingar som det vil vere naturleg å ta opp i samråd med både fylkeskommunane og musea dei nærmaste åra, seier Blomgren.

Statssekretæren skriv at den nemnde utgreiinga berre kjem med faglege vurderingar av ulike alternativ, medan dei politiske vala og prioriteringane går fram av kulturmeldinga.

– Konklusjonen i kulturmeldinga er at vi skal evaluere museumsreforma. Vi har ikkje konkludert om enkeltinstitusjonar. Konkrete konklusjonar blir sjølvstøtt ikkje trekte utan at alle involverte partar har vore med i diskusjonen. Så her har ikkje Museumsforbundet noko å frykte.

♦ AV JOHANNE LANDSVERK

– ALLE KAN IKKJE VERE FRAMIFRÅ

I Europa er «eksellens» i forskning blitt noko alle må strekke seg mot. Det kan gå ut over andre delar av forskningssystemet, konkluderer eit nederlandsk institutt.

FOTO: ERIK NORRUD

■ Korleis samverkar sentra for framifrå forskning med anna forskning, med studentar og samfunnet elles? spør Siri Borlaug (t.v.) og Liv Langfeldt.

FORSKINGSKVALITET

Språkbruken omkring framifrå forskning, eller «excellence» på internasjonalt, har gjennomsyra heile forskningssystemet, sjølv om satsingar på framifrå forskning utgjør ein relativt liten del av dei totale forskingsmidlane, heiter det i ein rapport frå det nederlandske Rathenau-instituttet. Instituttet forskar på forskning, og er tilknytt det nederlandske vitskapsakademiet.

I rapporten blir effekten av 30 år med satsing på framifrå forskning i Nederland gjennomgått og samanlikna med tilsvarende satsingar i andre land. Satsinga har gitt nokre miljø anerkjenning, ressursar og fridom til å gjere som dei vil, slik intensjonen var. Men konkurranse for konkurransens del, og eit snevert syn på kva som er god kvalitet, gjer at ein no bør tenkje igjennom satsingane på nytt, konkluderer instituttet, som har intervjuet forskarar både med og utan pengar frå «excellence»-satsingar.

MÅ SØKE UANSETT

– Fleire av dei som ikkje har slike midlar, fortel at dei blir oppmoda om å søke sjølv om dei kan produsere god forskning utan, fordi berre det å vise at ein er med i konkurransen, blir oppfatta som eit kvalitetsstempel. Så «eksellens» er blitt ei norm alle innordnar seg, men det er ei sjølv-motseiing at alle skal vere framifrå, seier Wout Scholten, ein av forskarane bak rapporten, til Forskerforum.

«Eksellens» finst ikkje ein gong i norske ord-bøker, men «Excellence»-omgrepet spreidde seg til Europa frå USA og har etter kvart gjennomsyra heile forskningssystemet. Det var i

utgangspunktet uttrykk for ein ambisjon om å overvinne eigne avgrensingar og strekke seg mot å bli betre, men er meir og meir blitt knytt til geopolitisk og økonomisk konkurranse: Vegane til marknadsdominans går gjennom å vere meir eksellent enn dei andre. I norsk debatt finn ein spor av begge tydingar.

– Det ligg i «excellence»-tanken at ein nødvendigvis må organisere konkurransearenaer for å identifisere kven desse beste forskarane er. Og då kjem dei kvantitative måla inn, som kan spreie seg til å bli alt-oppslukande. Konkurransen blir stadig hardare, og sjansen for gjennomslag går ned, seier Scholten.

PRESS, MEN OGSÅ FRIDOM

I ei undersøking som Akademiet for yngre forskere (AYF) gjennomførte i haust, kom det fram at over halvparten av dei om lag 1200 spurde meinte at forskingskvalitet i praksis tel meir enn forskingskvalitet.

– Det er heilt klart ei utfordring at kvantitet kan bli forveksla med kvalitet i vurderinga av «eksellens». Difor har vi spelt inn i fleire samanhengar at forskingskvalitet må bli vurdert som ein heilskap. DORA-prinsippa, som Forskingsrådet no har slutta seg til, kan vere eit verkøy i dette arbeidet, seier leiar Katerini Storeng i AYF.

DORA-erklæringa om forskingsevaluering tilrår at forskingskvalitet blir vurdert med eit

breitt spekter av kriterium, og at ein ikkje legg vekt på kva tidsskrift forskinga er publisert i.

– Retorikk er smittsamt, så eg vil tru at om ein undersøker, vil ein finne at omgrep som «excellence» blir meir brukt. Om nokon startar, brukar andre det for å vise at ein er med, seier Liv Langfeldt, leiar for Centre for Research Quality and Policy Impact Studies (R-QUEST) ved NIFU.

– Ingen særskild aktør har skulda for dei utilsikta konsekvensane av «eksellens»-politikken, seier Wout Scholten. Foto: Kjerstin Gjengedal

– Har ein fått eit stipend frå Det europeiske forskingsrådet, passar ein på å synleggjere det. Slike midlar er viktige for karriereutviklinga, og gjev prestisje til institusjonen. Men samstundes er dette «lange pengar» som gjev forskaren sjansen til å bygge ei gruppe og utvikle

forskinga på sitt felt, så eg trur neppe det er noko ein søker på berre for å søke. Noko av grunnen til at slike stipend er attraktive, er nok at dei ikkje er tematisk styrte. Det er akkurat den typen midlar forskarar ønskjer seg fordi dei då kan forfølge eigne forskningsinteresser.

SNEVER KVALITETSFORSTÅING

Når det framifrå blir norma, blir det vanskeleg å finne andre ord til å skildre forskingsaktivitetar, peikar Scholten på.

– For det er ikkje slik at alt som ikkje er framifrå, er middelmåtig. Men kva er det då? Dessutan ser vi at «eksellens» som oftast er assosiert med nokre få faktorar, som gjennom-brot, grunnforskning og publisering i dei mest

VIL HA MER PENGER

Ex.phil. taper på den nye modellen for bevilgninger fra staten. UiO krangler internt om hvor mye som går tapt.

prestisjefylte tidsskrifta. Det er ikkje knytt til slikt som samfunnsnytte, replikasjonsstudiar, tverrfaglege tilnærmingar eller forskning utanfor den faglege «hovudstraumen», sjølv om alt dette også kan gjerast på framifrå vis. Og dette er også viktige oppgåver for universiteta, men dei har lett for å hamne i bakgrunnen.

Langfeldt og NIFU-kollegaen Siri Brorstad Borlaug var begge med på å evaluere ordninga med Senter for framifrå forskning (SFF) i 2010, den så langt einaste evalueringa av verkemiddelet som er utført.

– Den gongen var eitt av spørsmåla om ordninga førte til at forskingsfokuset gjekk ut over andre typar aktivitetar. Nokre SFF brukte midlar frå ordninga til å kjøpe forskarar fri frå undervisning. Forskinga ved senteret var dermed ikkje overført til studentane. Desse sentera trekte på eit vis stigen opp etter seg. Det problemet vart teke tak i, men vi veit ikkje veldig mykje om kva for følgjer ordninga har fått, no mange år etter, seier Borlaug.

VIL EVALUERE SFF-ORDNINGA

I det siste har debatten om SFF-ordninga først og fremst handla om korleis ein kan ta vare på kompetansen som er oppbygd i SFF-ane når den tidsavgrensa finansieringa tek slutt. Forskringsrådet vurderer å lyse ut ei ny evaluering som skal sjå på kva effekt ordninga har hatt på den vitenskaplege kvaliteten og på forskningssystemet.

I den norske langtidsplanen for forskning var satsing på verdsleiarande fagmiljø ei av dei prioriteringane som fekk størst auke i løyvingane i den første planperioden. Då den revierte langtidsplanen vart lagd fram i samband med statsbudsjettet for 2019, fekk regjeringa kritikk for at denne satsinga var flytta vekk frå dei langsiktige prioriteringane og over i dei overordna målsettingane, saman med samfunnsutfordringar og styrking av konkurransekrafta til dei norske fagmiljøa. Prorektorane ved universiteta i både Oslo og Bergen frykta ei nedprioritering av framifrå forskning. Det står att å sjå kva dei konkrete følgjene blir.

Borlaug trur uansett ikkje senterordningane vil bli endra.

– Mange er samde om at SFF-ordninga har vore ein suksess, og senterordninga er blitt utvida til andre område som utdanning og innovasjon. No rullar dei vidare av seg sjølve. Spørsmålet er heller om ein skal supplere med andre typar av verkemiddel, eller med meir individuelle finansieringsordningar som stipenda frå Det europeiske forskingsrådet og Fripro-ordninga.

◆ AV KJERSTIN GJENGEDAL

EX.PHIL. Det er et politisk ønske i Norge om at studenter skal gjennomføre hele grader, ikke bare ta enkeltemner. Det har fått uforutsette konsekvenser for et emne som ex.phil. Nå er Universitetet i Oslo (UiO) inne i en prosess for å avklare hvordan instituttet som står for all ex.phil.-undervisningen, skal kompenseres for emnet.

– Siden ex.phil. er en nødvendig del av enhver grad, er det et poeng at vi får en del av midlene som går til alle grader, sier instituttleder Beate Elvebakk ved Institutt for filosofi, idé- og kunsthistorie og klassiske språk.

STRAFFES SOM ENKELTEMNE

Problemeneg begynte i 2017, da staten innførte et nytt insentiv i sine tildelinger til universitetene. Noe av pengene som tildeles universitetene, skal i stedet for å belønne gjennomførte eksamener belønne *avlagte grader*. I 2018 fulgte UiO opp denne endrede finansieringsmodellen i sine interne budsjetter ved å justere ned satsene for avlagte studiepoeng i fordelingen av midler til fakultetene. I et brev fra Det humanistiske fakultet til ledelsen ved UiO i oktober 2018 skriver dekan Arne Bugge Amundsen at det har fått en utilsiktet konsekvens. Et obligatorisk fag som ex.phil. får nå lavere tildelinger enn før. Årsaken er at ex.phil. kun er et enkeltemne, og aldri vil kunne utløse midler ved gjennomføring av hel grad.

– Det er nok ikke intendert at vi ikke skal få midler for å undervise i ex.phil., men konsekvensen er faktisk at vi mister midler tilsva-

rende mer enn én vitenskapelig stilling per år, og at dette kuttet vil være varig dersom dette ikke gjøres om på, sier Elvebakk.

SVEKKER EX.PHIL.

HF som fakultet beregnet tapet på overgangen til å bli 2,6 millioner kroner. Av dette sto ex.phil. for en stor andel, da dette emnet alene tapte 1,4 millioner kroner i året, ifølge brevet HF sendte i oktober.

Det er imidlertid uenighet om beregningen. Enhet for lederstøtte, virksomhets- og økonomistyring (VØS) svarte HF at tapet som følge av overgangen, kun ville utgjøre 70 000 kroner i året. I november svarte HF at de likevel mente tapet var langt høyere, men nedjusterte kravet til 1,2 millioner i året.

Saken skal nå behandles sentralt av rektor. Det ligger også an til at saken blir et tema for universitetsstyret i 2019. Styremedlem Olav Gjelsvik, som selv er professor ved HF, ønsker ikke å forskuttere debatten i styret, men sier at det ser ut som om ex.phil. sitter igjen med svarteper i det nye tildelingsregimet.

– Det er en styring av midler mot gradsgjennomføring som samtidig svekker et obligatorisk element i alle grader. Det er litt paradoksalt, sier Gjelsvik.

Han legger vekt på at ex.phil. er et fag som heller bør styrkes enn svekkes.

– I dag etterspørres ferdighetene ex.phil. gir mer enn på lenge.

◆ AV AKSEL KJÆR VIDNES

FOTO: SHUTTERSTOCK

■ Fordelingen av penger til ex.phil.-undervisning har blitt en skikkelig nøtt for Universitetet i Oslo.

HVORDAN MØTE PSYKISK SYKE

Trond Høyvik skulle ønske høyskolen hadde mer informasjon da han fikk angst.

PSYKISK HELSE

Det har vært en økning i antallet studenter som har alvorlige psykiske plager, viser Studentenes helse- og trivselsundersøkelse (SHoT) 2018. I årets undersøkelse rapporterer 42 prosent av studentene om psykiske plager.

– Vi var 66 på kullet. Da er det bare å begynne å telle, hvem har noe de bærer på? sier masterstudent Trond Høyvik.

Hvis Høyviks kull hadde vært representativt, ville 28 av studentene hatt minst én psykisk plage. Sju eller åtte av dem, det vil si elleve prosent, ville hatt både mange og alvorlige plager i løpet av det siste året. Da Høyvik var førsteårsstudent, ble han én av dem.

Plagene ble etter hvert så alvorlige at han sluttet å studere. Når han ser tilbake, mener han at høyskolen kunne gjort mye mer.

– Det jeg savner mest, er info. Er det noen jeg kunne ha gått og snakket med?

FORSVANT

Problemene begynte da Høyvik flyttet til Lillehammer for å studere sammen med sin daværende kjæreste. I begynnelsen var det hun som hadde psykiske problemer, men det var vanskelig ikke å bekymre seg for henne og tenke på hva som skjedde hjemme. Høyvik fokuserte lite på studiene, og etter hvert begynte han å slite med angst. Så sluttet han å møte opp. Etter hvert ble fraværet for høyt, og Høyvik fikk bare fullført første semester.

– Jeg bare forsvant. Jeg opplevde aldri at det var en lærer som tok tak i meg.

Selv snakket ikke Høyvik med noen på høyskolen om hva som foregikk, men foreleserne er ofte de første som kan fange opp en student som sliter. Nå tenker han at veien ut av angsten og tilbake til studiene kunne blitt mye lettere dersom noen hadde kontaktet ham og sagt at de kunne snakket sammen, eller tilbudt hjelp til å finne profesjonell hjelp.

– Når en student slutter å møte opp, er det fort gjort at det er noe. Forelesere kan ikke være psykologer, men de kan formidle videre.

LITE INFORMASJON

Høyviks opplevelse er ikke unik. Ifølge SHoT-undersøkelsen var det bare fire av ti i gruppen med alvorlige og mange symptomer

■ Forskerforum møter Trond Høyvik på Studentsenteret i Bergen. Han mener at det han har vært gjennom, kan styrke ham som framtidig pedagog.

på psykiske plager som hadde oppsøkt hjelp for disse plagene. Blant mennene var det 70 prosent som ikke oppsøkte hjelp, og blant de yngste studentene var det 80 prosent som ikke hadde oppsøkt verken fastlege, legevakt, psyko-log eller studentsamskipnadens helsetjenester.

Like viktig som å sørge for at det finnes et tilbud, er det å sørge for at studentene vet om

det, ifølge Høyvik. Han tror lite informasjon er én årsak til at så få oppsøker hjelp. Erna Bragadóttir er helsesjef i Studentsamskipnaden i Innlandet (Sinn) og synes det er fryktelig trist at Høyvik ikke kjente til tilbudet deres da han først trengte det.

– SHoT viser at mange trenger hjelp, men at vi når fire av ti som trenger det. Det er mange som ikke vet at det finnes en samtalemulighet, bekrefter Bragadóttir.

22. JULI-HJELPEN

Etter hvert fant Høyvik tilbake til studiene. Denne gangen på høyskolen på Hamar. Det var blitt høsten 2011, og hele landet var opptatt av å ta vare på dem som var rammet av terrorren.

– *Jeg bare forsvant. Jeg opplevde aldri at det var en lærer som tok tak i meg.*

STUDENTER?

Det hjalp også Høyvik, fordi alle studentene fikk informasjon om hvilke tilbud høyskolen hadde dersom de trengte noen å snakke med.

Slik fant Høyvik studentsamskipnaden og hadde flere samtaler med rådgiver og psykolog. Da han tok opp igjen studiene for fullt, visste Høyvik hva han måtte få orden på, for å kunne fokusere på studiene. Nå er han godt i gang med en mastergrad i pedagogikk på NLA Høgskolen i Bergen.

ØNSKER INFORMASJON

Når Høyvik ser tilbake på sitt første studieår, skulle han ønske informasjonen han fikk på Hamar, var en fast del av velkomsten. Høyvik forteller at da han begynte på høyskolen på Lil-

lehammer, fikk de ferske studentene en egen forelesning med tips om hvordan de kunne bli superstudenter. Men det var ikke satt av tid til å snakke om psykisk helse eller å presentere høyskolens rådgivningstilbud.

– Bare vis at det finnes folk du kan snakke med. Det er noen som bryr seg om deg, og du er ikke alene, oppfordrer han.

Høyvik skulle også ønske at høyskolene hadde vært flinkere til å invitere inn foreninger som kan informere, for eksempel Mental Helse Ungdom, som han selv er aktiv i. Han forteller også at NLA Høgskolen reklamerer mye for sine rådgivere på Facebook.

– UNIK INNGANG

Det er ikke de emneansvarliges jobb å sørge for at studentene vet hvor de kan søke hjelp, det er det institusjonen som må ta seg av, mener Høyvik. Men i mylderet av informasjon er det ikke alltid like enkelt å komme gjennom, ifølge Bragadóttir. Derfor mener hun at de ansatte i høyskolen har en unik inngang til å kunne samtale med studenter om fravær eller manglende studieprogresjon.

– Da kan ansatte ta kontakt og spørre om hvorfor de ramler ut, sier hun.

Ifølge Bragadóttir varierer det veldig hvilken kompetanse de ansatte har til å ta imot studentene. Høyvik mener at det ikke trengs så mye mer enn vanlig empati og litt tid.

Samskipnaden i Innlandet prøver å fylle på med litt mer. De siste årene har Sinn jobbet opp mot høyskolen og for at de ansatte også skal vite at det er hjelp å få. For eksempel ønsker de å delta personalmøter, i læringsmiljøutvalget og oppsøke studentenes tillitsvalgte.

Nå får de henvendelser fra alle deler av høyskolen, inkludert ansatte som kommer sammen med studentene sine.

♦ AV JULIA LOGE

DETTE KAN DU GJØRE:

- Ta kontakt med studenter som faller ut.
- Ta imot studenter som trenger en samtale.
- Spør om sosialt nettverk, gi eventuelt tips om lokale sosiale tilbud.
- Henvis videre til studieveileder, som kan tilrettelegge i studiehverdagen.
- Spør om helsehjelp, hjelp eventuelt studenten med å oppsøke samskipnaden.

Vektlegger studiestarten

– Det er roten til mye vondt når studenter ikke kommer inn i et miljø og blir sittende alene på hybelen. Hvis man klarer å få timet dette bedre fra starten av, tror jeg at vi kan berge flere, sier velferdsdirektør Espen Munkvik i Sit – studentsamskipnaden i Trondheim, Ålesund og Gjøvik.

Han mener lærestedene burde ta bedre regi over studiestarten for å gjøre overgangen fra videregående lettest mulig og skape fellesskap. Innføring av pliktig oppmøte i starten kombinert med mer faglig innhold er to slike tiltak. Derfor råder han også undervisere og veiledere til å kjenne til miljøet rundt studiestedet, slik at de kan tipse studenter om lag og foreninger der det er mulig å skape seg nye sosiale nettverk.

– Det er alltid en eller annen forening som driver med noe studenten er interessert i allerede, enten det er fjelltur eller korsang, sier han.

Et annet råd er å sende studentene videre til studentveiledere. Det første mange studieveiledere gjør når en student forteller om psykiske vansker, er å sjekke om studenten blir ivaretatt av noen. Hvis ikke blir de oppfordret til å oppsøke studentsamskipnaden, som tilbyr samtaler med rådgiver eller psykolog. De kan også gi studenten henvisning videre.

– Spør du meg personlig, så er jeg opptatt av at studentene må komme raskt inn til oppfølging, for å komme seg ut av situasjonene de har viklet seg inn i, sier helsesjef i Studentskipnaden i Innlandet, Erna Bragadóttir.

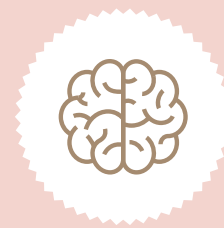
FOTO: SIVSEL ARHAUG BASSO / NTNU

■ Fadderuken er bra, men Espen Munkvik i Sit mener institusjonene må ta mer styring over semesterets første uker. Her fra immatrikulering ved NTNU i Ålesund.

LEDELSE

NY REKTOR VED UIS

Universitetet i Stavanger (UiS) har for første gang ansatt en rektor. Valget falt på professor i petroleumsøkonomi, Klaus Mohn, som tiltretr 1. august. Dagens valgte rektor, Marit Boyesen, blir sittende fram til da. Universitetet i Oslo har ansatt ny universitetsdirektør. Assisterende departementsråd Arne Benjaminsen er siviløkonom og tidligere direktør for Universitetet i Tromsø. Han begynner 15. februar. Høgskolen i Volda har også hatt rektorvalg. Sittende rektor Johan Roppen ble gjenvalgt uten motkandidater.

OSLOMET

Må ansette to professorer hver måned

■ Oslomet feirer ettårsjubileum som universitet i januar. Oslomet er det norske universitetet med lavest andel professorer blant de faglig ansatte, bare tolv prosent. Mange er også i den eldste årsklassen, og dermed må lærestedet rekruttere et stort antall professorer de nærmeste årene. Bare for å opprettholde dagens antall professorer må det ansettes ni–ti professorer per år de neste årene, skriver Khrono. Og dersom Oslomet skal komme opp på nasjonalt nivå, må det ansettes 26–30 professorer årlig de neste seks årene.

UNIVERSITETET I OSLO

Kjønnsbalanse ved ansettelser

■ Både fagforeningene og dekanene på UiO var negative til forslaget om krav til kjønnsbalanse i innstillingskomiteene for faglige lederstillinger. Likevel ble det enstemmig vedtatt i universitetsstyret, skriver Uniforum. Forslaget møtte motstand fordi det i miljøer med svært skjev kjønnsbalanse alltid vil være de samme personene som må trå til. Dermed kan det virke karrierehemmende, siden komitéarbeid tar mye tid.

FOTO: FLICKR/JUREK D

KLIMA

UiB-Olsen er klimaversting

■ Rektor ved Universitetet i Bergen, Dag Rune Olsen, har fire ganger større klimaavtrykk enn nordmenn flest. Ifølge universitetsavisen På Høyden har rektoren flydd tilsvarende 27 tonn CO₂-ekvivalenter det siste året. I samme periode slapp rektorene ved NTNU og UiT ut rundt 18 tonn, mens UiO-rektoren reiste med fly tilsvarende 14 tonn CO₂-ekvivalenter. Gjennomsnittsnordmannen står for 8,6 tonn årlig, inkludert mat, bolig, forbruk og annen transport.

FOTO: FLICKR/KLEM@S

LANGELAND-SAKEN

Dommen forventes i januar

■ Nils Rune Langeland, som i fjor ble avskjediget fra sin stilling som professor ved Universitetet i Stavanger, gikk til sak mot staten for å få kjent avskjedingen ugyldig. Partene møttes Oslo tingrett 10.–14. desember. Langeland krever også erstatning for tapt lønn fra han mistet jobben, samt en oppreisning på 200.000 kroner. Dommer Elisabeth Jordan Ramstad antydte på rettsakens siste dag at en dom kan forventes i midten av januar.

Høy innvilgelsesrate for kvinner

■ Kvinnelige prosjektledere fikk innvilget 14,5 prosent av prosjektene sine i Forskningsrådets tildeling av Fripro-midler i kategorien naturvitenskap og teknologi. For mannlige prosjektledere var innvilgelsesraten 5,8 prosent, men det var langt flere mannlige prosjektledere totalt: Mens mennene søkte om 189 forskerprosjekter og 106 unge forskertalenter, totalt 295 prosjekter, var det bare 69 prosjekter som ble ledet av en kvinne. Forskningsrådet vet ikke hvorfor kvinner fikk så mye høyere karaktervurdering og innvilgelsesrate.

RAGNHILD LIE GJENVALGT

Under Unios representantskapsmøte i november ble Unio-leder Ragnhild Lied og nestlederne Kjetil Rekdal og Solveig Kopperstad Bratseth gjenvalgt. De kommer fra Utdanningsforbundet, Norsk Sykepleierforbund og Politiets Fellesforbund. Forskerforbundet beholder lederposisjonen i Unio stat. Fra januar vil Guro Elisabeth Lind, som ny leder i Forskerforbundet etter Petter Aaslestad, overta plassen som Unios representant i lønnsforhandlinger i statlig sektor.

iNN

Høgskolen i Innlandet

HØYSKOLEN I INNLANDET

Ny logodebatt

■ Høgskolen i Innlandet har søkt Nokut om å bli universitet og endret logo. Ikke alle er like fornøyde med den nye logoen, men rektor Kathrine Skretting forsvarer grønnfargen med at få andre i sektoren har valgt grønt, samtidig som det passer i en region og for en institusjon med mye jordbruk. – Dette er en profil vi tenker skal følge oss videre når vi har blitt universitet, forklarer Skretting i en pressemelding.

HØYERE UTDANNING

Avlyser mastersyke

■ 91 prosent av alle masterkandidater som ble uteksaminert våren 2017 ved Universitetet i Sørøst-Norge, var syselsatt innen et halvt år etter uteksaminering. I tillegg opplever 80 prosent av kandidatene jobben sin som relevant for egen mastergrad. Begge andeler er noe bedre enn landsgjennomsnittet, som ligger på henholdsvis 89 og 78 prosent. – Dersom vi har en mastersyke i Norge, er det i så fall en mangelsykdom, sier USNs viserektor Halvor Austenå i en nyhetssak på deres nettsider.

Statssekretær i Kunnskapsdepartementet Rebecca Borsch signerte en samarbeidsavtale om forskning og innovasjon med minister Wang Zhigang i forbindelse med kongeparets offisielle besøk i Kina i oktober 2018. Foto: Heiko Junge/NTB Scanpix

A photograph of Minister Wang Zhigang of China, an older man with grey hair, wearing a dark suit and a blue patterned tie. He is shaking hands with another person whose arm is visible on the right. He is holding a red folder or book in his left hand. The background features several flags, including the Chinese flag (red with yellow stars) and the Norwegian flag (blue, white, and red). The scene appears to be an official ceremony.

En god

A woman with long brown hair, wearing a white long-sleeved top and a pink skirt, is shaking hands with another person whose hand is visible on the left. She is holding a red folder. In the background, the Norwegian flag (blue, white, and red) and the Chinese flag (red with yellow stars) are visible. The woman is standing next to a dark, ornate chair.

partner?

Kinesiske myndigheter strammer inn den akademiske friheten. Samtidig trapper Norge opp forskningssamarbeidet.

AV AKSEL KJÆR VIDNES

Det hadde pågått en tid. Urovekkende meldinger om hvordan studenter ble behandlet, hadde kommet ham for øre siden juli. Men det Eli Friedman fikk høre høsten 2018, var noe annet.

En student ved Renmin universitet i Beijing hadde blitt truet med å bli utestengt fra universitetet hvis hun ikke signerte på at hun ville slutte å uttale seg om arbeidstakeres rettigheter. Som sjef for de internasjonale utvekslingsprogrammene ved School of Industrial and Labor Relations (ILR School) ved Cornell universitet i New York, kunne han ikke la det passere.

– Det var siste dråpen, forteller Friedman til Forskerforum. Han er selv førsteamanuensis med Kina og arbeidsrettigheter som fagfelt og hadde vært ansvarlig for å opprette de to utvekslingsprogrammene mellom Renmin universitet og ILR School.

Saken hadde bakgrunn i en konflikt ved en fabrikk i byen Shenzhen i Guangdong-provinsen. Studenter hadde engasjert seg i fabrikkarbeidernes krav om bedre arbeidsbetingelser og hjalp dem med å opprette en fagforening. Det hadde ført til at flere studenter hadde blitt trakkassert, forfulgt og pågrepet. Men da Friedman fikk beskjed om utestengningen fra universitetet, var en prinsipielt viktig grense krysset.

– Det berørte ikke landets lover. En student ble straffet av et universitet fordi hun sa sin mening.

Friedman vektlegger at IRL School nettopp er en høyere utdanningsinstitusjon for studier av arbeidsliv og næringslivsrelasjoner.

– Hvis studenter ikke lenger kan lære om og ytre sine meninger om sentrale arbeidslivssaker, underminerer det den akademiske utvekslingen, sier han.

Friedman fikk ingen forklaring på hva som hadde skjedd, fra Renmin universitet, men fikk beskjed om at hans vanlige samarbeidspartner, en dekan, ikke lenger ville skjøtte kontakten. Den ble overført til en i ledelsen som representerte kommunistpartiet.

– Da tok vi den endelige beslutningen om å bryte samarbeidet.

I en tid der vestlige universiteter kjemper om en plass ved bordet i verdens største forskningsnasjon, avsluttet fakultetet sine utvekslingsprogrammer.

Kritiserer norsk engasjement

Saken ved Cornell er ett av mange eksempler på at kinesiske myndigheter øker sin kontroll over studenter, akademikere og universiteter.

– Kinas ambassade sender et signal: «Vær forsiktig! Er du ikke det, kutter vi forbindelsene dine til Kina.»

TORBJØRN FÆRØVIK, SAKPROSAFORFATTER OG KINA-KJENNER

Koen Wellens får ikke lenger visum til Kina, mens hans kollega og kone Mette Halskov Hansen fortsatt får forske der.

Foto: Aksel Kjær Vidnes

Flere forskere med Kina som fagfelt beskriver de samme tendensene. Fra 2008 begynte en innstramming på flere samfunnsområder, som har blitt forsterket etter at president Xi Jinping kom til makten i 2013. Akademia er ikke unntatt. Kontrollen med pensum er blitt sterkere, utenlandsk pensum blir i stor grad fjernet. Studenter blir bedt om å rapportere lærere som sier noe politisk sensitivt. Kommunistpartiet har styrket sitt nærvær ved universitetene, som eksplisitt er bedt om å være på vakt mot infiltrasjon av vestlige verdier, som inkluderer demokrati, sivile rettigheter og menneskerettigheter. Og en rekke forskningstemaer innenfor samfunnsvitenskapene er politisk uakseptable; de blir enten ikke tillatt gjennomført eller de blir sensurert i ettertid.

Samtidig har Kina seilt opp som en viktig forskningsnasjon og samarbeidspartner for vestlige land. På grunn av den diplomatiske krisen mellom Norge og Kina har norske universiteter kommet sent til ballet. Ikke før normaliseringen av det diplomatiske forholdet var et faktum i 2016, kunne norske universiteter få mer offisiell tilgang til kinesiske universiteter igjen. Våren 2018 reiste en stor delegasjon av universitets- og høyskoleledere, forskere og politikere for å signere utvekslings- og samarbeidsavtaler og knytte bånd med kinesiske myndigheter og universiteter. Også under kongeparets og regjeringens besøk i oktober ble en forsknings- og innovasjonsavtale signert.

– Kina er åpenbart viktig for norske universiteter, og det i en tid der det strammes veldig inn, sier Torbjørn Færøvik. Den tidligere utenriksmedarbeideren i NRK og forfatteren av en rekke bøker om Kina er kritisk til den norske iveren:

– Kina er ingen naturlig samarbeidspartner for norske akademikere. Det er et hardt diktatur, det ledes av kommunistpartiet som anstrenger seg til det ytterste for å ha kontroll over landets akademikere.

Han mener norske universiteter ikke må tro

– Situasjonen i Kina er blitt verre og ser ikke ut til å bli noe bedre. Vi er nødt til å ta disse problemene veldig seriøst, sier Eli Friedman ved Cornell universitet. Foto: privat

at de samarbeider med frie, likesinnede forskere i Kina.

– Ved hvert enkelt høyere lærested i Kina er det en partiledelse og en partikomiteé. Det er et krav at minst visepresidenten ved universitetet skal være partimedlem. Det betyr at man samarbeider med partnere som er under streng styring fra kommunistpartiet. Alt samarbeid er ikke galt, men man må legge dette til grunn. Forskerne som nordmenn samarbeider med, er godkjent av kommunistpartiet, de fotfølges og rapporterer tilbake for enhver sving de tar, sier Færøvik.

Han får støtte av Eli Friedman ved Cornell universitet.

– På overflaten ser universitetene veldig like ut som våre, men kommunistpartiets nærvær er en fundamental forskjell, sier han.

Åpninger og innstramminger

For utenlandske forskere er det kanskje sensuren av forskningen som i størst grad griper inn i deres arbeid. Et mye omtalt eksempel skjedde høsten 2017. Reuters og The Guardian avslørte at myndighetene i Beijing krevde at Cambridge University Press sensurerte 315 artikler i et vitenskapelig tidsskrift, China Quarterly. Det

som særlig satte sinnene i kok, var at forlaget ga etter. Senere samme høst kom Financial Times med nyheten om at Springer Nature også hadde valgt å sensurere over 1000 artikler etter krav fra Beijing. Springer Nature opprettholdt sensuren, men Cambridge University Press omgjorde beslutningen og publiserte artiklene på internett i Kina.

Mette Halskov Hansen ved Universitetet i Oslo (UiO) er en av de vestlige forskerne som fikk en artikkel sensurert i saken med Cambridge University Press. Hun er professor i Kina-studier ved Institutt for kulturstudier og orientalske språk, og har tilbragt i alt seks år i Kina som student og forsker.

– Det er interessant at kinesiske myndigheter har begynt å legge press på utenlandske publikasjoner. Og enda mer interessant er det at Cambridge gikk med på det. Det er direkte sjokkerende at sensuren brer seg ut fra Kina, sier Hansen.

Hun forteller at sensuren var av det mer rudimentære slaget. Selv helt «ufarlige» artikler ble sensurert på grunn av ord som kinesiske myndigheter anser som politisk sensitive.

Hun presiserer imidlertid at den akademiske

friheten ikke bare er preget av innstramminger:

– Det er åpninger ved at kinesiske forskere og universiteter er blitt mer internasjonalt orientert, særlig innenfor de harde vitenskapene, som naturvitenskap og medisin.

– Men det som er nytt i det akademiske miljøet, er at man følger mer med på hva utenlandske forskere skriver om Kina. Det gjør det vanskeligere å forske på en del områder.

Samtidig forteller hun at det er umulig å vite hva som til enhver tid er mulig å forske på og ikke, og hva kinesiske myndigheter reagerer på. Hun beskriver det som en strikk med noen uvanlige egenskaper. Den strammes og løsnes hele tiden, men kan også være stram og løs på en og samme tid.

Politiet kom

En som har fått merke hvor stram strikken kan bli, er Hansens ektemann og kollega, førsteamanuensis Koen Wellens. Da den norske delegasjonen dro av gårde til Beijing i 2018, var han én av to forskere som ikke fikk visum.

– Jeg vet ikke om jeg er nektet adgang som forsker, men jeg får bare ikke svar på min visumsøknad, sier Wellens.

Forsknings- og høyere utdanningsminister Iselin Nybø besøkte Kina med den store forsknings- og utdanningsdelegasjonen våren 2018. Foto: Tim Haukenes

Dag Rune Olsen mener at Kina-samarbeidet til Universitetet i Bergen er viktig. Her fra åpningen av universitetets China Law Centre. Foto: Eivind Senneset/UIB

– Du kan ikke løse klimakrisen uten å samarbeide med Kina.

KOEN WELLENS, FØRSTEAMANUENSIS I KINA-STUDIER

Problemene startet allerede i 2008 da han ble kalt inn på intervju for å få visum. Sist han fikk ordinær tillatelse til å komme inn i Kina som forsker, var i 2010.

– Det er meget problematisk siden jeg er antropolog og skal gjøre feltarbeid. Jeg har måttet endre forskningen min. Den blir mer tekst- og nettbasert. Jeg snakker mye med kinesere utenfor Kina, og må heller dra til andre steder der det bor kinesere, som Taiwan.

Dette har også rammet Eli Friedman. Men der det for Wellens er høyst uklart hvorfor han blir nektet adgang, er det for Friedmans del ganske åpenbart. Han har forsket i Kina siden 2004, men ikke fått visum som forsker siden 2015. Da forsøkte han og moren, som også har undervist i landet, å arrangere et møte om arbeidstakeres rettigheter med andre undervisere, med håp om å få til et samarbeid. Dagen før møtet troppet politiet opp på morens hotellrom. De hadde lest e-postutvekslingene mellom deltakerne. De anholdt og avhørte moren i mange timer. Møtet ble beordret avlyst.

– Det var siste gangen jeg kunne jobbe i Kina, forteller han.

Det har ikke fått så store konsekvenser for Friedmans karriere, for han har fast jobb. Han er mer bekymret for at slike historier om visumnekt kan gjøre yngre forskere mer forsiktige.

– Hva gjør du hvis du jobber med en stor undersøkelse, som du har brukt mange år og masse penger på, og resultatet viser seg å ikke være gunstig for den kinesiske regjeringen? Da skriver du kanskje noe du ikke er så stolt av.

Også Torbjørn Færøvik bekymrer seg for selvsensur.

– Kinas ambassade sender et signal: «Vær forsiktig! Er du ikke det, kutter vi forbindelsene dine til Kina.» Det er veldig uheldig, plutselig kan ikke disse forskerne tale fritt lenger, sier han.

En så dyster virkelighetsbeskrivelse vil ikke alle være med på. Det har aldri vært skrevet mer omfattende og kritisk om kinesiske forhold i internasjonale publikasjoner, argumenterer Hans Gåsemyr. Han er forsker ved Norsk utenrikspolitisk institutt, postdoktor ved Universitetet i Bergen og førstelektor ved UiO.

– Det er selvfølgelig veldig problematisk og trist at enkelte forskere ikke kommer inn, og det tjener ikke Kinas interesser. De kritiske ytringene vil ikke begrenses av det, snarere tvert imot. Det formidler jeg også til mine kinesiske samarbeidspartnere og myndighetskontakter.

Hvor går grensen?

Til tross for alt vi vet om menneskerettighetsbruddene og sensuren, er det få som mener vi burde kutte samarbeidet. Universitetet i Bergen som har et omfattende samarbeid med kinesiske institusjoner, deriblant Renmin universitet, mener kontakten er svært viktig.

– Vi er opptatt av å få et mangfold i vårt kunnskapssyn. Da er det ikke bare samarbeid med vestlige universiteter som gjelder. Vi må tørre å samarbeide med dem vi ikke føler oss like familiære med, sier rektor Dag Rune Olsen.

Han vektlegger at Kina har gått forbi USA i forskningsproduksjon.

– Det er helt utenkelig for oss å sitte på side-linjen og ignorere en slik kunnskaps-gigant. Vi må forholde oss til Kina på en måte som vi og Norge er tjent med, sier han.

Han forteller at UiB ikke har vurdert å kutte kontakten med Renmin på bakgrunn av studenten som ble truet med suspensjon.

– Nå kjenner ikke jeg til denne situasjonen. Det er ikke noe jeg har fått rapporter om, eller som jeg er kjent med. Cornell er et utmerket universitet, og jeg er sikker på at de gjør gode vurderinger, men vi må forholde oss til hva vi opplever, og hva vi ser.

– Hvor går grensen for hva dere kan tolerere av en samarbeidspartner i utlandet?

– Grensen for oss går der vi opplever at akademiske kjerneverdier blir brutt.

Når det gjelder Kinas dokumenterte menneskerettighetsbrudd, mener Olsen at det ikke angår det akademiske samarbeidet.

– Vårt hovedanliggende er om akademiske rettigheter står i fare i vårt samarbeid.

– Noe må gjøres

Også forskerne som jobber med Kina, er opptatt av å ivareta kontakten med sine kinesiske kolleger. Mette Halskov Hansen ønsker særlig å opprettholde forsker-til-forsker-samarbeidet. Institusjonssamarbeidet mener hun derimot kan ofres i visse tilfeller.

– Jeg støtter veldig opp om at hvis studenter blir utsatt for noe vi ikke kan stå inne for, eller vi samarbeider med et universitet som begynner å sparke ansatte av politiske grunner, så kan vi ikke stå som en institusjonell samarbeidspartner, sier hun.

For Hans Gåsemyr ved Nupi betyr det mye å være aktivt til stede i et land som får en stadig viktigere posisjon globalt.

– Det er dilemmaer der, og vi må ha debatt om dem, men det er et for avgjørende land, også i kunnskapsutviklingen, til ikke å bry seg med, sier han.

Koen Wellens ved UiO, som selv er utestengt, mener det er enormt viktig at universitetene samarbeider med kinesiske forskere og institusjoner.

– Det er ikke kinesiske universiteter som har bestemt at jeg ikke får visum, og jeg har fortsatt et tett samarbeid med kinesiske forskere. Jeg kan bare ikke besøke dem i Kina.

Han har gjort overveielser om det er større ting på spill, for eksempel klimaspørsmålet.

– Du kan ikke løse klimakrisen uten å samarbeide med Kina. Hvis vi ikke kan samarbeide med Kina, skal vi da ofre planeten?

For Eli Friedman ved Cornell universitet

har avgjørelsen om å kutte kontakten ført til en storm av reaksjoner – tilbakemeldinger og utallige medieoppslag verden over. Han tror det er en reaksjon på at academia godtar for mye.

– Så langt har vestlige universiteter godtatt brudd på akademisk frihet og forskningsetikk. Vi er ett av de første eksemplene på et universitet som sier at disse bruddene er for alvorlige til at vi kan ignorere dem.

Det betyr ikke at han mener alt samarbeid bør kuttes.

– Men når samarbeidspartnerne dine igjen og igjen bryter dine prinsipper, må noe gjøres. ★

Hva må til før Norge kutter forsknings-samarbeid med Kina?

ANNIKEN HUITFELDT (Ap)
leder av Stortingets utenrikskomité

– Mange har nok tatt feil i spådommer om Kinas

utvikling og sammenhengen mellom økonomisk vekst og politiske reformer. Men når det gjelder akademisk samarbeid, er jeg fremdeles overbevist om at mer kontakt og åpenhet er viktige bidrag for å styrke blant annet akademisk frihet i Kina. Terskelen for å bryte samarbeid bør være veldig høy.

AUDUN LYSBAKKEN (SV)
partileder, medlem av Stortingets utenrikskomité

– Jeg kjenner dessverre ikke godt nok til samar-

beidet som universitetene i Norge har med Kina, til å vurdere fordelene med samarbeidet opp imot menneskerettighetsbruddene. Men det er avgjørende at vi kan ta opp brudd på menneskerettighetene med myndighetene, slik jeg gjorde da utenrikskomiteen var på reise der tidligere i år.

MARIANNE SYNNES (H)
medlem av Stortingets utdannings- og forskningskomité

– Vi skal respektere Kina

som vi respekterer andre samarbeidspartnere, men vi må være tydelige på vår egen integritet i samarbeidet og ikke godta å bli presset inn i noe som strider imot våre egne verdier og holdninger. Det beste er nok om samarbeidet bygges rent faglig mellom forskere, på akademikerens premisser.

VERDEN

ET GIFTIG ÅR

Et nytt år! Og godt er det, for 2018 har vært et giftig et, ifølge Oxford Dictionary, som før nyttår kåret «toxic» til årets ord. Ordet er valgt fordi det reflekterer en fremtredende kultur, stemning eller atferd, og at begrepet har potensial til varig kulturell betydning. Det har blitt brukt i nyheter om alt fra forgiftede russere til «toxic masculinity» og miljø. Men fortvil ikke, språkelskere, for vi har også et eget årets ord på norsk, kåret av Språkrådet: skjebnelandsmøte. Så var det bare dette med varig kulturell betydning, da. Kan vi foreslå døgnflue?

NEDERLAND

Endrer ansettelse

■ Nederlandske universiteter vil gjøre store endringer i hvordan ansatte blir vurdert og forfremmet, skriver Times Higher Education. Formålet er å gå vekk fra eller skalere ned betydningen av siteringer og tellekanter for å vurdere forskere. Dette brukes i dag som viktige mål for å vurdere kvalifikasjoner ved ansettelse og søknader om forskningsmidler. I stedet skal det legges mer vekt på kvalitative vurderinger av arbeidet til søkerne.

KINA

Fordømmer genmanipulering

■ Både forskere og myndigheter har kommet med kraftige reaksjoner etter at et kinesisk forskningsteam annonserte at de hadde endret genene til et menneske-embryo. Slik genmanipulering er strengt regulert i vestlige land, men er i mindre grad regulert i Kina. Universitetet der hendelsen fant sted, har tatt avstand fra hendelsen. Genmanipuleringen som ble gjennomført, var å skru av et gen for å gjøre barnet immun mot hiv.

FOTO: NASA

NORDEN

Sier nei til Plan S

■ Mens Norge er en ivrig Plan S-deltaker, er svenske og danske forskningsråd mer skeptiske. I Sverige har Vetenskapsrådet, som er Sveriges største statlige finanskilde for forskning, foreløpig sagt nei til planen, som krever at offentlig finansiert forskning må publiseres i åpen tilgang-tidsskrifter fra 2020. To mindre statlige forskningsråd og et privat forskningsfond har imidlertid undertegnet erklæringen. I Danmark mener også regjeringen at Plan S går for langt, og de har i stedet sin egen åpen tilgang-plan, som skal gjelde fra 2025.

SPANIA

Vil forby alternativ medisin

■ Den spanske regjeringen ønsker å forby medisinsk behandling som ikke har vitenskapelig belegg ved landets universiteter og helsesentre. Tilbydere av alternativ behandling, som homeopati, skal ikke lenger få kalles helsesentre. Det skal også bli forbudt for universiteter å tilby utdanning i alternativ behandling som ikke har vitenskapelig grunnlag. Planen er lansert etter et protest-skriv fra 400 forskere som krevde tiltak mot pseudovitenskap, skriver El Pais.

DANMARK

Debatt om ytringsfrihet

■ Tillitsvalgte ved Københavns universitet mener ytringsfriheten og rettssikkerheten er truet av universitetets nye atferdsreglement. Reglementet fastslår at «det er medarbeideres eller studenters opplevelser av å være utsatt for krenkende oppførsel som er utgangspunktet». Det overlater dommen over ansattes atferd til subjektive vurderinger hos den krenkede, mener motstanderne. Rektor Henrik Wegener svarer at det ikke handler om ytringsfrihet, men om hvordan man omgås, skriver Politiken.

DANMARK

She's alive!

■ Milena Penkowa er tilbake i manesjen, etter å ha gått til sak mot Københavns universitet (KU). Hun ønsker sin doktorgrad tilbake. Den ble fratatt henne etter at hun ble tatt i omfattende forskningsjuks og dokumentfalsk. Saken ble betegnet som en av Danmarks største forsknings-skandaler. Hun skriver på Facebook-siden sin at det er «urettferdig og uakseptabelt at KU uten lovgrunnlag har fratatt meg en av mine doktorgrader, bare fordi noen-KU-ere er sure på meg», ifølge Sciencereport.dk. Dommen faller 18. januar.

UNGARN

CEU FLYTTER FRA UNGARN

Vi kan ikke lenger fungere som en fri institusjon i byen og landet vi kaller hjemme. Det er et tragisk og alvorlig brudd på akademisk frihet i hjertet av Europa. Det sier rektor ved Central European University (CEU) i Budapest, ifølge BBC. Universitetet har ikke klart å følge opp myndighetenes stadig strengere reguleringer, og vil flytte aktiviteten til Wien. CEU er opprettet og finansiert av den liberale milliardæren George Soros, som i lang tid har vært en politisk skyteskive for Viktor Orbáns nasjonalistiske regjering.

EGYPT

Begrenser forsknings-områder

■ Det statlige universitetet i Alexandria krever at temaer for doktor- og mastergrader må følge myndighetenes utviklingsplaner, skriver University World News. Det skaper bekymring for den akademiske friheten i landet. Avhandlinger ved universitetet skal være i tråd med Egypts 2030-visjon, som blant annet tar sikte på å kutte arbeidsledigheten fra 12 til 5 prosent, og fattigdommen fra 27,8 prosent til 15 prosent. Myndighetenes planer burde baseres på forskning, ikke omvendt, innvender kritiske akademikere i landet.

CANADA

Suspendert etter kritikk

■ En canadisk professor mener han har blitt suspendert etter å ha ytret kritikk mot kollegaer som har publisert forskningen sin i falske tidsskrift, skriver The Canadian Press. I en vitenskapelig artikkel konkluderte Derek Pyne med at 16 av 27 professorkolleger hadde publisert artikler uten fagfelle vurdering og senere fått forfremmelser. Universitetet avviser at det er denne kritikken som er årsak til suspenseringen.

FOTO: FLICKR/ THOMAS HAWK

Både Ovid og Trondheim er misforstått, men sannheten kan avdekkes – ved hjelp av klassiske fag.

Kampen om historien

Klassisist **THEA SELLIAAS THORSEN** i samtale med Bår Stenvik.

Foto: Geir Mogen

– Det er minst like viktig å kunne latin i dag som for århundrer siden, sier Thea Selliaas Thorsen¹. – Vi må ha en åpen tilgang til den delen av menneskeheten.

NTNU-førsteamanuensis medgir at latin i mange år hadde et dårlig rykte, basert på skildringer av forferdelige latinlærere og skjelvende barn i fortellinger som Alexander Kiellands *Gift*.

– Det var ikke uten grunn heller, i kunstneriske gjengivelser ble jo grammatikkfaget ofte framstilt i form av en lærer med pisk i hånden. Men det har skjedd mye siden sekstiårene, da man for første gang fikk lov til å studere ved Oxford uten å ha tatt latin. I dag kan du ikke bare vise til autoritetene, du må vekke en lidenskap hos studentene.

Thorsens latininteresse ble vekket allerede i barndommen, gjennom kjærligheten til barokkmusikk. Da hun selv begynte å studere språket, tok det ikke lang tid før hun reiste seg mot autoritetene. Richard Tarrant var den ultimate sådan: professor ved Harvard, hvit mann og ekspert på den klassiske, romerske dikteren Ovid. I samlingen *Heroides* gjorde Ovid noe radikalt nytt ved å skrive fiktive brev fra klassiske heltinner, med deres «egne stemmer». Ett av brevene, der avsenderen var den antikke dikteren Sappho, har vært mye omdiskutert opp igjennom tidene. Noen eksperter mente at språket skilte seg så mye fra Ovids at diktet måtte være skrevet av en senere Ovid-imitator. Andre mente at variasjonen var et eksempel på Ovids språklige mangfoldighet. Richard Tarrant hadde i 1980-årene endelig slått fast at Ovid ikke kunne ha skrevet det. Inntil Thorsen kom på banen og sa det motsatte.

– Jeg elsker Challenge Everything-kampanjen til NTNU², for det ideallet er helt motsatt av den holdningen jeg møtte da. Gjentatte ganger fikk jeg høre at jeg ikke måtte pirke borti Tarrants teorier. Men jeg ville ikke gi meg, for jeg hadde selv gjendiktet alle *Heroides*-brevene. Jeg kunne ikke få det jeg så i teksten, til å stemme med Tarrants argumenter for at den ikke kunne være Ovids, som at språket skulle være «flatt, livløst og smakløst». Og da kunne jeg ikke bare bøye meg for autoriteten.

Latinske tekster er overlevert og nedskrevet gjennom århundrene, og det finnes ulike ideologier for hvordan man skal forholde seg til kildene, forklarer Thorsen.

– I det som kalles «tekstkritisk praksis» kan forskerne faktisk ta ut deler av en overlevert tekst og bare bytte ut med ting de finner på selv. Noen mener at de som skrev ned tekstene i middelalderen, ikke hadde

peiling, og at de selv, som lever hundrevis av år senere, har mye bedre peiling. De bytter ut mange tekstlinjer, og det kalles en «radikal tilnærming». Tarrant er definitivt meget radikal.

Thorsen forteller at hun oppdaget et urovekkende mønster da hun studerte tekstene. Stadig kom hun over passasjer som etter hennes mening åpnet for en rystende tolkning av Ovids tekster eller den tiden han levde i. Slike som utfordret forskerne til å revurdere sine egne tanker om Ovids tid og virke. Og i påfallende mange tilfeller så hun at tidligere tekstkritikere i stedet hadde foreslått å bytte ut akkurat de linjene med mindre rystende innhold.

– Men det man skal gjøre som forsker, er jo å lete mer der det skurrer.

I 2014 publiserte Thorsen en bok der hun hevder at det nevnte diktet i *Heroides* var skrevet av Ovid selv, og i årene siden har pendelen svingt i hennes retning. Tarrant har modifisert sine standpunkter, og da de to deltok på samme konferanse for en tid siden, var ifølge Thorsen «hele salen» enig med henne i spørsmålet om heltinnekaldene. For øvrig er det ikke noe ondt blod mellom de to, hevder hun.

– Jeg fikk julekort fra ham i fjor.

Kampen om hvordan den klassiske arven skal tolkes, pågår stadig i Thorsens felt. Ikke bare er det spørsmål om hvem som har skrevet hva, men også hva poeter som Ovid egentlig prøvde å formidle. Thorsen er en av flere som mener at han mellom linjene kritiserte regimet til sin keiser, Augustus.

– Han er jo verdenshistoriens mest vellykka diktator – men selv kaller han seg alt mulig annet. For eksempel «Landsfader».

– Visste du at Mark Zuckerberg er veldig begeistret for Augustus og har ham som ledestjerne?

– Nei? Haha! Å, det er så banalt ...

– Men søstera til Zuckerberg er faktisk klassisist, og har nylig skrevet en bok³ der hun tar et oppgjør med misogyner og høyrevridde menn. Slike miljøer på nett bruker nemlig den klassiske arven, blant annet Ovid, for å rettferdiggjøre sitt syn om at kvinner er underlegne, og at man ikke trenger å respektere deres grenser seksuelt.

– Akkurat, for det kan man så klart. Du kan bruke Ovid i stykker og biter. Han sier ting som at om en dame blir drita og voldtatt, så fortjener hun det. Men jeg mener at de som leser det sånn, tar feil. De mannssjåvinistiske holdningene finner du hos mange forfattere fra den tida. Men du finner ikke de dypere historiene som Ovid også har, som maler opp det skrekkegimete slaver og kvinner levde under. En far kan drepe en datter om hun ligger med feil person. Man kan drepe en kone og elskeren hennes. I et sånt klima kan ikke Ovid si rett ut «Pass dere, kvinner, dere får aldri elske, og om dere prøver, blir dere drept». Så strategien hans er å lage historier som på overflaten er konforme og tøysete. Sånn kan han tillate seg å skrive om sex og kjærlighet, domener som Augustus har regulert veldig strengt, uten å bli et hode kortere.

1 Født i 1974, førsteamanuensis i latin ved Institutt for historiske studier ved NTNU. Hun er medlem av NTNUs Stjerneprogram og akademisk prosjektleder for Gyldendal/NTNU-prosjektet «Kanon. Antikkens litteratur på norsk». Thorsen har gjendiktet en rekke Ovid-verk, skrevet en bok om Ovids tidlige poesi, og vært redaktør for *The Cambridge Companion to Latin Love Elegy*. Til våren kommer *Roman Receptions of Sappho* på Oxford University Press. For øvrig er hun essayist og romanforfatter.

2 NTNUs reklamekampanje, som bruker slagord som «challenge democracy» og «challenge truth», har skapt debatt om hvorvidt den undergraver vitenskapens status eller peker på nødvendigheten av vitenskapelighet.

3 *Not all Dead White Men* av Donna Zuckerberg

■ Trondheim i gamle dager var en internasjonal kunnskapsby, sier Thea S. Thorsen. – Den må ha sett ut som Oxford eller Cambridge, med masse klostre og statuer.

– Men hvorfor tror du dagens Facebook-sjefer og mannssjåvinister har dette behovet for å hente fram klassiske tekster for å gi autoritet til egne oppfatninger?

– Diktatorer og folk med mye makt er interessert i uttrykksformer for menneskelig mening. Det har de til felles med humaniora, som også handler om mening: om det menneskelige og om menneskets plass. Forskjellen er at maktpersonene mener at det skal være én mening, og at den skal styrke deres egen maktposisjon og fortrefelighet. Derfor må vi kunne noe om det klassiske stoffet, ellers blir vi fanget av vår tids Augustuser.

«Dannelse» kan betraktes som en destillert forståelse av vår egen historie og kultur, og er dermed produktet av blant annet forhandlingene mellom Thorsen og hennes fagfeller. I kvalitetsmeldingen om høyere utdanning fra 2017 trekkes dannelsen inn som en kilde til kritisk tenkning og etisk refleksjon.

– Er det humaniorafagenes rolle å levere samvittighet og moral til de ferske teknologene som strømmer ut fra NTNU, for å forme og drive de digitale systemene som styrer samfunnet vårt?

– Produksjonen av tekniske og digitale rammer for våre liv skjer nok i stor grad uten betenknninger om de menneskelige og samfunnsmessige gevinstene. Humaniora representerer en motstand for dem som ønsker at kostnader og gevinster skal kunne regnes i kroner og øre, og at alt skal kunne oppsummeres i én fortelling, kontrollert av den sittende makt. Vi ser stadig tilfeller av det jeg kaller diktatoriske tendenser som faktisk innskrenker humanioras forskningsfelt. Rapporten «Creativity Wron- ged» ble framlagt nå nylig, og viser at blant annet Facebook innskrenker kvinnelige kunstneres ytringsfrihet – også i Norden.⁴

Thorsen mener derfor det er viktig å holde fast på den delen av oppdraget som handler om å røkte mening.

– Jeg så at det i en anmeldelse av Samtidens humanioranummer ble framstilt som om humanister er en gjeng som driver og forsker på hobyene sine. Jeg har et forskningsprosjekt som handler om homoerotisk kjærlighet som modell for heteroerotisk kjærlighet. Og det er først og fremst en politisk idé, om gjensidig kjærlighet uten over- og underkastelse. En kjærlighet som ikke handler om å gifte seg og få barn. Det er en vill, revolusjonær idé som oppstår i antikken hos kjærlighetslegikerne, og blir slått hardt ned på. Den kunnskapen kan ha en voldsom sprengkraft i aktuelle debatter, som når Nina Karin Monsen raljerer om *kjærlighetens høyborg i det naturlige ekteskapet mellom mann og kvinne*. Vi kan vise at det historisk sett kan være noe helt annet.

– Arbeidet ditt minner om hvordan latinen har endret seg i den allmenne fantasien – fra autoritetssymbol til litt sånn Da Vinci-koden-aura? At man ved å forstå latin kan gå inn i historien for å finne skjulte sannheter?

– Jeg har kommet opp med begrepet «kontrakonsjonelt». Det konsjonelle er det som fastsettes av dem som sitter på makta – men vi kan vise at det finnes andre tanker.

– Vi må kunne noe om det klassiske stoffet, ellers blir vi fanget av vår tids Augustuser.

⁴ Rapporten ble lagt fram av den internasjonale organisasjonen for kunstnerisk frihet, Freemuse, og pekte blant annet på hvordan en kunstutdanningsinstitusjon i København frambragte stor overvekt av mannlige kunstnere, og på at bildene til den islandske kunstneren Borghildur Indriðadóttir ble sensurert av Facebook fordi de viste brystvorter.

■ Thea S. Thorsen priser Gunnerusbiblioteket, Norges eldste vitenskapelige bibliotek. – Folk har helt feil oppfatning av Trondheim, sier hun.

Også Trondheim har sin kontrakonsjonelle historie, oppdaget østlendingen Thorsen da hun ankom NTNU som ung forsker. Hun fant en lang tradisjon som kunnskapsby og sete for dannelse, og ramser gjerne opp byens bragder: dokumentert undervisning 20 år før Oxford, Norges eldste bok, Norges eldste avis, Norges eldste teaterbygning, første professorat uavhengig av Universitetet i København, og så videre⁵.

– Det er en fin liste du har, men hva betyr den egentlig for geologistudenten på Gløshaugen i dag?

– Jeg vil heller si: Hva betyr det for han matematikeren som er i NTNUs Stjerneprogram⁶ sammen med meg? Når vi har samling i stjerneprogrammet og snakker om hva vi kan gjøre for å bli eksellente, sier han: «Vi kan aldri bli eksellente, fordi vi er her i Trondheim.»

Hun banker utålmodig i bordet.

– Det viser at folk har helt feil oppfatning av Trondheim. Norges eldste vitenskapelige selskap er her. Og Norges eldste vitenskapelige bibliotek. Og jeg har latt meg fortelle at da Peter Frederik Suhm dro fra Trondheim til København fordi han ikke fikk formuen til Thomas Angell, så tok han med sin enorme boksamling på hundre tusen bind, og den ble en hjørnestein i Det kongelige bibliotek, som siden ble slått sammen med universitetsbibliotekene i Oslo og København. Vi hadde et annet lysende talent, Georg Sverdrup, som bygget opp Universitetsbiblioteket i Oslo

⁵ Aslak Bolts bibel fra ca. år 1250 ligger i dag på Deichmanske bibliotek, men kommer altså fra Trondheim. Adresseavisen ble grunnlagt 1767. Trondhjems teaterbygning ble reist i 1816, og er i dag en av få gjenværende «skråscener» i Nord-Europa. Knud Leem ble utnevnt til Norges første professor i 1752, i det samiske språket, med virke i Trondheim.

⁶ NTNUs program for å hjelpe sine mest fremadstormende forskere med å bygge kompetanse og internasjonale nettverk.

etter at han hadde vært i Göttingen og studert latin, men før det hadde han gått på Katta i Trondheim, så også Universitetsbiblioteket i Oslo er en avlegger av kunnskapstradisjonen her i Trondheim.

Thorsen har sett seg grundig lei på de evinnelige vitsene om barter og skinnvester, og mener balansen må rettes opp.

– Altså, jeg er stolt av trønderrocken, men det er akkurat som i Oxford, vi har både *town og gown*.⁷

Men hvordan har de konvensjonelle forestillingene om Trondheim oppstått? Hvorfor har ikke kjensgjerningene i Thorsens kontrakonvensjonelle fortelling satt dypere spor?

– Jeg satt på middag en gang med en norsk kulturtopp, og snakket om antikken som en transnasjonal fortid. Og så sa jeg at vi har jo en hovedstad for den tradisjonen her i landet, og det er Trondheim. Og jeg ramsa opp for ham. Og da sa han: «Har'e tørna for deg? Det er jo Christiania.»

Hun stamper med foten.

– Jeg blir så irritert! Har du ikke hørt om Theodoricus' norgeshistorie⁸? Der skildres romernes båttype liburna som en forløper til vikingenes langskip. Nidarosdomens Oktogon er et arkitektonisk mirakel som trolig ble modellert etter Kristi gravkirke i Jerusalem. Og kong Sverre kaller borgen sin for *Sion*! Altså, vi er virkelig ikke i provinsen.

I Thorsens fortelling er det *Christiania* som er provinsen.

– Hvis man besøker mitt kjære forlag Gyldendal i Oslo, vil man finne

7 Uttrykk som brukes for å betegne de to delene av befolkningen i universitetsbyer: som Cambridge, de kappekleddede akademikerne og resten av byboerne.

8 *Historia de antiquitate regum Norwagiensium* – Den første norgeshistorien, skrevet av munken Theodoricus en gang mellom 1177 og 1188, ved Nidarholms kloster i Trondheim.

et «tempel» midt i bygget. Det kalles Danskehuset og er en miniatyrkopi av et lagerhus modellert over moderhuset – det danske Gyldendal. Akkurat som at vi fikk et *provinsuniversitet* i Christiania, byen oppkalt etter Christian kvart. Det ble opprettet i 1811 som Det Kongelige Fredriks Universitet, og skiftet ikke navn til Universitetet i Oslo før 1939, da også byen tok sitt originale navn tilbake.

Thorsen bedyrer at hun er takknemlig for alt hun selv lærte ved UiO, der hun tok hovedfag. Samtidig mener hun at vi må være bevisst på tankegodset som henger igjen etter koloniveldet.

– Følelsen av at vi er liksom så heldige som har fått stå i den varme stråleglansen fra Danmark, dette sivilisasjonens ankerfeste mot Europa. Saken er at Danmark raserte Trondheim for å kue den tradisjonen vi hadde her oppe, den eneste som trolig hadde sjanse til å være bastion mot maktforflytningen. De raserte klostervesenet og katedralskolene, som da var den høyere utdanningen.

Hun er i gang igjen, og forteller om utgravingene i Nidarosdomen, som blant annet avdekket en trone med elefanthoder og fantastiske skulpturer med klassiske draperinger. Så avbryter hun seg selv:

– Og takk Gud for Nidarosdomen, det er tross alt ikke så lett å glemme historien når den steinkladasen står der. Men jeg hører guider omtale den som *den store anomalien*. Poenget er at vi i *vår tid* er anomalier, vi som ikke forstår hvilken grunn vi står på, fordi vi har kjøpt den nasjonalromantiske forestillingen om oss selv som enkle mennesker som sitter på tuene sine ukontaminert av kontinentets dekadanse. På Værnes lufthavn står det «raw, natural» ... vi er liksom så «naturlige».

– Så, jeg lurar, kan du si at på samme måte som kvinneframstillingene i klassiske verker ...

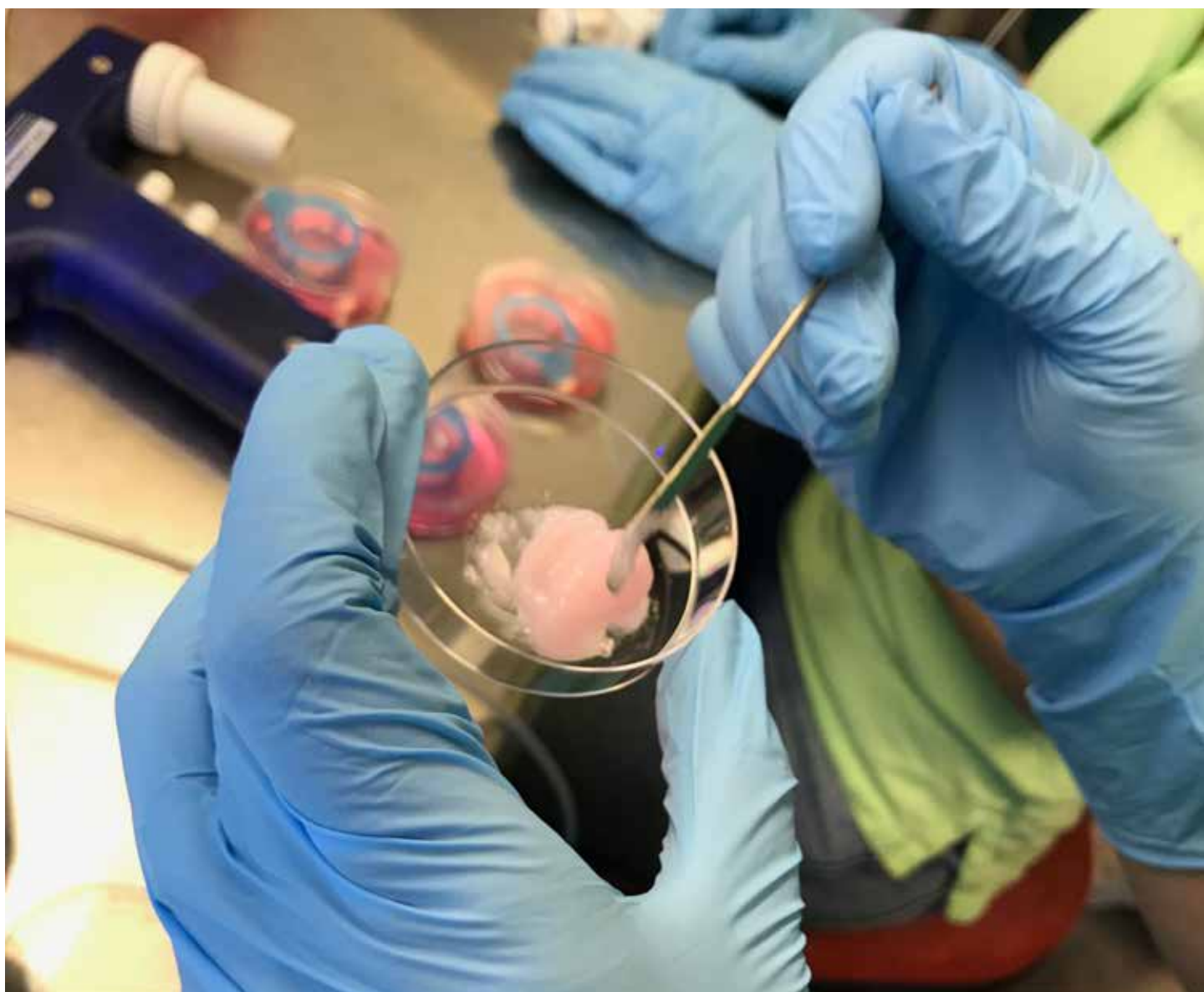
– Du kan si at *Trondheim er Norges kvinne*. ■

Vil kurere diabetes med en 3D-skriver

Til tross for mange entusiastiske medieoppslag er reservedelsmennesket et godt stykke unna, for selv et ørlite celleimplantat står overfor betydelige hindringer.

AV JULIA LOGE

↑ Et vellykket implantat stiller krav til materialene. Denne alginat-blanding ga forhåpninger, men i kroppen oppsto betennelser. Foto: Hanne Scholz

FORSKERE: Hanne Scholz

PROSJEKT: 3D-bioprinting av insulinproduserende vev

MÅL: å lykkes med å 3D-skripe stamceller og biomateriale til insulinproduserende implantater

UUNNVÆRLIGE DELTAKERE: diabetikere til kliniske forsøk og mus til labforsøk

FOTO: PRIVAT

«Øyceller» står det på skap og pipetter inne på Hanne Scholz' lab på Rikshospitalet i Oslo. Det er ikke celler fra øyet, øyene i Oslofjorden, eller noen andre øyer. Det er de insulinproduserende cellene fra bukspyttkjertelen som ligger samlet i små øyer. Det fulle navnet deres er «Langerhans' øyer».

Vegg i vegg med laboratoriet ligger en operasjonssal, og rett bortenfor der igjen er noen opptatt med et museforsøk. Vi er hos forskningsgruppen for celledtransplantasjon på Seksjon for transplantasjonskirurgi og Institutt for kirurgisk forskning ved Oslo universitetssykehus. Scholz er bioingeniør og leder en forskningsgruppe som jobber med insulinproduserende implantater.

– Selv om det har vært mange medieoppslag om bedre diabetesbehandling, finnes det fortsatt ingen varig kur for sykdommen. Dette jobber vi med å etablere, sammen med en rekke andre forskere.

Lykkes Scholz' lab, kan diabetespasienter som har en sykdom som vanskelig lar seg regulere med vanlige insulinsprøyter, få sykdommen under kontroll, og noen kan bli uavhengige av insulin.

Regenerativ medisin

Scholz' lab er en del av den medisinske forskningsfronten som jobber med å løse transplantasjonsmedisinens to store utfordringer: mangelen på donorer og kroppens angrep på fremmede organismer.

– For tiden jobber vi med å effektivisere transplantasjonen av insulinproduserende vev isolert fra bukspyttkjertelen til avdød donor. Her tror vi at 3D-skriving kan bli en teknologi som kan bidra. Neste steg vil være å utvikle en ubegrenset kilde for insulinproduserende vev, slik at man kan behandle mange flere. Dette kan oppnås om man klarer å omdanne stamceller til insulinproduserende vev.

Når forskerne lager nye organer eller vev, kalles det regenerativ medisin.

– Regenerativ medisin er fremtiden. Men man må ikke tro det er en lett vei å etablere ny bioteknologi, understreker hun.

De siste årene har det kommet flere eksem-

pler på at alt går galt. I 2011 så man på de stamcelledynkede, syntetiske lufrørene til Paolo Macchiarini som et medisinsk gjennombrudd. Det snudde brått i 2016. Nå er alle pasientene hans døde, og Macchiarini og sju medforskere er funnet skyldige i forskningsjuks. I desember publiserte Aftenposten og et internasjonalt nettverk av gravejournalister artikler om alt som kan gå galt med medisinske implantater, og i Kina har den første genredigerte babyen blitt født, selv om teknologien ikke egentlig er klar.

– Det er ikke alltid at du trenger å ha det perfekte produktet for å kunne prøve det. Men det er ekstremt viktig at man overholder alle etiske vurderinger for å prøve ut i kliniske forsøk. Du må ha gjort hjemmeleksen din på labben og i dyreforsøk, du må være ærlig med pasientene og stoppe forsøket om det ikke går som forventet, sier Scholz.

– Ligger langt framme

«De ønskede stamcellene høstes og printes lagvis i 3D-strukturen for å danne det ønskede vevet eller organet», skriver Scholz i en artikkel på forskning.no. Det høres ut som noe fra framtiden.

– Å lage hele organer ligger langt framme, men vi har kommet ganske langt i å lage insulinproduserende øyer. I en frisk bukspyttkjertel utgjør det insulinproduserende vevet kun to til fem prosent av hele organet. Derfor trenger vi bare litt, og de må ikke engang sitte i bukspyttkjertelen for å fungere, sier Scholz.

Scholz tegner opp mens hun forklarer. En

kulepenntegnet bukspyttkjertel får små blå prikker. Det er øyene, som inneholder de insulinproduserende cellene, og utgjør de få prosentene av kjertelen som driver med glukoseregulering, men hos dem med diabetes type 1 er de ødelagt.

De første transplantasjonene

Rett over elleve prosent av de rundt 250 000 som har diabetes i Norge i dag, har type 1. De fleste får diagnosen som barn, og det finnes ingen kur. Scholz' forskergruppe er de eneste i Norge som forsker på transplantasjon av øyer for å gjenopprette kroppens egen insulinproduksjon.

– Målet vårt er å forbedre dagens transplantasjoner og komme med nye behandlinger som kan føre til en varig kur, ikke bare behandle symptomene, sier hun.

De aller første forsøkene med transplantasjon av bukspyttkjertel ble gjort i 1966, og siden har over 50 000 mennesker på verdensbasis fått transplantasjon, som oftest samtidig med en nyretransplantasjon.

I 1977 fikk de første pasientene satt inn kun de insulinproduserende cellene. Men fallgruvene var så mange at det ikke ble en utbredt behandling før det kom et nytt gjennombrudd i 2000, da sju pasienter oppnådde full insulinuavhengighet ett år etter transplantasjonen. Fortsatt er det begrenset hvor mange som får denne behandlingen, det er få donorer og pasientene må ta immundempende medikamenter resten av livet, med påfølgende bivirkninger.

– Du må ha gjort hjemmeleksen din på labben og i dyreforsøk, du må være ærlig med pasientene og stoppe forsøket om det ikke går som forventet.

HANNE SCHOLZ

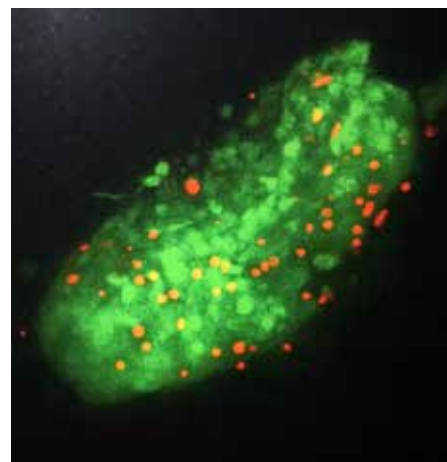

← – Jeg pleier å tenke på regenerativ medisin som en verktøykasse, og en del av verktøyene har blitt mye bedre fordi vi har rask utvikling i bioteknologi. Et av Scholz' verktøy er denne 3D-skriveren. Foto: Hanne Scholz

→ Det er langt fra å lage insulinproduserende celler i en skål på laboratoriet, til å lage et organ som fungerer. Disse implantatene ligger i næringsrik væske før de skal opereres inn i mus. Foto: Hanne Scholz

→ Ordet «insulin» er avledet fra det latinske ordet for øy, her vises de insulinproduserende cellene som røde øyer.

→ Første hindring: immunforsvaret

Hvis det fremmede vevet aktiverer immunsystemet, kan det angripe øycellene. Hos personer med type 1-diabetes har det allerede skjedd med de opprinnelige cellene.

– Man får på en måte to immunsystemer å kontrollere.

Scholz mener det er den største utfordringen hun og hennes kollegaer må overvinne.

– Immunsystemet vårt er innmari smart. Så hvordan skal vi klare å lure det til å la være å tenke på dette implantatet? sier Scholz.

Stamcelleteknologi kan være én hjelper. I kroppen finnes det voksne stamceller, eller reparasjonsceller som Scholz liker å kalle dem. De er relativt enkle å isolere fra for eksempel fettvev, slik at man kan bruke pasientens egne stamceller sammen med øyceller fra organdonorer.

– Håpet er at disse demper eller fjerner immunresponsen, slik at man oppnår toleranse for det transplanterte vevet. Vi har nettopp gjort dette i vårt 3D-printerprosjekt, og laget et implantat av voksne stamceller og insulinproduserende øyer.

– Men det er ikke gitt at det fungerer, selv om det fungerer på lab-benken, sier Scholz.

Og selv om man skulle få det til i et forsøk med en mus på 30 gram, er det langt derfra til et menneske som veier 70 kilo.

– Det er vanskelig å studere respons fra det menneskelige immunsystemet hos en mus, de har et annet immunsystem enn oss.

Andre hindring: blodomløp

Utfordring nummer to er at uten effektiv blodtilførsel får cellene verken næring, oksygen eller en effektiv måte å fjerne avfallsstoffer på. Scholz forteller at over halvparten av øycellene ødelegges i løpet av den første uken etter at de blir implantert.

– Hvis vi setter inn en ny del, så må den kobles til blodomløpet, ellers kommer den ikke til å fungere optimalt, konstaterer Scholz.

Scholz' reparasjonsceller sender ut signaler som trekker til seg karvekst, og hun tror det kan gjøre det lettere å få koplet implantatene på blodomløpet. For å studere om det vokser blodkar inn i implantatene, må hun sette i gang kliniske forsøk der implantater settes inn under huden. Da er forskerne helt avhengige av hjelp fra diabetespasientene selv, som bidrar til å

samle erfaring og grunnlag for videre forskning.

– De er helt fantastiske og stiller opp, selv om forsøkene kanskje ikke vil hjelpe dem direkte selv, roser Scholz.

Tredje hindring: materialer

Den siste utfordringen er at man ikke kan sette inn øyceller alene i en 3D-skriver. De trenger et materiale som er mulig å blande til utskrift, cellene skal trives i det, og det bør ikke vekke for sterke reaksjoner fra kroppen selv, verken fra immunforsvaret eller andre prosesser som bryter det ned. Kulepenntegningen til Scholz får en sterkere strek rundt kanten mens hun forklarer – ideelt sett skal materialet være tett nok til å beskytte implantatet, men ikke for tett, for da kan ikke cellene måle blodsukkeret og skille ut insulin.

Entusiastiske nyhetsreportasjer tidligere i år skildret store muligheter i å bruke alginat, et stoff som utvinnes fra tang langs norskekysten, og som cellene trives i.

– Men alginat kan være problematisk fordi det genererer betennelser, forteller Scholz.

– Så vi er trolig nødt til å tenke nytt. ■

«Både reisen og stipendmidlene tok brått slutt
i alkohol blant prostituerte på Pigalle.»

Professoren og rørleggeren

«Det er snakk om en rekke prosaiske forhold som hvem som helst kunne gjort seg skyldig i, i et ordinært liv. Forhold som hvis det var gjort av et postbud på Kløfta, en rørlegger i Bodø eller kan hende en advokat i Stavanger, ikke ville vakt oppsikt.» Slik er saksøkerens advokat sitert i pressen fra åpningsinnlegget i den mye omtalte saken som i skrivende stund føres for retten, der en avskjediget historieprofessor ved Universitetet i Stavanger har gått til sak for å få kjent avskjedsvedtaket ugyldig.

Er det noen vesentlig forskjell mellom en professor ved et universitet og en rørlegger, i Bodø eller andre steder?

Faren for skader på bygninger, liv og helse er potensielt langt større hvis en rørlegger møter med promille på jobben, enn om en professor i et humaniorafag skulle ha tatt et glass eller to før en forelesning. Rørleggeren ville ha risikert å få sparken umiddelbart. Og det ville kunne få store konsekvenser for hans

arbeidsgiver hvis ikke atferden ble slått ned på.

Et rørleggerfirma med ord på seg for å sende berusede folk til et oppdrag ville fort risikere å måtte stenge dørene. Universiteter har overlevd i hundrer av år med rykte for både dette og litt av hvert annet, og vil nok greie noen århundrer til på tross av skandalehistorier om «utagerende festing» blant lærerpersonalet.

Det er ingen mangel på eksempler fra universitetshistorien. En av de mer pikante anekdotene som ble fortalt ved Universitetet i Oslo, gjaldt en av våre språkforskere, med verdensry innenfor sitt fagfelt. En studiereise med stipend til en annen verdensdel startet dessverre i Paris, og både reisen og stipendmidlene tok brått slutt i alkohol blant prostituerte på Pigalle. Konsulatet måtte legge ut for hjemreisen, men ut over *det* fikk historien – så vidt vites – ingen konsekvenser for den det gjaldt. De som kjente ham, ble ikke overrasket, og saken ble dysset ned.

For ordens skyld: Hendelsen ligger langt tilbake i tid og er dårlig belagt med skriftlige kilder, så jeg gjengir den her med alle forbehold, og selvsagt anonymisert.

Norrønfilologen Eyvind Fjeld Halvorsen – i sin tid dekan ved HF-fakultetet i Oslo – er det ingen grunn til å anonymisere. Han likte at det ble slått opp i avisene at han krevde å få lov til å drikke øl under muntlig eksamen, som han hevdet at han alltid hadde gjort. Det kom klage fra en student, men Fjeld Halvorsen stod på sitt – og fikk medhold fra universitetet.

Paradoksalt nok er det den saksøkende professorens advokat som i dag krever at en universitetslærer og forsker skal behandles på lik linje med en rørlegger eller et postbud. Jeg spår at han og regjeringsadvokaten raskt vil komme til enighet på akkurat dette punktet. At vitenskapelig ansatte ved universitetene må betraktes og behandles som produksjonsarbeidere – og at de selv må slutte å innbille seg noe annet – har vært underteksten i alle dokumenter om reformer i høyere utdanning som har kommet fra skiftende regjeringer de siste tre tiårene.

Ikke dermed sagt at universitetsforskere har krav på samme behandling som en rørlegger. Det skal godt gjøres av en universitetslærer – i hvert fall innenfor humaniorafagene – å ta igjen en rørlegger i økonomisk godtgjørelse gjennom yrkeslivet.

AV JOHN PETER COLLETT,
professor i historie
ved Universitetet i Oslo

«Et rørleggerfirma med ord
på seg for å sende berusede folk til
et oppdrag ville fort risikere å
måtte stenge dørene.»

Gjesteskribentene skriver
sant og subjektivt om forskning.
De faste gjestene er John Peter Collett,
Guðrún Jónsdóttir, Oddveig Storstad
og Lorenz Khazaleh.

Michelangelos Skapinga.
Foto: Wikimedia Commons

KVINNER PÅ STORTINGET

17. mars 1911 møtte for første gong ei kvinne på Stortinget, som representant for ein valallianse mellom Frisinnede Venstre og Høyre. Kva var namnet hennar?
- Kva heiter den tidlegare partisekretæren i SV som kjem frå Kirkenes, men som er innvald frå Oslo og har plass i finanskomiteen?
- Kva for representant frå Oslo Ap hadde Løvebakken som arbeidsplass frå 1986 til 2017, og er med det den kvinna som har sete lengst på tinget?
- Kva for Frp-politikar på 49 år med bakgrunn som butikkslaktar har vore på tinget sidan 2005, og hadde ein ministerpost frå 2013 fram til januar 2018?
- Dette er den noverande stortingspresidenten – kva er namnet?

FOTO: MONICA JENSEN/HØYRE

HUND OG KATT

- Kor blir hundesledeløpet Iditarod arrangert kvart år?
- Kva slags katterase er dette?

- I kva for religion/mytologi hadde kattane si eiga gudinne som heitte Bast eller Bastet?

- Det finst sju hundarar som blir rekna som norske, og biletet viser ein av dei – attpåtil Noregs nasjonalhund. Kva slags hund er dette?
- I kva for berømt barnebok møter vi hunden Toto – som vart «gestalta» av cairnrieren Terry i ei minst like berømt filmatisering?

FOTO: KARIN LANGNER-BAHMANN/CREATIVE COMMONS

FOTO: CANOSSA/CREATIVE COMMONS

ØKONOMISK KRIMINALITET

- Kva for helseføretak vart i fjor haust meldt til Økokrim av Fagforbundet, blant anna for mogleg grov arbeidsmiljøkriminalitet – utan at Økokrim bad om vidare etterforskning av saka?
- Finance Credit-skandalen fekk massiv mediedekning då selskapet gjekk konkurs i 2002. Nemn minst ein av dei to hovudmennene bak selskapet.
- Det meir enn 40 år gamle advokatfirmaet Mossack Fonseca hadde knapt sitt gode namn og rykte intakt då det la seg sjølv ned i fjor. Kor hadde dei hovudkontoret sitt?

FOTO: U.S. DEPARTMENT OF JUSTICE

- Bernard Madoff var med på å grunnlegge Nasdaq-børsen, men sonar no ein dom på 150 års fengsel for såkalla Ponzi-svindel. Kva for anna ord kan brukast for å beskrive prinsippet bak denne forma for svindel?
- Ein høyrer ofte denne typen kriminalitet omtalt som kvitsnippkriminalitet. Kva for engelsk uttrykk er «kvitsnipp» ei omsetting av?

TALET ER FIRE

- Den såkalla humoralpatologien, der ein baserte legekunsten på læra om dei fire vitale kroppsvæskene, stod sterkt heilt inn på 1800-talet. Kva var desse fire?
- Forutan å vere italienske renessansekunstnarar, kva er Michelangelo, Leonardo, Donatello og Raphael også kjende som?
- Kvifor blir talet fire rekna som eit ulykkestal blant anna i Japan og Kina?
- Øya Irland består av fire provinsar. Kva heiter den nordlegaste, som er delt mellom Irland og Nord-Irland?

- Den første vart laga av Ridley Scott, den andre av James Cameron, den tredje av David Fincher og den fjerde av Jean-Pierre Jeunet. Kva filmserie er det tale om?

KVINNER PÅ STORTINGET

- Anna Rogstad
- Kari Elisabeth Kaski
- Marit Nybakk
- Solveig Horne
- Tone W. Trøen (H)

HUND OG KATT

- I Alaska
- Abysinar (eller kaninkatt)
- Den egyptiske
- Norsk buhund
- Trollmannen frå Oz (The Wizard of Oz)

ØKONOMISK KRIMINALITET

- Aleris (Aleris Ungplan & Boi AS)
- Toregr Stensrud og Trond Kristoffersen
- I Panama
- Pyramidespel
- White collar

TALET ER FIRE

- Blod, gull, galle, svart galle og Hegma (slim)
- Teenage Mutant Ninja Turtles
- Fordi det blir uttalt nokså likt som ordet for død
- Ulster
- Alien

Forskerforum – brot eller kontinuitet?

■ For 50 år siden

Onsdag den 26. mars 1969 arrangerte Foreningen av vitenskapelige tjenestemenn ved Universitetet i Oslo et debattmøte med tittelen: «Skal universitetslektorene vurdere hovedfagsoppgaver?» (...) Han (universitetslektor Odd Nordland, innleder på møtet, red. mrk.) hadde sett altfor mange eksempler på forskere som tok på seg for mye arbeid og ble utslitt i relativt ung alder. Han ville derfor frarå lektorene å ta på seg dette arbeidet.

☛ (Nr. 3/årgang nr. 1, 1968/1969 av Ting, forløperen for Forskerforum)

■ For 25 år siden

Ved å legge for mange beslutninger til forskningsrådet kan vi få en unødvendig bruk av komiteer som tar tid og koster penger, penger som burde ha gått rett til forskningen. En oppfatning blant de som arbeider i rådet om at institusjonene ikke er i stand til selv å treffe avgjørelser, kan også føre til arroganse og øke avstanden til forskningen og forskere. Resultatet kan i verste fall bli et unødvendig stort forskningsbyråkrati.

☛ (Redaktør Martin Svendsen i kommentarspalte, Forskerforum nr. 1/94)

■ For 10 år siden

Det er for eksempel noe mer sjalabais og mye mindre slips blant biologer enn blant medisinske forskere på kongress. Hvordan kan det arte seg på en kongress for samfunnsvitere eller humanister?

☛ (Gjesteskribent Bo Terning Hansen, Forskerforum nr. 1/09)

HANS MORTEN SYNSTNES

Medlemsnummer i Forskerforbundet: 30253264

STILLING: ansvar for analyse og utredninger i Norsk romsenter

UTDANNING: doktorgrad i historie og militær utdanning

KARRIEREMÅL: bidra til å styrke Norge som romnasjon

Fra historie til rompolitikk

– Hva jobber du med akkurat nå?

– Nå jobber vi med underlaget til en nasjonal romstrategi. Utnyttelsen av rommet er viktig for Norge, også i forskningssammenheng. Vi jobber også med en mulighetsstudie for en oppskytningsbase på Andøya for å plassere egne og andres satellitter ut i bane. Det kan bokstavelig talt gi Norge et fremtidsrettet løft.

– Hvor tenker du best?

– Jeg tenker best i enerom og på treningsturer.

– Hva er den viktigste boken i ditt akademiske liv?

– Som jeg har lest eller skrevet? Av det jeg har lest, tror jeg det er Arne Næss' *En del elementære logiske emner* fra ex.phil. Den var en åpenbaring for meg.

– Hva skal til for å bli god i ditt fag?

– Interesse for området er viktig, målrettet jobbing, oppsøke ny kunnskap og ikke minst våge å tenke kritisk.

– Hva er tabu i ditt arbeid?

– Som historiker vil jeg si sitatfusk og misbruk av kilder. Som rommann vil jeg si militarisering og forsøpling av verdensrommet.

– Hva karakteriserer kontorplassen din?

– Det ser rotete ut fra utsiden, men jeg har oversikt og system selv.

– Hvis du kunne ha tilbragt et år ved en annen institusjon hvor som helst i verden, hvilken ville du ha valgt?

– Da ville jeg valgt European Space Policy Institute i Wien, det er det fremste miljøet på rompolitikk.

– Hvis du måtte ha valgt et annet fagfelt, hva ville du ha falt ned på?

– Fysikk, gjerne astrofysikk. Det er noe som modnes i voksenalder. Jeg valgte alltid samfunnsfagene, men nå synes jeg realfag er tiltrekkende.

– Hva ville du ha gjort hvis du var forsknings- og høyere utdanningsminister?

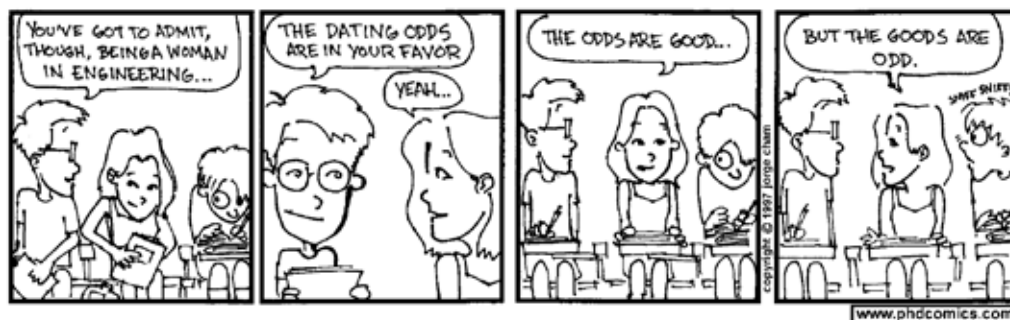
– Da hadde jeg gjort mitt ytterste for å gjennomføre en ambisiøs FoU-politikk og fått styrket den frie forskningen. Kvalitet ville vært ledestjernen fremfor kvantitet.

– Hva vil du lese mer om i Forskerforum?

– Romspørsmål. En ting er utforskning av rommet, men kanskje like gjerne stoff om nytteverdien samfunnet vårt har av satellittsystemene. Vi er ganske avhengige av dem, uten at de er så synlige i samfunnet, og denne avhengigheten øker raskt. Ellers skjer det mye forskning innenfor forsvarssektoren som fortjener spalteplass.

☛ AV JULIA LOGE

PhD Comics

Samtidskall

Kall finst framleis, ikkje minst i litteraturen. Dette er ei høgst leseverdige bok, som tidvis kallar fram det kallet ho omhandlar.

Avere kalla har noko fortidig, nesten arkaisk over seg, det vitnar om og viser til klosterliv og misjonsmarker. Men om ordet har falma, har fenomenet det viser til, sine samtidsvariasjonar. Kven kjenner ikkje til menneske som brått har blitt fylte av ei tvingande visse om at frå og med i dag vender eg meg bort frå store delar av det livet eg har levd, i eit glimt av opplysing om kva det handlar om, det å leve i samsvar med seg sjølv, snur dei ryggen til ei mogleg framtid og går inn i ei anna. Minst uvanleg er kanskje kallet frå kjærleiken, dei som satsar alt på eit samliv med Den Rette, og vender seg mot ei framtid som skal vise seg å romme lukke og ulukke, tap og vinstar dei ante, men enno ikkje kjende. Mest ekstremt er framandkrigaren som vender ryggen til eige samfunn og samtid, langt meir sosialt akseptert er den indre monomane overtydinga til ein kunstnar, idrettsutøvar eller professor.

Forelskinga, det drivande kallet i det heilt vanlege kaoset vi til dagleg kallar kjærleik – for å låne ei formulering frå sosiologen Ulrich Beck – har relativt liten plass i denne boka om kallsvariasjonar i skandinavisk litteratur. Her møter vi kallet hos kunstnaren og presten, fraveret av kall, kallet til paralys og einsemd, kallet som naudskrikande motstand hjå dei som mot eller med eigen vilje lever i ein ufri røyndom, kallet til offervilje hjå det globalt privilegerte, men akk så samvitsfulle menneske, kallet frå kvardagen som litteraturen kan opne for oss, ein kvardag som alltid allereie har tapt for tida, ugjenkalleleg, men som likevel kan kallast fram.

«Vi står einsame framfor valet av eigne livsprosjekt.»

Den tematiske kallsvariasjonsbreidda i boka har si verdimesige forankring i det litterære utvalet (Ibsen, Ørstavik, Vaage, Knausgård, Solstad, Fosse, Næss, Lundberg, Hamman, Kierkegaard), men også i den idémessige og idéhistoriske forankringa til forfattarane. Elleve bidragsytarar med bakgrunn i teologi og litteraturteori har her funne saman i ei bok, godt redigert av Stine Holte. Eit gjennomgåande tema er korleis vår tids kallstanke, idealet om autentisitet, om å leve i samsvar med oss sjølv – ideen om at dersom eg ikkje lever opp til dette idealet, er nettopp det meiningsberande i at akkurat eg finst, borte – er ein sekulær versjon av den

kristne kallstanken. Autentisitetens etikk, slik han er utvikla av filosofen Charles Taylor, søker å vise utover ideen om at menneske med sekulariseringa er inngjerda av ei førestilling om at vi står einsame framfor valet av eigne livsprosjekt, å vise at vi kan vere tru mot oss sjølv også i samklang med andre. Innsiktene til Taylor vert her knytte til den lutherske og pietistiske tradisjonen, ein tradisjon som vende seg frå klosteret til kvardagen og til førestillinga om at Gud var i kvardagen, som seinare vart omforma til å forstå kallet som noko ekstraordinært (kallet til kunstnaren, politikaren), for så, i ei omvend rørsle, å vende seg til kvardagen igjen. Ambivalensen i kallstanken til Paulus, mellom kallet til oppbrot og til å leve livet i kvardagen, vert slik skapt på ny i vår tid – og i denne boka.

Eit anna grunntema har ein psykoanalytisk klangbotn, det omhandlar livet i det trugande møtepunktet mellom forkjøpling og fornying, det naudsynte i å erfare at nokon held ein oppe, ei grunnleggande røynsle som litteraturen kan gjere oss meir lydhøyre for, slik vi ser i kapitla om Det forsvunne barnet (Kari Løvaas)

og Kristian Lundbergs forfatterskap om menneske som heng etter fingertuppane i velferdsstatens sikkerhetsnett (Kristina Leganger Iversen).

Kallsvariasjonar er litteratur om litteratur, ein sjanger som i sjølv sitt vesen stiller skribenten overfor eit krav om å vere på høgde med det analyserte verket, opplyse det på ny, i form av ein sjølvstendig tekst prega av språkleg presisjon og evne til å integrere tolking i sjølv teksten, umerkeleg, men tydeleggjerrande. Det er eit krav som er vanskeleg å imøtekomme, mange fortaper seg i skolaskele analysar der utvendige tolkningsnøklar skaper eit likesælt tomrom, som ein lang, grå korridor som i beste fall, langt om lenge, fører fram til rommet til den verkelege litterære røyndommen, i verste fall ingenstad. Skolaskele, i trygg avstand til litteraturen og det livet han speglar, er eit relativt utbreidd fenomen i norsk litterær analyse. Men det finst viktige unntak, bidrag som har sjølvstendig litterær verdi og som utvidar teksten dei skriv om – slik vi ofte finn det hos slike som Kaja Schjervén Møllerin og Henning Hagerup.

Slike unntak er det heller ikkje altfor langt mellom i *Kallsvariasjonar*, tidvis kallar ho fram det kallet ho omhandlar, i heilskaplege einskildkapittel eller som lengre passasjar i bidrag som er mindre lytefrie reint språkleg. Nært nok til at dette er ei høgst leseverdige bok. I det minste for dei som har høyrte sterke indre stemmer. Og kven har ikkje det?

AV ODDGEIR OSLAND

STINE HOLTE (RED.)
Kallsvariasjoner
Novus forlag, 2018
244 sider
Rettl. pris: kr 295

Fortellingenes innsikt

En fengslende og grundig bok, som kombinerer liv og lære på en forbillig måte.

PER-EINAR BINDER

Hvem er jeg? Om å finne

og skape identitet

Fagbokforlaget, 2018

416 sider

Veil. pris: kr 449

«Å finne og skape identiteter er et eksistensielt anliggende som involverer våre dypeste følelser så vel som livsvilkårene samfunnet gir», skriver Per-Einar Binder. Slik jeg forstår ham, er det i hovedsak to veier til kunnskap om menneskets personlige identitet. Den ene veien går gjennom teorier, den andre gjennom fortellinger. Professoren i klinisk psykologi ved Universitetet i Bergen forener disse to veiene. Hvordan kommer det leseren til gode?

«Bokens lettfattelige språk, engasjerte tone og klare tanker gjør det enkelt å fengsles og berikes av den.»

Boka består av fem deler. Den første delen gir en detaljert og grundig innføring i den personlige identitetens forutsetninger og minste bestanddeler, så å si, det han kaller *den personlige identitetens anatomi*. Hva ligger i evolusjonen, i biologien, i samfunnet, og hva ligger i selve eksistensen? Med det besvart kan mennesket «bli til» i neste del, som kropp, som følelser, som barn som i stor grad er overgitt sine nærmeste relasjoner. Deretter fortsetter livsløpet, og barnet blir ungdom, ung voksen, voksen og aldrende. Hvilke identitetsvalg må gjøres? Hvordan ser andre på meg? Hvordan skapes mening?

Det er noen av alle spørsmålene som besvares. Til sist beskrives de større fellesskapene som omgir oss, ved at linsen liksom rygger inn i en høyere himmel og gjør perspektivet enda bredere og helere.

Gjennomgående hentes teorier og forskningsresultater fra et imponerende bredt spekter av relevant faglitteratur. Det er alt fra evolusjonpsykologi, psykoanalyse, eksistensiell filosofi og buddhistisk tenkning, til sosiologi, kjønnsforskning, kulturpsykologi og historie. Fortellingene henter han fra sitt eget liv, fra skjønnlitteratur og musikk, men særlig fra intervjuene han har gjort med fem ulike mennesker. Disse fem er barnebarnet til en general og minister i Sentral-Asia, en ung idealist og feminist, en reflektert og dedikert musiker, en omsorgsfull kvinne med sterke voldserfaringer fra barndommen og en moden, varm tvilling med smertelige tapserfaringer. Det er ikke nødvendigvis slik de må presenteres, for de er alle fem sammensatte personer, med flere egenskaper og formende erfaringer, men dette er hvordan jeg husker dem.

Etter min oppfatning er det nettopp leserens opplevelse av å knytte en særlig kontakt til hver især av de fem samtalepersonene som demonstrerer et av Binders mest sentrale poenger; den personlige identiteten blir til gjennom våre ulike fortellinger. Det kan for eksempel være det han kaller livsfortellinger eller metafortellinger, eller identitetsfortellinger, minner eller livstema. Fortellingene skaper møtepunkter som gjør det mulig å se vår indre opplevelse av vår egen bevissthet og oss selv, men de skaper også møtepunkter for lettere å se andre menneskers personlige identitet, og å oppdage de ulike fellesskapene vi er en del av.

Dette er en detaljert og omfattende formidling av de to veiene man kan følge om man søker innsikt i hvordan personlig identitet finnes og skapes. Den kombinerer oppdatert paradigmatisk tenkning med konkrete fortellinger på en forbillig måte. Refleksjonene har dessuten denne særegne kombinasjonen av å være både kritiske og varme, både jordnære og utforskende. Bokens lettfattelige språk, engasjerte tone og klare tanker gjør det enkelt å fengsles og berikes av den. Dessuten er den muligens den peneste boka, i grafisk forstand, jeg har holdt i på lenge.

AV RAGNHILD FJELLRO

Brutal, pessimistisk aktivisme

Direktoratet for samfunnssikkerhet og beredskap burde snarest sende denne boken ut som en hastevedlegg til folderen «Du er en del av Norges beredskap».

ARNE JOHAN VETLESEN OG RASMUS WILLIG
Hva skal vi svare våre barn?
Dreyers Forlag, 2018
161 sider
Veil. pris: kr 249

I begynnelsen av november 2016 klarte statsminister Erna Solberg uten kvaler å bejuble to gjensidig utelukkende hendelser. Først feiret hun sammen med oljebransjen dets 50-årsjubileum (optimistisk på bakgrunn av tildelinger av nye utvinningsfelter rekordlangt mot nord i Barentshavet). Dagen derpå trådte Paris-avtalen i kraft, og Solberg allierte seg umiddelbart med miljøet. Denne episoden brukes av forfatterne Vetlesen og Willig, henholdsvis norsk filosof og dansk sosiolog, som et av mange eksempel på hvor galt det står til med menneskeheten: Katastrofen har allerede inntruffet, og det er påtagelig hvordan politiske og hyperkapitalistiske krefter ikke er i stand til, eller til og med motarbeider, strukturelle endringer. Ansvar for katastrofen er skjøvet over på enkeltindividid, som på sin side resirkulerer melkekartonger og plukker plast i fjæra for å få følelsen av at man 'gjør noe', mens det i realiteten ikke har noen effekt på de strukturelle, økonomiske og politiske styringsmekanismene som er i ferd med å tørke planeten så grundig at den vil forgå i en ildstorm.

Vi er fanget i et sett sammenhengende ruser, skriver forfatterne, der vi har beveget oss innover i stadig smalere passasjer, som til slutt

har blitt så trange at vi ikke lenger kan snu oss og flykte. Ni slike ruser blir beskrevet (fra disruptive forretningskonsulenter og intetsigende forbruk, til troen på teknologiske løsninger og fossilt brensel), og ved å vise hvor nøye sammenvevd de ulike fellene er, levner forfatterne liten tvil om at våre moderne liv holder et tvangsgrep rundt strupen vår. Dette er grim lesning, der absurditetene i den politiske avmakten overfor kapitalisme og en individualisert livsstil står i kø. Til leseren som «lurer på hvorfor vi drar nazikortet» når moderne kjøttproduksjon betegnes som et «økologisk holocaust», er det fordi vi igjen kollektivt snur ryggen til realitetene i en dehumanisert industriell logikk, denne gangen for «produksjon» av dyr, «en av de største farene for kloden som vi noen gang har sett.» Alt belegges med tall som er ganske enkle å forstå: For hver kilo oppdrettslaks, to kilo fôr-fisk. Det holder ikke lenger å laike et miljøinnlegg på Facebook (en sosiale medier-ruse), eller å kreve at oppdrettslaksen ikke skal være pakket i plast (en forskyvnings-ruse).

Så hva svarer vi da når barnet spør: «Kommer det til å gå bra?» Svaret forfatterne gir, er at vi må slutte å følge ryggmargsrefleksen og tilby trøst (en benektelses-ruse). I stedet må vi inn ta en pessimistisk ærlighet i tospann med en aktivistisk holdning: Nei, skal vi si, det er ikke sikkert det kommer til å gå bra, men la oss prøve å gjøre noe dras-

«Dette er grim lesning, der absurditetene i den politiske avmakten overfor kapitalisme og en individualisert livsstil står i kø.»

tisk likevel. Oppskriften er i første omgang praktisk: Mindre eller intet kjøtt, mindre fly – noe begge forfatterne gjennom skriving av boken har gjort. Dernest: aktivisme. Ikke revolusjonær voldelig motstand, men dag-til-dag utøvelse av våre demokratiske plikter. Gi beskjed, ton flagg, snakk med barna og venner, og gjør «vitenskap» til «kampskrift», slik forfatterne gjør det forbillig med denne boken. Det lille håpet forfatterne gir, er at vi vil oppdage at vi ikke er alene, at veien ut av rusene går gjennom kollektivet – og at vi gjør oss selv til en del av kampen, uansett hvor mange ubehagelige selvinnrømmelser vi må gjøre underveis.

AV KJETIL VIKENE

NYE BØKER AV FORSKERE

RUTH VATVEDT FJELD
Norsk banneordbok
Humanist forlag, 2018
509 sider
Veil. pris: kr 429

Vi lærer at det ikke er pent å banne, men gjør det likevel. Vi banner når vi er sinte og redde, når vi er glade og når vi vil gi ekstra kraft til budskapet vårt. Språklige tabuer finnes i de eldste skriftene vi har – fra det gamle Egypt, Bibelen og runeinnskrifter. Banning er en viktig del av vår kulturhistorie. Ifølge forlaget inneholder boka over 1000 banneord og -uttrykk fra hele landet. Ruth Vatvedt Fjeld er professor i nordisk språkvitenskap ved Universitetet i Oslo.

DAG UNDLIEN
Dine geniale gener.
Den revolusjonerende kunnskapen om hvem vi er og hva vi kan bli
J.M. Stenersens Forlag, 2018
178 sider
Veil. pris: kr 399

Vi er midt oppe i en genetisk revolusjon som vil gi nye behandlingsmuligheter for alvorlig sykdom. Men til hvilken pris? Genteknologi gir muligheter og etiske dilemmaer. Ifølge forlaget hjelper denne boka oss til å forstå hva som står på spill, som en grunnleggende og lettfattelig presentasjon av hva gener, arv og epigenetikk er. Dag Undlien er professor i medisinsk genetikk ved Oslo universitetssykehus / Universitetet i Oslo.

OLE JACOB MADSEN
Generasjon prestasjon.
Hva er det som feiler oss?
Universitetsforlaget, 2018
240 sider
Veil. pris: kr 349

Mange unge i dag føler at de må prestere optimalt på skolen, på treningssenteret og på sosiale medier. For mange, spesielt jenter, resulterer dette i stress og psykiske helseplager. Hva må gjøres? Ifølge forlaget ser vi ikke ut til å gjøre annet enn å snakke om det, uten at det ser ut til å dempe uroen verken hos de unge eller de voksne. Ole Jacob Madsen er professor i kultur- og samfunnspsykologi ved Psykologisk institutt, UiO.

Mennene på toppen

Mannsoverskuddet på toppen av akademia varer ved. Hva kommer stabiliteten i dette mønstret av? spør kronikkforfatter Mari Teigen.

Svært mange universitetsutdanninger er blitt kjønnsbalanserte, eller har til og med fått en klar overvekt av kvinner blant studentene. Det gjelder særlig fag som juss, medisin og økonomi. Teknologitidningene er på sin side vedvarende mannsdominerte, om enn med en svak positiv utvikling med økende kvinneandeler. Også mat-nat-utdanningene har i gjennomsnitt en overvekt av menn, men med stor variasjon mellom fagene.

Mannsdominans på toppen kontra kjønnsbalanse eller kvinneoverskudd på student- og –stadig oftere – stipendiatnivå setter spørsmål om likestillingen i akademia på spissen. Samtidig gir kjønnsfordelingen på lavere nivå potensial for endring.

Likestillingsparadokset

Ved vårt senter Nordcore ved Institutt for samfunnsforskning forsker vi på likestilling og mangfold i akademia analysert i en bredere arbeidslivskontekst. Vi er opptatt av det som ofte kalles det norske eller skandinaviske likestillingsparadokset, som tar for seg forholdet mellom en voldsom likestillingsutvikling på arbeidsmarkedet generelt og en stabil mannsdominans i sentrale topplederstillinger. Vi er for eksempel opptatt av hvordan universitets- og forskningsinstitusjonene inngår i arbeidsmarkedet i stort, hvor kjønnsforskjeller i mulighetsstrukturer og mobilitet kan ha betydning for om akademia reelt sett velger blant de beste hodene. Kan det hende at det finnes inklusjons- og eksklusjonsmekanismer som for eksempel oftere støtter kvinner enn menn ut av akademia? Dette vil selvsagt variere mellom fagområdene, og med hvilke muligheter en har for karriere både i og utenfor akademia.

Akademia vs. næringslivet

En grov analyse av kjønnsbalansesituasjonen i lederstillinger på tvers av ulike bransjer viser at det står *nesten* like dårlig til på toppen i akademia som i næringslivet. Hvis vi begrenser oss til topplederne – CEOs – i de 200 største virksomhetene,

så er kun ti prosent kvinner. Dette ligger altså klart under de nærmere tretti prosent kvinnene som innehar professorstillinger i universitets- og høyskolesystemet (UH). Men hva er sammenlignbart i akademia med CEO i de 200 norske selskapene? Sentrene for fremragende forskning – SFF-ene – kan kanskje gi en indikasjon? Her har kvinneandelen blant prosjektlederne vært omtrent 20 prosent. Hvis kjønssammensetningen hos SFF-lederne sier noe om hvem som oppnår akademiske toppposisjoner, ser vi med andre ord både at det er mannsdominert, og at det ikke er like ekstremt som på toppen i de største virksomhetene i næringslivet.

Om vi går tilbake til de store tallene, så er det imidlertid en viktig forskjell mellom akademia og næringslivet. Rekrutteringssituasjonen på nivået under er langt bedre i akademia enn i næringslivet. (Fig. 1).

Så la oss konsentrere oss om situasjonen i UH-sektoren.

I akademia er det en vedvarende skjevhet mellom relativt høye andeler kvinner på lavere nivå og vedvarende mannsdominans på toppen. Gjerne illustrert ved det såkalte saksediagrammet. Gjennomsnittstallene for UH-sektoren viser at det er omtrent kjønnsbalansert helt opp til førsteamanuensisnivå, men så faller kvinneandelen blant professorer. Stabiliteten i mannsdominansen i professorstillinger handler blant annet om at det er lite *turn-over* på dette nivået. Professorer har en tendens til å bli i stillingen til de går av med pensjon. I næringslivet er situasjonen en ganske annen. I løpet av en femårsperiode var halvparten av CEO-ene byttet ut. Det betyr også at den dagen næringslivet knekker koden for hvordan de skal holde på og rekruttere kvinner til toppen, så kan det gå fort.

Kvinneandelen i professorstillinger varierer mellom universitetene, noe som antas å henge sammen med fagenes tyngde. NTNU og NMBU har lavest andel kvinner på professornivå, universitetene i Tromsø og Oslo er best i klassen.

Når det gjelder fag, står det dårligst til i teknologi og mat-nat-fag, mens humanistiske, samfunnsvitenskapelige og medisinske fag har en jevnere fordeling i professorstillinger. Og selv om rekrutteringsgrunnlaget på lavere nivå varierer mellom fagområdene, så er det gjennomgående en høyere andel kvinner å ta av på nivåene under. (Fig. 2).

Norden

Oversikten over andelen kvinner i professorstillinger i de ulike nordiske landene viser relativt like mønstre. Norge, Sverige, Finland og Island

befinner seg på omtrent samme nivå, mens Danmark har en svakere representasjon av kvinner på professornivå. At Danmark henger etter, stemmer godt med det øvrige bildet av likestillings-situasjonen i Norden. Danmark har gjennomgående lavere andel kvinner i topplederstillinger i politikk, forvaltning og næringsliv enn de andre nordiske landene. Danmark skårer også mye svakere på ulike internasjonale likestillingsrangeringer, slik som *World Economic Forum* sin *Global Gender Gap Index*. Her ligger Island, Norge, Sverige og Finland på topp, mens Danmark befinner seg på 19. plass. Det er

likevel interessant at forskjellene i Norden ikke er større i og med at landene har svært ulike opprykkssystemer. I Norge praktiseres personlig opprykk fra førsteamanuensis til professor, mens opprykk i Sverige og Danmark er avhengig av at det finnes en ledig stilling som professor. Det er behov for mer kunnskap om hva slike forhold betyr for utviklingen i kjønnsbalansen i akademia.

Veien videre

Et hovedargument i debatter om mannsdominans i akademia har vært at dette langt på vei er et rekrutteringsproblem. Det har vært for få kvinner å rekruttere fra, men dette problemet har allerede avtatt og vil avta i kommende år.

AV MARIT TEIGEN,
leder for Core –
Senter for like-
stillingsforskning
og Nordcore

KRONIKK & DEBATT

Send debattinnlegg og kronikkforslag til
kjetil.brottveit@forskerforum.no.

Maks lengde på kronikk: 9000 tegn med mellomrom. Honorar for trykte kronikker: kr 2000. Maks lengde på debattinnlegg: 7000 tegn med mellomrom, men kortere innlegg har større sjanse for å bli trykket. Debattinnlegg honoreres ikke.

«Der *hun* ble omtalt som smal, hadde *han* spisskompetanse, der *hun* hadde spredd seg for mye, hadde *han* visst bredde.»

Derfor er det særlig spennende å følge med på hva utviklingen vil bli fremover.

Et viktig spørsmål gjelder hva slags akademikertype som favoriseres i dagens rekrutteringssystem. Og hva internasjonalisering, publisering og *eksellense* betyr for hva som er standarder for vitenskapelig kvalitet og kompetanse, og – ikke minst – hvordan dette henger sammen med kjønn og mangfold.

La meg ta et blikk tilbake: For 30 år siden stod kjønn og academia-debatten i lys lue, da Elisabeth Fürst kom med sin bok *Kvinner i academia – inntrengere i en mannskultur?* Boken var basert på en analyse av alle ansettelses ved Universitetet i Oslo fra 1977 til 1984. Fürst fant at kvinner hadde mindre sjanse for å bli ansatt enn menn, og at det var en tendens til ulike vurderinger av

mannlige og kvinnelige kandidater: Der *hun* ble omtalt som smal, hadde *han* spisskompetanse, der *hun* hadde spredd seg for mye, hadde *han* visst bredde, osv.

En rekke sentrale professorer var hoppende uenige i Fürst sin analyse, og hun ble kritisert skarpt for det meste. Blant annet for ikke å kunne regne – men også for ikke å ha forstått det aller minste av akademias rekrutteringsprosesser. Det var dårlig likt at hun pirket borti spørsmålet om akademias rekrutteringsprosesser alltid er meritokratiske – altså at det velges ut fra kvalifikasjoner og ikke andre hensyn. Hun argumenterte for at hva slags kompetanse som fremheves, og hva som gis en mindre sentral status, også kan være preget av kjønn. For å si det enkelt påpekte hun at majoritetens forståelse av hva som er høy kvalitet, kan styre hva som blir vurdert som best.

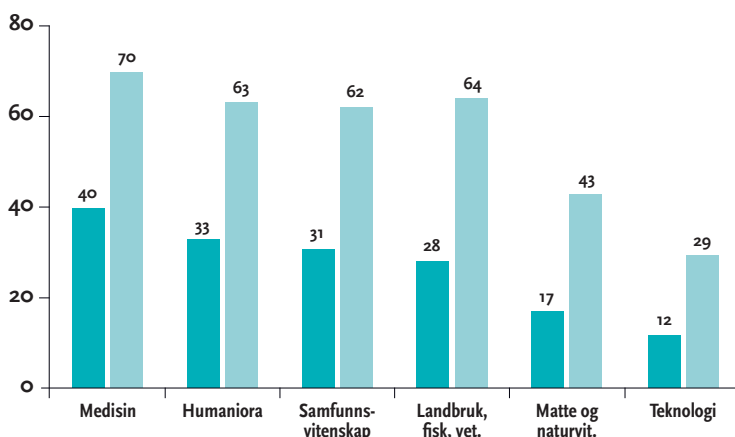
Meritokratiet lever

Innenfor vårt Nordic Center of Excellence Nordcore arbeider Julia Orupabo og Marte Mangset med spørsmål om hvordan kjønn og mangfold i dag har betydning for hva slags akademikertype som favoriseres i ansettelses. Innenfor rammen av dette prosjektet har Hannah Løke Kjos nylig

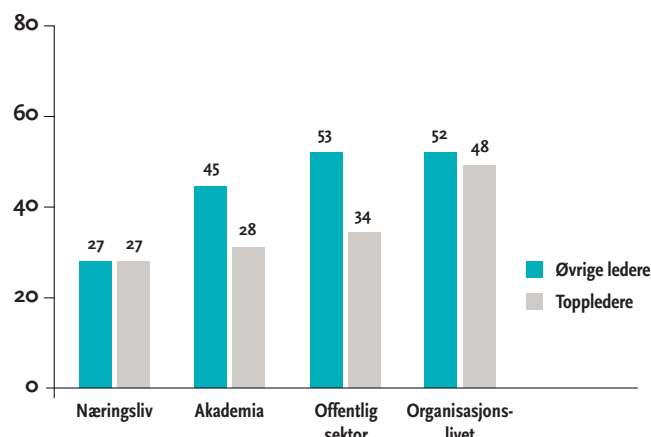
skrevet en masteroppgave i sosiologi, hvor hun trækker opp mye av den samme tematikken som Fürst tok for seg 30 år tidligere. Hannah har intervjuet deltakerne i interne ansettelseskomiteer og analysert sakkyndige komiteers vurderinger. Hun finner at de meritokratiske idealene holdes høyt i hevd. Kjønn oppfattes i hovedsak som en dimensjon som ikke er relevant i selve vurderingen. Kjønn er snarere et hensyn som er forstyrrende i denne delen av prosessen. Hva som er kvalitet, handler om hva en har publisert, hvor mye og i hvilke tidsskrifter. Samtidig finner hun det hun kaller en *gjenkjennelseslogikk* – at kvalitet er noe man vet hva er når man ser det.

Jeg vil tippe at funnene fra Nordcore vil være mindre kontroversielle i dag, selv om de ikke nødvendigvis skiller seg grunnleggende fra Fürst sine i 1988, blant annet fordi objektivitet med stor O har fått noen skudd for baugen siden da. Samtidig kan utfordringene være vel så store i dag, nettopp på grunn av endringer i konkurransesituasjonen. At det ikke er så vanlig å stå på tur lenger for en fast vitenskapelig stilling, kan være positivt for kvinner. Samtidig som en skjerpet konkurransesituasjon kan sette arbeid-familie-balansen under et sterkere press, med negative konsekvenser for kjønnsbalansen.

Figur 1 | Kvinneandel i professor- (mørkegrønt) og stipendiattstilling (lysegrønt) etter fagfelt i 2017:

Figur 2 | Kvinneandel i toppstillinger sammenlignet med ledere på nivået under toppledelse:

Fram for edruelige slutninger

Spekulativ påvisning av «statistisk signifikans» kan feilaktig gi inntrykk av at en behandling har bevist effekt, framholder Anders Nordahl-Hansen.

STATISTIKK: I samarbeid med forskerkollegaer fra Universitetet i Tromsø, Yale og University of Washington viser vi i en nylig publisert studie i tidsskriftet *Psychiatry Research* til utbredte misforståelser og misbruk av statistikk innen helse- og samfunnsvitenskapene. Forskere beregner ofte om resultatene fra undersøkelsen er «statistisk signifikante» ved hjelp av en såkalt p-verdi. Det vil si hvor stor sannsynlighet det er for at det vi observerer i en analyse, er en tilfeldig egenskap ved det utvalget vi studerer, heller enn å være en egenskap som gjelder for hele populasjonen.

Feil praksis over lang tid

Problemet har vært kjent for mange i flere tiår, og mannen som introduserte p-verdier, Ronald Fisher, har nok vridd seg i graven mang en gang over hvor formalisert bruken har blitt av denne litt tilfeldige satte «sannsynlighetsmarkøren», som ofte settes til 0,05. De siste årene har ting imidlertid bedret seg, men flere av vitenskapene befinner seg fortsatt i en slags krise der tidligere funn kan og bør stilles spørsmål ved. Problemet er at statistikken som ofte brukes, og som gjerne blir tatt til inntekt for å belyse størrelser av effekt, faktisk ikke gjør det i det hele tatt. Gjøres analysene på riktig måte, kan p-verdier være nyttig å rapportere. Det kan blant annet ligge mye viktig informasjon i p-verdier som

AV ANDERS NORDAHL-HANSEN, professor i spesialpedagogikk, Avdeling for lærerutdanning, Høgskolen i Østfold

blant annet sier noe om hvor godt designet til studiet er. Når analysene utføres på riktig måte, og spesielt akkompagnert med konfidensintervaller og effektstørrelser, som de fleste seriøse tidsskrifter i dag krever, er det enda bedre.

Likevel er det ikke mer enn to år siden American Statistical Association så seg nødt til å komme med en formell uttalelse på grunn av misbruk og misforståelser relatert til bruken av p-verdier. Problemet må derfor fortsatt tas tak i selv om det for mange som er kjent med slik statistikk, virker som å slå inn åpne dører.

Spesielt bør det nevnes at siden det å rapportere p-verdier under 0,05 øker sjansene for publisering betraktelig, og har ført til mange tilfeller av såkalt «p-hacking» der man leter med lys og lykter i datasettene til man endelig har funnet «signifikans», bør analyseplaner utarbeides og helst forhåndsregistreres og publiseres i forkant av gjennomføringen av studiet for å sikre økt transparensa.

«Relativ risiko»

I artikkelen vår presenterer vi mulige og mer passende statistiske alternativer til bruk i kliniske

effektstudier. Disse statistiske alternativene tar hensyn til den faktiske effekten av tiltak og er i så måte et mye bedre mål på om tiltak faktisk har fungert, og hvor mye bedre et tiltak er framfor et annet.

Dersom man ønsker å gjøre studier for å undersøke effekten av to ulike behandlinger, er det viktig å sammenligne gruppene som mottok ulik behandling, med statistikk som viser hvordan gruppene endret seg. Dette er avgjørende for hvordan man skal kunne vurdere effekten av behandling og tiltak.

Ofte benyttes effektmålet Cohens d. Det gir et mål på gjennomsnittsforskjeller mellom to behandlingsgrupper, delt på antatt delt standardavvik mellom gruppene. Et problem er at Cohens d er ment til å sammenligne to grupper med normalfordistribusjon og lik varians, noe som utvalgsmål ofte ikke tilfredsstiller.

Men andre alternativer er tilgjengelige, og vi viser til blant annet «relativ risiko» som et slikt i vår artikkel. Relativ risiko uttrykkes som et ratio-tall, som for eksempel kan vise til risikoen for at personer i kontrollgruppen får en sykdom kontra eksperimentgruppen. Dersom en eksperimentgruppe får medisin, og kontrollgruppen får placebo, og dette fører til en relativ-risiko-skåre på 2,0, vil dette indikere at det er dobbelt så stor sannsynlighet for at personer i kontrollgruppen fortsatt har sykdommen sammenlignet med eksperimentgruppen. På slike data som har enten/eller- og

ja/nei-utfall, altså binomiale data, er relativ risiko en mulighet som kan gi intuitiv klinisk mening.

Kan få store konsekvenser

Mange tidsskrifter i dag har statistiske konsulenter i tillegg til mer fullstendig statistisk rapportering. Visse tidsskrifter har også begynt å kjøre alle manuskripter gjennom nyutviklede analyseprogrammer som Statcheck for å oppdage og luke ut statistiske feil og mangler. Likevel forekommer misbruk og misforståelser av hva p-verdier faktisk gir av informasjon, eller retttere sagt hvilken informasjon p-verdier ikke gir.

Mye av den undervisningen som gis studenter på alle nivåer, henger også etter. Ofte legges større vekt på p-verdier og signifikanstesting enn på mål på effektstørrelse og andre bayesianske statistiske alternativer til tradisjonell frekventist-statistikk.

Videre kan forskeres fremstilling av sine resultater som «statistisk signifikante» misforstås og tolkes av lesere av forskning som at tiltaket og behandlingen har bevist effekt. I en tid der forskningsartikler blir mer tilgjengelige for alle, bør resultater og spesielt slutninger som trekkes, være mer edruelige, spesielt med tanke på hva et statistisk signifikant resultat faktisk innebærer.

Artikkelen «Enhancing the understanding of clinically meaningful results: A clinical research perspective» er åpent tilgjengelig for alle.

«Man leter med lys og lykter i datasettene til man endelig har funnet 'signifikans'.»

Nullfunn gir gullfunn

Biomedisinske forskere gjemmer ikke unna resultater. Vi bruker «nullfunn» for å komme videre i forskningen, skriver de tre forskerne.

GRUNNFORSKNING: I Aftenpostens Uviten-spalte 6. november 2018 skriver Marit Simonsen om manglende publisering av nullfunn (at hypotesen ikke stemmer), og påstår at dette skyldes at forskerne legger funnene bort i en skuff.

Som forskere kjenner vi oss ikke igjen i denne beskrivelsen. For å belyse temaet vil vi derfor gi to eksempler på hvordan nullfunn er en viktig del av forskerhverdagen.

Nullfunn gir nye oppdagelser

I grunnforskningen er målet å forstå verden rundt oss. Vi lurar på hvordan kreft oppstår, hvilke gener som styrer fosterutvikling, og hvorfor menneskekroppen er som den er. Vi tester hypotesene våre med eksperimenter og analyser.

Nokså ofte får vi nullfunn. Det er en helt vanlig del av en forskerhverdag. Men resultatet er viktig likevel, fordi vi bruker nullfunnet til å lage en ny og forbedret hypotese. Vi tester nye varianter av eksperimentet, prøver en forbedret metode, lager et nytt oppsett, justerer og prøver igjen. Vi forsker.

Noen eksperimenter senere får vi et spennende resultat, et gullfunn! Forskningen stopper heller ikke her, for det er nå selve arbeidet begynner. Gjennom en lang rekke nye eksperimenter må vi teste hvordan, hvor ofte og på hvilken måte effektene oppstår.

Hundrevis av eksperimenter gjennomgår rigid statistisk testing for å bli klare til publisering. Noen

av ÅSMUND H. EIKENES, HELENE KNÆVELSRUD og SOFIE SNIPSTAD, medlemmer av Akademiet for yngre forskere.

av eksperimentene har gitt nullfunn, og dokumenteres og lagres som viktige støtteresultat. Andre eksperimenter gir uventede resultater, og bidrar til at prosjektet tar en vending. Hypotesen som startet det hele, førte til en ny og viktig oppdagelse. Det var jammen godt den ikke endte i skuffen.

Pasientene følges opp tett

I klinisk forskning ønsker vi å fastslå om en ny behandling gir bedre resultater for pasientene. Heller ikke kliniske forskere legger dataene sine i skuffen. I legemiddelutvikling i moderne kreftforskning tar stadig flere studier utgangspunkt i å følge opp pasientene underveis.

Forskerne bruker informasjon om hvordan pasientene responderer, til å kontinuerlig justere og vurdere veien videre. Dersom medikamentet slutter å fungere, får pasienten et nytt alternativ. Dersom den nye behandlingen ikke er like god som standarden, flyttes pasientene over til gruppen der de har høyest sannsynlighet for å få en effekt. Pasientene havner ikke i skuffen.

Pasienter som deltar i kliniske studier, får tett oppfølging fra fagfolk som gjør sitt ytterste for at

den enkelte skal få god behandling. Samtidig samler forskerne inn detaljert dokumentasjon, slik at andre pasienter kan nyte godt av kunnskapen senere. Hvert delfunn, også nullfunn, brukes videre i arbeidet.

Flytter forskningsfronten

Både grunnforskning og klinisk forskning bruker altså nullfunn til å arbeide videre mot gullfunn som flytter forskningsfronten fremover.

Noen ganger havner dessverre nullfunn i en skuff. Det skyldes ikke at vi forskere er motvillige eller uærlige. Grunnen er tidskriftenes overdrevne verdsetting av store og oppsiktsvekkende funn. Det er dessverre lite ære å hente på å publisere at noe ikke virker.

For en forsker i etableringsfasen kan det være lite karrierefremmende å publisere et nullfunn som et selvstendig arbeid. Det er like strenge vitenskapelige krav for å publisere at noe ikke har en effekt, som at effekten finnes. Det koster altså like mye tid og innsats å publisere en rekke nullfunn som et gullfunn.

Deling av resultater

Så hva gjør vi for å sikre at andre får tilgang til våre nullfunn, slik at verdifull informasjon ikke går tapt?

Et svar er åpen tilgang til forskningsdata, der nullfunn kan dokumenteres og gjøres tilgjengelig for andre forskere. Ved å dele alle typer resultater kan et forskningsfelt avansere raskere.

Som forskere er vi interesserte i alle funn som kan hjelpe oss til å svare på de store spørsmålene våre, uansett hvilken retning de peker i – om de bekrefter eller avkrefter hypotesene våre.

En annen mekanisme er at alle kliniske studier registreres før oppstart for å sikre at studien måler det den skal måle, og at funnene blir publisert. AllTrials-kampanjen som Simonsen refererer til, er en viktig pådriver for dette.

«Det er dessverre lite ære å hente på å publisere at noe ikke virker.»

Der skoen trykker

Et vel så viktig problem som manglende publisering av nullfunn, omhandler problemer med å repetere andres forskning. Innen kreftforskning og psykologi er talene skuffende lave for studier som lar seg reproducere.

Det er her skoen trykker, og det er hit Uviten-spalten bør rette søkelyset, ikke mot å fremstille problemet som at forskerne legger resultatene i en skuff.

Forskere vil det samme som Simonsen; vi vil jobbe for at solide forskningsresultater skal komme samfunnet til gode!

«Ved å dele alle typer resultater kan et forskningsfelt avansere raskere.»

Spørsmålstegn er ofte bedre enn utropstegn

Kritikken fra sosionomer har vært vitenskapelig substansløs, dogmatisk i formen og nærmest utelukkende emosjonell, skriver Øyvind Eikrem.

SOSIALT ARBEID: Mona Bergers påstand i Forskerforum nr. 10/18 om at undertegnede skal ha «hevet seg på bølgen med å kritisere yrkesgruppen sosionomer og faget sosialt arbeid», unndrar sakens nødvendige bakgrunn: at et kortfattet intervju jeg ga 19.09.2018 om en aktuell nyhetssak, har vært gjenstand for en påfallende emosjonell kritikk, spesielt fra

AV ØYVIND EIKREM,
NTNU

personer tilhørende den nevnte yrkesgruppen. Egentlig handler vel saken om at medlemmer i en interesse- og yrkesgruppe er uenige i det standpunktet som

de leser ut av intervjuet? Det kan de jo gjerne være, men det utgjør i seg selv knappest en kvalifisert vitenskapelig meningsforskjell. En generell karakteristik av kritikken fra sosionomer som har blitt anført i offentligheten, er at den har vært påfallende vitenskapelig substansløs, dogmatisk i formen og nærmest utelukkende av emosjonell karakter. Slike intellektuelle trekk er fremmed for sedvanlig akademisk kritisk diskurs, hvor argumentenes klare språk er det som skal tale. Tvil er typisk utgangspunktet, ikke urokkelig tro.

Vitenskap er ikke dogmatikk

Denne vesentlige argumentative svikten har kommet til uttrykk i anvendelsen av begrepet «verdigrunnlag». Jeg har blitt kritisert for å «bryte med sosialt arbeids verdigrunnlag», hvor det da søkes etablert som et absolutt premiss, høyt hevet over enhver diskusjon, at det finnes et ikke-vitenskapelig normativt grunnlag som alle skal være forpliktet til. Det framstår som det til og med forventes at hvis sannheten går imot «verdigrunnlaget», så tilsier den moralske forpliktelse at sannheten må vike. Dette er absurd. Og det bør stilles spørsmål ved om et fagfelt som har et slikt «verdigrunnlag», overhodet kan merittere betegnelsen vitenskap. Hvorvidt det er «selvsagt at sosialt arbeid er et fagfelt» eller ikke, beror på hvordan en definerer begrepet fagfelt. Men det er opplagt at fagfelt ikke er identisk med vitenskap. Det finnes ikke-vitenskapelige fagfelt, og det eksisterer en rekke nødvendige betingelser til vitenskaper som er logisk uforenelige med sterke moralske føringer som skal være styrende på hvordan kunnskap skapes og bedømmes. Vitenskap er ikke dogmatikk. Bergers innlegg synes å mangle distinksjon mellom de to nevnte begrepene, og ha liten innsikt i vitenskapelige

kriterier som med nødvendighet er felles som alle vitenskaper, fra biologi og matematikk til psykologi og sosialantropologi. Ingen argumenter anføres her fra Berger, bare påstander.

Trenger kritisk selvrefleksjon

Riktigheten av utsagnet om at «det finnes mange sterke fagpersoner ved instituttet som kan hjelpe [meg] å forstå bedre hva faget sosialt arbeid handler om», beror vel, i et rasjonelt akademisk fellesskap, på hvorvidt disse evner å levere overbevisende argumenter som understøtter det erklærte standpunktet? Vitenskapelig enighet er ikke et produkt av gruppepress eller konformitet, men av erkjennelse av de gode grunner for et synspunkt.

Den suffisane som har kommet til uttrykk fra sosionomiske nestorer og andre i kritikken av mitt lille intervju i en nettavis, avslører noe vesentlig: at et fagfelt som bedriver selvpromotering og ikke-vitenskapelig fordømmelse av andre synspunkter, behøver en dose kritisk selvrefleksjon. Og et råd blir da at spørsmåltegnene muligens bør anvendes hyppigere enn utropstegnene.

Ytringsfrihet

NB! Vedrørende dekan Marit Reitans uttalelser i samme nummer vil jeg kun kort bemerke at debatten i Studentersamfundet «Hva vil vi med universitetet?» (21.11.2018) med all tydelighet viste at det ikke finnes nevneverdig uenighet mellom NTNUs toppledelse og undertegnede i det allmenne spørsmålet om ytringsfrihet. Problemene ligger heller i hvordan den akademiske normen settes (eller kanskje snarere, ikke settes) ut i praksis, noe rektor Bovim har lovt at NTNU skal følge opp.

«Det bør stilles spørsmål ved om et fagfelt som har et slikt 'verdigrunnlag', overhodet kan merittere betegnelsen vitenskap.»

KULTURRÅDET
Arts Council
Norway

To nye forskningssatsinger i Norsk kulturråd

Kulturrådet lyser ut forskningsmidler:

- **Kunst og sosiale fellesskap**
(i samarbeid med Statens Kunstfond, Danmark)
Søknadsfrist 21. februar 2019
- **Digital kultur, estetiske praksiser**
Søknadsfrist 28. februar 2019

For mer informasjon, se:
www.kulturradet.no/forskning

Problemet fremfor filosofen

Et problemorientert ex.phil. har vært normen ved UiB de siste 15 årene, skriver Vibeke Andrea Tellmann.

EX.PHIL.: Forskerforum har den siste tiden satt et prisverdig fokus på posisjonen ex.phil. har ved norske utdanningsinstitusjoner, også ved Universitetet i Bergen (UiB). Vi er glade for at debatten nå dreier seg om mer enn bare hvorfor ferske studenter som skal bli jurister og biologer, må lære om Platon og Kant. Utfordringen er snarere å få både de ferske studentene og offentligheten til å forstå at Platon og Kant var opptatt av problemer som fremdeles angår oss og samfunnet rundt oss. Det mener vi best gjøres ved å ta utgangspunkt i nettopp problemet fremfor navnet på filosofen.

Mens det i Forskerforum nr. 10/18 kan se ut som et tematisk og problemorientert ex.phil. er en nyhet og en nyvinning ved institusjoner som UiO, NTNU og UiT, har nettopp det vært normen ved UiB de siste 15 årene. Det kan derfor like godt sies at det nå er Bergens-modellen som ser ut til å spre seg.

Seminarmodellen

Ved UiB tok vi allerede i 2003 konsekvensene av høye stryktall og svak

AV VIBEKE ANDREA TELLMANN, førsteamanuensis i filosofi og leder av Utvalget for Examen Philosophicum ved Institutt for filosofi og førstesemesterstudier, UiB

relevansforståelse for faget hos studentene. Vi opprettet det vi kaller seminarmodellen. Den er tuftet på tre sentrale prinsipper. Fakultetsorienterte undervisningsopplegg, problemorientert struktur av pensum og forelesninger og sist, men ikke minst, obligatorisk seminarundervisning med individuell veiledning på en seminaroppgave som tar utgangspunkt i et dagsaktuelt tema.

For eksempel kan SV-studentene fordype seg i spørsmålet om det er riktig å sensurere klimafornektene der John Stuart Mills forsvar for ytringsfriheten legger viktige føringer for å kunne svare på det. Eller de kan ta for seg spørsmålet om vi bør stille kompetansekrav til velgere, der Platons argumenter for epistokratiet eller ekspertstyret er en viktig premiss for drøftingen. Juss-stu-

dentene og realfagstudentene kan fordype seg i spørsmålet om dyrs rettslige vern og moralske status med utgangspunkt i blant andre Immanuel Kants etikk. For å besvare oppgavene er det avgjørende at studentene kan anvende teoretiske prinsipper på konkrete utfordringer i samtiden. Og det er nødvendig at studentene har praktiske ferdigheter i argumentasjonsanalyse slik at de kan ta selvstendig stilling til de påstandene som fremmes i ordskiftet.

Seminarmodellen har vist seg å være en god oppskrift som gir ex.phil. legitimitet hos så vel studentene som universitetets ledelse, og det er vi veldig glade for.

Bør være obligatorisk

Ex.phil.s store fortrinn, som noen ganger også er fagets utfordring, er at det er et fellesemne som alle studenter forholder seg til i løpet av studiet. Et slikt bredt nedslagsfelt er et privilegium vi må ta godt vare på og forvalte med klokskap. Vi ønsker fortsatt et obligatorisk ex.phil. for alle studenter. At ex.phil. er et fel-

lesemne, betyr imidlertid ikke at alle skal gjøre det samme, men at alle får den samme muligheten til å rette et kritisk og et tankehistorisk bevisst søkelys mot sitt eget fag og fagets problemer.

Det nye ved ex.phil. i Bergen er at vi, i samråd med de fakultetene som ønsker det, bokstavelig talt endrer perspektiv på oppdraget vårt fra å være et innføringsemne til å bli et perspektivemne. En grunnleggende forståelse for eget fag danner utgangspunktet for å kunne perspektivere og problematisere fagets forutsetninger fra et filosofisk ståsted. Når vi om et par år møter jusstudenten i hennes 4. semester og biologistudenten i hennes 6. semester, vil vi kunne forvente et høyere refleksjonsnivå i drøftingene av dyrs rettslige og moralske status enn vi kan forvente av førstesemesterstudenten. Diskusjonene med studenter som kan sitt fag, vil på tilsvarende måte kreve mye av oss som undervisere. Ex.phil. som perspektivemne kan dermed berike så vel studentenes som vår egen fagforståelse. Vi mener det er fremtiden for ex.phil., et ex.phil. med relevans for den enkelte studenten, høyere utdanning og for det samfunnet vi er en del av.

«Platon og Kant var opptatt av problemer som fremdeles angår oss og samfunnet rundt oss.»

Akademisk sonett IV

Det neste skritt på hennes karriere
var å bli leder ved et institutt
Hun skjønnte her var mye nytt å lære
og kritisk språk fikk ganske raskt sin slutt

Bærekraft og høye ambisjoner,
spesifikke styringsparameter
endringsvilje, åpen for fusjoner
Blant mange får var hun den gode gjeter

Hun jobbet proaktivt og omforent
med utstuderte trinn i styringsdansen
I tillegg var hun alltid fremoverlent
og ledelsen og styret hadde sansen

En påfugl bruste frem med lånte fjær
En keiser spradet rundt i nye klær

TO

FOTO: HANNA RESVOLL-HOLMSEN / FINNMARK FYLKESBIBLIOTEK

Ein botanikar med kameraet klart

«Finnetelt ved Cedars grube, Badderen. Henrik Saras telt. Henrik Sara, hans kone Karen, 2 døtre og en annen finnepike. Mikkell Bonga (...) med pibe.» Slik heiter det i arkivteksten til dette fotografiet, som er teke i 1909 eller 1910. Det tilhøyrer Finnmark fylkesbibliotek, og er tilgjengeleg gjennom portalen Digitalmuseum.no.

Fotografen er ikkje kven som helst, men den kjende botanikaren og naturvernaren Hanna Resvoll-Holmsen, som òg var ein pioner på feltet fargefotografering. I 1909 fekk ho eit reisestipend frå Universitetet i Oslo for å kartleggje arktisk vegetasjon i Aust-Finnmark. Biletet er truleg teke på reisa som er finansiert av stipendiet, men før ho var ved målet: Badderen ligg i Kvænangen kommune, lengst nordaust i Troms.

Hanna Resvoll-Holmsen kvalifiserte seg til dette stipendiet mellom anna ved å ha vore på Svalbard-ekspedisjon i 1907. Denne reisa kom i sin tur i stand med hjelp av pengar frå fyrsten av Monaco, som ville gi ut bok om Svalbard. Ho gjekk aleine i land på Svalbard i juli 1907 og var der ein månad i telt, med gevær og utstyr for innsamling og preservering av planter.

I 1910, altså kort tid etter at biletet vart teke, tok Resvoll-Holmsen embetseksamen med botanikk som hovudfag.

Kva kan ein seie om samane på fotografiet? Ikkje mykje ut frå desse kjeldene, men ifølgje arkivteksten hadde «Henrik Sara døtre som giftet seg inn i østre del av Kautokeino. Etter hvert flyttet alle dit.»

Kjelder: Finnmark fylkesbibliotek, Store norske leksikon

Ragnhild Lied gjenvalgt som Unio-leder

Ragnhild Lied fortsetter som Unio-leder tre år til. Med seg får hun to nestledere, Solveig Kopperstad Bratseth fra Norsk Sykepleierforbund og Kjetil Rekald fra Politiets Fellesforbund. Ledertrioen ble enstemmig valgt på Unios representantskapsmøte i desember 2018. Forskerforbundets representanter i Unios styre er leder Guro Elisabeth Lind og generalsekretær Hilde Gunn Avløpp.

Unios representantskap vedtok også, med bakgrunn i NHOs lockout i sykepleierstreiken, en uttalelse der det blant annet heter at «arbeidsgiverorganisasjoner som setter folks liv og helse i fare for å få igjennom sine tariffkrav, kan ikke ha ansvar for å drive offentlige velferdstjenester.»

Løfterik kulturmelding

Den nye kulturmeldingen «Kulturens kraft – Kulturpolitikk for framtida» legger vekt på samspillet mellom kunst og yringsfrihet, og løfter fram forskningens betydning for kulturpolitikken. Den varsler også to andre viktige meldinger for Forskerforbundet; en museumsmelding og en melding om kulturminner.

Et eget kapittel i kulturmeldingen – «En kunnskapsbasert kulturpolitikk» – løfter fram forskningens betydning for utvikling av kultursektoren. I meldingen skrives det:

«Ambisjonen i dei kommande åra er å gjennomføre ei forskings- og kunnskaps-satsing der elementa til saman byggjer opp om eit mest mogleg heilskapleg kunnskapssystem som er relevant for sektoren, politikktutviklinga og forvaltninga.»

Stortingets familie- og kulturkomité skal behandle meldingen våren 2019.

– You don't save the planet on a six month contract!

Forskerforbundet deltok på ETUCes konferanse i Athen, Hellas 26.–28. november 2018, og tok til orde for felles europeisk samarbeid om tryggere og faste jobber innen forskning og høyere utdanning og et sterkere vern om akademisk frihet. Også på europeisk nivå trekker man linjene mellom jobbtrygghet og akademisk frihet, og konferansen vedtok enstemmig en resolusjon med tittelen «Strengthening Academic Freedom in Europe».

I diskusjonen om midlertidighet og arbeidsvilkår ble høyere utdanning særlig trukket fram, og ETUCE/HERSC vil se på mulighetene for en felles europeisk kampanje mot midlertidig tilsetting i høyere utdanning. Forskerforbundets delegater, spesialrådgiver Jon Iddeng og hovedstyremedlem Rolf Borgos, deltok i debatten og en kommentar fra vårt innlegg om det vanskelige i å redde jorda på en seks måneders kontrakt, ble notert ned som en god «slogan» for en slik kampanje.

Hva slags instituttpolitikk trenger Norge?

Forskerforbundet har sendt kommentarer til Forskningsrådets synteserapport som skal bli et innspill til regjeringens gjennomgang av instituttpolitikken.

Rapporten anbefaler blant annet at dagens inndeling av forskningsinstituttene i fire fagarenaer vurderes på nytt. For å styrke instituttene sine roller i omstillingen av næringslivet og evne til å bygge opp kompetanse bør basisfinansieringen økes til 15 prosent av omsetningen.

Forskerforbundet støtter en økning av basisfinansieringen, men mener den bør økes til 25 prosent. Videre mener forbundet at forslaget om endring i krav til årsverk fra

20 til 40 for å komme inn under ordningen med basisbevilgning er svært uheldig. Et krav om 40 årsverk garanterer ikke for hverken kvalitet, relevans eller nytte.

– Bevisste studenter er viktig for et demokratisk arbeidsliv

Rundt 1500 studenter er medlem av Forskerforbundet, men foreløpig finnes det ingen formell organisasjonsstruktur rundt studentmedlemmene. Våren 2019 skal det velges et eget studentutvalg, som får samme status som Forskerforbundets andre faglige utvalg. Erik T. Valestrand er oppnevnt til å lede arbeidet. Han forsker selv på fagforeninger, og skriver masteroppgave om tillitsvalgtarbeidet i Sverige og Norge.

– Mitt utgangspunkt er at bevisste studenter er viktig for et demokratisk arbeidsliv. Gode arbeidsbetingelser kommer ikke gratis, det er noe vi må jobbe for. Uansett studieretning eller fremtidig yrke får vi studenter det bedre ved å organisere oss og særlig i en forening som også organiserer de ansatte. Ansatte og studenter må spille på samme lag, sier Valestrand.

Nytt fra Hovedstyret

Forskerforbundets hovedstyre 2016–2018 hadde sitt siste møte 13. desember 2018. På dette møtet vedtok hovedstyret en revidert innovasjonspolitikkk for Forskerforbundet samt et innspill til statsbudsjettet for 2020 og et innspill til utvalget som skal foreslå ny universitets- og høyskolelov.

Hovedstyret drøftet også regjeringens inkluderingsdugnad, Plan S om åpen tilgang til offentlig finansiert forskning og forslag til nytt lønssystem i staten, samt vedtok ramme for lønnsoppgjøret for de ansatte i Forskerforbundet. Hovedstyret 2019–2021 vil ha sitt første styremøte 31. januar 2019.

Fakta om Forskerforbundet

- **Forskerforbundet** er landets største og ledende fag- og interesseorganisasjon for ansatte i forskning, høyere utdanning og kunnskapsformidling.
- **Forskerforbundet har** 22 500 medlemmer og er tilsluttet Unio – hovedorganisasjonen for universitets- og høyskoleutdannede.
- **Forskerforbundet arbeider** for høyere lønn og bedre arbeidsvilkår for medlemmene.

Kurs og seminarer

Forskerforbundet arrangerer følgende tillitsvalgtkurs i februar 2019:

- 30. januar – 1. februar: Grunnopplæring i lov- og avtaleverk
- 5.–6. februar: Tariffkonferanse (alle sektorer)
- 12. februar: Budsjettforståelse for tillitsvalgte
- 19.–20. februar: Å herske og beherske – kurs om hersketeknikker
- 20.–21. februar: Selvaretakelse og relasjoner i tillitsvalgtrollen
- 27. februar – 1. mars: Grunnopplæring i forhandlinger og tariffavtaler

Program og påmeldingsinformasjon blir lagt ut på forskerforbundet.no/kurs.

Verv en kollega

Kjenner du noen som kan bli medlem i Forskerforbundet? Verv en kollega i dag og få vervepeng som kan tas ut i form av gavekort. Jo flere du verver, jo mer får du i premie: 500 kr. for ett nytt medlem, 1 500 kr. for to, og deretter 500 kr. for hvert ekstra medlem du verver. På Min side finner du oversikt over dine vervinger og din poengsaldo.

**FORSKER
FORBUNDET**

Følg oss!

facebook.com/forskerforbundet
twitter.com/Forsker

@forskerforbund

FORSKERFORBUNDETS HOVEDSTYRE 2019–2021: Guro Elisabeth Lind, Oslo universitetssykehus (leder), Kristin Dæhli, NTNU (nestleder), Ellen Karoline Dahl, UiT Norges arktiske universitet, Sebastian Eiter, NIBIO, Brita Haugum, Akershus universitetssykehus, Belinda Eikås Skjøstad, Universitetet i Oslo, Steinar Vagstad, Universitetet i Bergen, Lena Marie Kjøbli, NMBU (1. vara) Berit Bratholm, Universitetet i Sørøst-Norge (2. vara), Brynjar Kulset, Nasjonalbiblioteket (3. vara). **SEKRETARIATET:** Generalsekretær: Hilde Gunn Avløpp.

Stab: Spesialrådgiver Frank O. Anthun, kommunikasjonsleder Lars Kolltveit, informasjonsleder Unn Rognmo. **Arbeidslivsavdelingen:** avdelingssjef Bjørn T. Berg, fagsjef Jorunn Dahl Norgård spesialrådgiver Kari Folkenborg, spesialrådgiver Jon Wikene Iddeng, forhandlingssjef Jorunn Solgaard, rådgiver Andreas Christensen, spesialrådgiver Lene Ståhl, rådgiver Vegard Thorbjørnsen fagsjef/advokat Ann Turid Opstad, advokat Christoffer Hjelde, advokat Stine Nordgren Johannessen, advokat Eirik Kollerøy, advokat Hildur N. Nilssen, advokat Mariann Helen Olsen.

Organisasjonsavdelingen: organisasjonssjef Joar Flynn Jensen, rådgiver Nina Fjeld, rådgiver Synne Freberg, rådgiver Brit Helen Hesselberg, rådgiver Renate Storli.

Administrasjonsavdelingen: administrasjonssjef Birgitte Olafsen, fagansvarlig HR og administrasjon Kjetil Tønseth Mørk, arkivleder Kristine K. Brox, seniorrådgiver Aina Nilsen, IT-konsulent Øyvind Åsebøstøl, økonomiansvarlig Marit Sletner, økonomikonsulent Karin Haug, personal- og økonomikonsulent Elisabeth Johansen, økonomikonsulent Rita Kvål, seniorkonsulent Linda Pettersson, konsulent Hans Askildsen, seniorkonsulent Inger Marie Højfeldt, konsulent Tore Sandnes, seniorkonsulent Ane Rinnaas Skuseth.

Midlertidig verdsatt

AV JOAR FLYNN
JENSEN,
organisasjonssjef
i Forskerforbundet

Nærmere én av fem vitenskapelig ansatte ved universitetene og høyskolene står uten fast jobb. Den høye midlertidigheten svekker kvaliteten på forskning og undervisning, og truer rekrutteringen til forskeryrket.

Gjennom oppveksten hadde jeg flere midlertidige stillinger. Jeg plantet skog for Per Jakob i Hansgården, syklet med posten om sommeren og sorterte julekort i jula. For de første pengene jeg tjente, kjøpte jeg pil og bue. Nepe min klokkeste investering, mente nevøen min, som motvillig tok oppgaven som løpende villsvinn. Treffsikkerheten min overrasket oss begge. Men til tross for en barndom preget av villsvinjakt og kortsiktige investeringer er trygghet i dag

en viktig del av livet mitt. I voksen alder er det de langsiktige målene som driver meg, både i familielivet, i min personlige økonomi og på min arbeidsplass.

Forskere og forskerspirer fungerer – tro det eller ei – på akkurat samme måte. De motiveres av de langsiktige målene ved sitt arbeid, men også av tilliten og tryggheten de måtte oppleve i form av faste forskerstillinger. Derfor er det Forskerforbundets mål å redusere andelen midlertidig ansatte i ordinære stillinger. Vi er opptatt av langsiktighet, forutsigbarhet og trygghet som følger av faste stillinger, og jobber blant annet med å påvirke Kunnskapsdepartementet som institusjonseier til å iverksette tiltak for å få redusert midlertidigheten ved statlige universiteter og høyskoler.

I navnet anerkjenner de fleste utfordringen, men i gavnet viser det seg at andelen midlertidig ansatte ved universiteter og høyskoler fortsatt øker. Det er et signal om at man ikke ser verdien av forskningen, og et

«I januar drar Forskerforbundet i gang en kampanje for å bidra til at virksomhetene skal redusere antallet midlertidig ansatte.»

uttrykk for mistillit mot forskere og arbeidet deres. Resultatet av denne manglende satsingen på forskning skaper utrygge arbeidsforhold, og det overrasker meg ikke om dette er hovedgrunnen til at færre doktorgradskan-

didater enn før ønsker seg en akademisk karriere. Dette er en alvorlig utvikling som på lang sikt vil svekke akademia og samfunnet for øvrig.

Dersom vi ønsker en endring mot flere faste forskerstillinger, er vi avhengige av å få til en gjennomgående holdningsendring. Da den nye statsansatteloven ble vedtatt i juni 2017, skjedde det med politikernes løfte om at det ville føre til færre midlertidige ansettelser. Skjer ikke det, bør loven strammes inn! I tillegg må forskningsinstitusjonene selv innse viktigheten av å tilby faste stillinger, og de må holdes ansvarlige for sine mange brutte løfter gjennom årene. Og sist, men ikke minst er vi nødt til å engasjere opinionen.

I januar drar Forskerforbundet i gang en kampanje for å bidra til at virksomhetene skal redusere antallet midlertidig ansatte. Kampanjen skal informere og skape engasjement for kampen mot midlertidige stillinger. Vi tror nemlig det er mulig å redusere midlertidigheten i forskningssektoren, og at folk flest er enige om at landet hverken ble bygd eller kan bygges videre på midlertidige stillinger.

Faste innlegg fra generalsekretær Hilde Gunn Avløpp, administrasjonssjef Birgitte Olafsen, avdelingssjef Bjørn T. Berg og organisasjonssjef Joar Flynn Jensen

Digitalisering og medbestemmelse

AV ELLEN
KAROLINE DAHL,
medlem av
Forskerforbundets
hovedstyre

Når du leser dette innlegget, har jeg sikkert brukt juleferien på å lære meg å bruke robotstøvsugeren, lært meg flere funksjoner på min nye GPS, oppgradert smarttelefonen og nettbrettet og satt meg skikkelig inn i de nye elektroniske plattformene på jobb som jeg ikke rakk å gjøre før jul. På mange arbeidsplasser endrer teknologien hvordan arbeidsoppgavene utføres, eller den erstatter helt menneskene. Om ikke lenge kan mange yrker være borte på grunn av at roboter har overtatt oppgavene. Noen bransjer er mer utsatt enn andre, men undervisning og vitenskapelige ansatte er ifølge SSB yrker som er minst utsatt for å bli automatisert. Men selv om mange av Forskerforbundets medlemmer ikke kommer til å bli rammet av automatisering,

så kan digitaliseringen føre til tilpasningsproblemer. Jeg er fascinert av roboter, og mener at noen av mine arbeidsoppgaver kunne vært automatisert, og at jeg kunne brukt tida på oppgaver som en robot ikke kan utføre. Men da vil jeg gjerne være med på å definere hva slags oppgaver roboten kan gjøre i stedet for meg.

Det som kjennetegner dagens teknologiske utvikling, er at den går svært fort, og at endringene verken er en del av tilpasningsavtalene i virksomhetene eller en del av omstillingsplanene. Medbestemmelse i om verktøy skal innføres, i valg av verktøy, hvordan det skal implementeres og evalueres, drøftes nok i liten grad med de tillitsvalgte. Opplæringen av ansatte skjer gjennom Skype, webinarer og ved at man selv skal se på instruksjonen på YouTube. Det går stort sett greit for de fleste, men for noen ansatte kan dette medføre både stress og bekymring i arbeidshverdagen. I tillegg gir det ofte en følelse av å ikke henge med i utviklinga, noe som i seg selv er utilfredsstillende. Ny teknologi gir store muligheter for arbeidslivet og for arbeidstakerne. Men arbeidstakerne må være med på utviklingen og sikres reell medbestemmelse.

Før jul deltok jeg på en workshop i regi av Unio hvor digitalisering og medbestemmelse var tema. Unio er i ferd med å utvikle et politikk-dokument som skal sikre medbestemmelse i den digitale omstillingen. Medbestemmelse er forankret i avtaleverket, og i staten står det at før innføring av ny eller betydelige endringer av informasjons- og kommunikasjonsteknologi, skal det avtales med ledelsen og de tillitsvalgte hvordan ansatte skal sikres kompetanseheving. Lokalt kan tillitsvalgte gjennom

«Arbeidstakerne må være med på utviklingen og sikres reell medbestemmelse.»

tilpasningsavtaler sikre at teknologien blir gjenstand for reell medbestemmelse. Det må også settes av tilstrekkelig tid og ressurser for at tillitsvalgte og ansatte skal få oppdatert digital kompetanse for

å kunne følge opp omstillingen på en god måte.

I oppgjøret i staten 2018 ble det forhandlet frem en protokolltilførsel mellom partene som omfatter et arbeidsliv hvor automatisering, robotisering og teknologisk utvikling gjør at det vil være behov for å utvikle og omstille kompetansen i staten. Omstillingen vil kreve reell medbestemmelse og partssamarbeid på alle nivåer i arbeidslivet.

For å være rustet til å møte framtidens kunnskapsarbeidsplasser må Forskerforbundet bidra til at organisasjonen har et tillitsvalgtapparat som har kompetanse til å møte denne omstillingen. Organisasjonen må også være en pådriver for å bidra til at virksomhetene får mer kunnskap om hvordan digitale endringer påvirker arbeidstakerne, arbeidsmiljøet og arbeidsvilkårene.

I startgruppen til landets viktigste verv

Et nytt år betyr nye muligheter, og jeg gleder meg over å troppe på som Forskerforbundets nye leder! Siden valget i oktober, har jeg fått en rekke gratulasjoner og lykke til-meldinger, men jeg har også møtt undring rundt valget om å redusere forskningsaktiviteten de neste årene for å prioritere fagforeningsarbeid. Spørsmålene kommer gjerne fra mer eller mindre etablerte forskerkolleger som selv er lidenskapelig opptatt av forskningen.

Og svaret ligger jo nettopp der, i et brennende engasjement for forskningen og kunnskapsfunnet. Gjennom å trække veien fra student til forskningsgruppeleder og professor har jeg kjent hvor de akademiske skoene trykker – og jeg kan med hånden på hjertet si at jeg er bekymret. Jeg er bekymret over kunnskapsarbeidernes arbeidsvilkår og det jeg anser som en mismatch mellom forventningene til – og anerkjennelsen av – kunnskapsarbeiderne.

Kunnskapsarbeiderne

På den ene siden har vi som kunnskapsbasert samfunn berettigede forventninger til at de store utfordringene vi står overfor, som det grønne skiftet, digitalisering og så videre, skal løses av økt kunnskap. Samtidig opererer vi med en stor uforutsigbarhet i kunnskapssektoren – representert ved en ublu bruk av midlertidige stillinger, der så mye som hver fjerde kunnskapsarbeider ved landets ledende institusjoner er midlertidig ansatt, og gjennomsnittsalderen for fast stilling i academia ligger på over 40 år. Midlertidighetsbruken representerer ikke bare en risiko for den enkelte, men også for kvaliteten av kunnskapsarbeidet. Når man legger til faktorer som tidsbruksundersøkelsen – som viser at kunnskapsarbeiderne jobber nærmere én dag ekstra i uken i forhold til den statlige normen – er det grunn til å reflektere over om «pakken» som tilbys kunnskapsarbeiderne, er attraktiv nok. Det er også betimelig å stille spørsmål ved om lønnsnivået reflekterer arbeidsvilkårene, for ikke å nevne kompetansen, ansvaret og innsatsen til kunnskapsarbeiderne.

I likhet med andre retoriske spørsmål gir svarene seg selv. En dalende interesse for en forskerkarriere – både blant mastergradsstudenter, doktorgradsstudenter og yngre forskere, understreker poenget ytterligere og gir grobunn til bekymring for rekrutteringen av morgendagens kunnskapsarbeidere.

Samfunnsoppdrag

Man blir heller ikke beroliget av å løfte blikket og se dreiningen mot et postfakta-samfunn der opplysningstidens idealer står for fall, og der alternative fakta og fake news øker i omfang. Vi ser press på demokratiske bærebjelker som både ytringsfriheten og den akademiske friheten.

Å lede Forskerforbundet er intet mindre enn et viktig samfunnsoppdrag, og jeg føler meg privilegert som får muligheten til å jobbe for bedre betingelser for kunnskapen og kunnskapsarbeiderne. Forbundet har også gjort et strategisk klokt valg i å øke kapasiteten i ledelsen, og jeg gleder meg til å jobbe i tospann med Kristin Dæhli, som har komplementær kompetanse og representerer et verdifullt tilskudd til laget.

Lønn

Det er også gledelig at det ligger an til at Forskerforbundet får beholde ledervervet i Unio stat og dermed får holde tømmene i tarifforhandlingene. Et velfortjent og etterlenget lønnsloft som bedre reflekterer kom-

AV GURO ELISABETH LIND,
leder i Forskerforbundet

«Jeg gleder meg til vi alle skal presse sammen – ispedd en god dose konstruktiv utålmodighet.»

petansen, ansvaret og innsatsen til kunnskapsarbeiderne, skal prioriteres høyt. Hovedandelen av lønnskampen skjer imidlertid i periodene mellom tariffoppgjørene, fordi rammene allerede er relativt låst når man først setter seg ved forhandlingsbordet.

Ved å bruke resten av året til å vise fram og skape entusiasme for samfunnsbidraget til kunnskapsarbeiderne og løfte fram verdien av kunnskapen vi genererer og forvalter, vil vi forbedre forhandlingsposisjonen og kunne skape vilje og motivasjon for å øke selve rammen. Her kan vi alle bidra.

Langsiktig

Rom ble ikke bygget på en dag – og som min dyktige forgjenger Petter Aaslestad treffsikkert påpekte i forrige Forskerforum, er mange av kjernekene til Forskerforbundet langsiktige, der det er et vedvarende press som gjelder. Jeg gleder meg til vi alle skal presse sammen – ispedd en god dose konstruktiv utålmodighet – til beste for kunnskapsarbeiderne og Kunnskaps-Norge!

**Styreleder og eksterne representanter
har gått bak ryggen på resten av styret»**

Utskapsdepartementet tilbyr styret ved Nord universitet to års forlenget periode. Fagforeningene
mener styret burde behandlet saken.

Nyheter | Debattstoff | Stillingsannonser

forskerforum.no

UTLAND

**Kunstig intelligens skal gjøre
fagfellevurdering lettere**

DEBATT

**Høgskolen i Innlandet har søkt
å få bli universitet**

NYHETER

**Khrono tredobler staben og
planlegger kontor i Brussel**

NYHETER

På Wikipedia er 9 av 10 forskere menn

Universitetet i Oslo (UiO) har opprettet en pris i navnet til landets første
kvinnelige geologiprofessor. På Wikipedia står det 58 ord om henne.